

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE'DE İNŞAAT SEKTÖRÜNDE İŞ KAZASI VE
MESLEK HASTALIĞI: GİRESUN ÖRNEĞİ**

TAMER ÇELİK

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi Nihan CİĞERCİ ULUKAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ORDU 2019

ÖĞRENCİ BEYAN METNİ

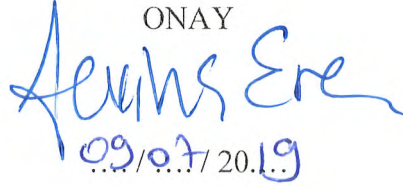
Yüksek Lisans tezi olarak savunduğum “Türkiye’de İnşaat Sektöründe İş Kazası ve Meslek Hastalığı, Giresun Örneği” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmadan yazdığımı ve yararlandığım kaynakların “Kaynakça” bölümünde gösterilenlerden farklı olmadığını, belirtilen kaynaklara atıf yapılarak yararlandığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

08/07/2019
Tamer ÇELİK
15530500026

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Tamer ÇELİK'in hazırladığı "Türkiye'de İnşaat Sektöründe İş Kazası ve Meslek Hastalığı: Giresun Örneği" başlıklı tez 13/06/2019 tarihinde aşağıda imzaları olan jüri tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Adı-Soyadı	Üniversite	İmza
Başkan	: Dr. Öğr. Üyesi Nihan CİĞERCİ ULUKAN	Ordu Üniversitesi	
Jüri Üyeleri	: Dr. Öğr. Üyesi Umut ULUKAN	Ordu Üniversitesi	
	Dr. Öğr. Üyesi Yeliz SARIOZ GÖKTEN	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi	

ONAY

09/07/2019

Dr. Öğr. Üyesi Seçkin EVCİM

Enstitü Müdürü V.

TEŞEKKÜR

Tez konumun ve çalışma yönteminin belirlenmesi, çalışmanın yürütülmesi ve yazımı esnasında gerek önerileri gerekse bizzat yapmış olduğu yardımlarıyla, moral desteği ile kendimi geliştirmemde çok büyük katkısı olan danışman hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Nihan CİĞERCİ ULUKAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Yüksek lisans ders dönemimdeki Sayın Prof. Dr. Gürol ÖZCÜRE, Sayın Doç. Dr. Sebiha KABLAY, Sayın Doç. Dr. Çağatay Edgücan ŞAHİN ve Sayın Dr. Öğr. Üyesi Umut ULUKAN hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca yazım esnasında önerileriyle ve bizzat sağladıkları katkılarla bana destek olan Giresun Üniversitesi Türk Dili Bölümü Öğretim Görevlisi Sayın Ayşe MUTLUAY'a, Ordu Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencileri Sayın Eray AL, Sayın Tuğçe SAYIS'e Sayın Fatoş KARIŞMA'ya, Giresun Üniversitesinde görev yapan Mali Hizmetler Uzmanı Sayın Çiğdem KURUÇAY'a ve İstanbul Arel Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi 3. Sınıf öğrencisi Sayın Aylin TATAR'a teşekkür ederim.

Bu uzun ve emek isteyen süreçte bana her zaman destek olan sevgili aileme, alan araştırması sırasında sabırla sorularıma cevap veren inşaat emekçilerine, Son olarak burada adını anmadığım veya atladığım tüm hocalarıma, arkadaşlarıma ve yakınlarıma da bana her zaman destek oldukları için teşekkür eder, şükranlarımı sunarım.

ÖZET

TÜRKİYE'DE İNŞAAT SEKTÖRÜNDE İŞ KAZASI VE MESLEK HASTALIĞI: GİRESUN ÖRNEĞİ

Tamer ÇELİK

Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Nihan CİĞERCİ ULUKAN

Haziran 2019

Neo-liberal politikalar hayatın birçok alanını dönüştürmüş olsa da çalışma koşulları bu dönüşümün en yoğun hissedildiği alan olarak karşımıza çıkıyor. Bu çalışma neo-liberal dönüşüm sürecinin inşaat sektörüne etkileri, sektörde çalışan işçilerin işçi sağlığı ve iş güvenliği, çalışma koşulları, yaşam koşulları ve sektörde yoğun olarak uygulanan taşeron sisteminin işçiler üzerindeki etkilerini ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Araştırma bulguları şunlardır: İnşaat sektörü, taşeron sistemin yoğun olarak uygulandığı bir sektör olarak işçi sağlığı ve iş güvenliği açısından büyük risk taşımaktadır. İşveren, maliyeti azaltmak amacıyla asıl işin bir kısmını ya da tamamını alt yükleniciye, alt yüklenici de işi kısımlara ayırarak taşeron firmalara aktarmaktadır. Bu sistem içerisinde taşeron firmalar da kendi maliyetlerini azaltmak amacıyla işçi sağlığı ve iş güvenliği önlemlerine, işçilerin çalışma ve yaşam koşullarına dikkat etmeden iş yürütmektedirler. İşçiler ise işsiz kalmamak için bütün kötü koşullara rağmen inşaat sektöründe çoğu zaman güvencesiz bir şekilde çalışmaya devam etmektedirler. İşçilerin iş kazası ve meslek hastalığı bakımından çok riskli olan inşaat sektörünü tercih etmelerinde genel olarak eğitim seviyesinin düşük olması ve geçim sıkıntısı etkili olmaktadır. Taşeron sistemin işçileri parçalaması, işçilerin eğitim seviyesinin düşük olması ve işsiz kalma korkusu işçiler arasındaki sınıf olma bilincini ortadan kaldırmıştır.

Son olarak neo-liberal dönemde ortaya çıkan elverişsiz çalışma ilişkileri her geçen gün derinleşmektedir. İşçilerin çalışma ve yaşam koşulları ile diğer haklarını düzenleyen yasaların uygulanması yetersizdir ve yerinde yapılması gereken denetimler yapılmamaktadır. İşçilerin hak kayıplarının önüne geçilebilmesi için bu iki temel sorunun bir an önce ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: neo-liberalizm, inşaat sektörü, işçi sağlığı ve iş güvenliği, taşeronlaşma, iş kazası ve meslek hastalığı

ABSTRACT

WORK ACCIDENT AND OCCUPATION AND DISEASE IN CONSTRUCTION SECTOR IN TURKEY: GİRESUN CASE

Tamer ÇELİK

Ordu University, Institute Of Social Sciences

Department Of Labour Economics And Industrial Relations, Master Thesis

Supervisor: Asst. Prof. Nihan Ciğerci Ulukan

June 2019

Even though neo-liberal policies have transformed many areas of life, working conditions are the areas that this transformation is felt most intensely. This study is aiming to reveal the effects of neoliberal transformation process on the construction sector, workers' health and work safety, working conditions, living conditions and the effects of the subcontractor system, which is heavily applied in the sector, on workers.

Research findings are as follows: The construction sector that the subcontracting system is heavily implemented, carries a high risk for occupational health and safety. In order to reduce the cost, the employer transfers some or all of the main work to the subcontractor and the subcontractor divides the work into parts and transfers them to the subcontractors. In that system, subcontractors carry out work without paying attention to workers' health and safety measures and the working and living conditions of workers in order to reduce their own costs. Despite all the bad conditions, workers often continue to work without precaution in the construction sector in order to not being unemployed. The reason why workers prefer the construction sector, which is very risky in terms of occupational accidents and occupational diseases, is that their education levels are low and they have a shortage of livelihood. The fragmentation of workers by the subcontractor system, the low level of education of workers and the fear of being unemployed have eliminated the consciousness of being a class among workers.

Finally, the unfavorable working relationships that arise in the neoliberal period are getting deeper every day. The implementation of laws governing the working and living conditions and other rights of workers is inadequate and audits that required on-site aren't made. In order to prevent the loss of workers' rights, these two basic problems must be eliminated as soon as possible.

Key Words: *neo-liberalism, construction industry, workers' health and safety, subcontracting, occupational accidents and occupational diseases*

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR VE SİMGELER.....	vii
TABLO DİZİNİ	viii
GRAFİK DİZİNİ.....	ix
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	1
1. KÜRESEL KAPİTALİZM, İNŞAAT SEKTÖRÜ VE TÜRKİYE	1
1.1. KÜRESEL KAPİTALİZM VE KRİZ.....	1
1.2. NEOLİBERAL DÖNÜŞÜM VE İNŞAAT SEKTÖRÜ	5
1.2.1. Güvencesizlik.....	9
1.2.2. Özelleştirme ve Esnekleşme	11
1.2.3. Kayıt Dışılık.....	14
1.2.4. Aşırı Çalışma ve Zaman Baskısı.....	15
1.2.5. Göçmenlik ve Etniklik	17
1.3. TÜRKİYE’DE SERMAYE BİRİKİMİ VE İNŞAAT SEKTÖRÜ	20
1.3.1. Türkiye’de Sermaye Birikiminin Aşamaları.....	21
1.3.1.1. (1923-1960) Dönemi.....	21
1.3.1.2. (1960-1980) Dönemi.....	22
1.3.1.3. 1980’den Günümüze	23
1.3.2. Sermaye Birikiminin İnşaat Sektöründeki Durumu.....	25
1.4. TÜRKİYE’DE İNŞAAT SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ	27
1.4.1. Türkiye’de İnşaat Sektörünün Yapısı	31
1.4.1.1. İnşaat Sektörünün GSYH İçerisindeki Payı.....	31
1.4.1.2. İnşaat Sektörünün Türkiye’deki Büyüme Hızı	33
1.4.1.3. İnşaat Sektöründe İstihdamın Genel Görünümü	36
1.4.1.4. İnşaat Sektöründe Kayıt Dışı İstihdam	39
1.4.1.5. İnşaat Sektöründe İstihdam Edilen İşçilerin Özellikleri	43

İKİNCİ BÖLÜM.....	46
2. TÜRKİYE’DE İNŞAAT SEKTÖRÜNDE İŞÇİ SAĞLIĞI VE İŞ GÜVENLİĞİ	46
2.1. TÜRKİYE’DE İŞ KAZASI VE MESLEK HASTALIĞI.....	46
2.1.1. Türkiye’de İşçi sağlığı ve İş Güvenliğinin Yasal Gelişimi.....	49
2.1.2. Türkiye’de Cinsiyete Göre İş Kazalarının Durumu.....	51
2.1.3. İş Kazası Sonucu Meydana Gelen Ölümler.....	53
2.1.4. Türkiye’de Meslek Hastalığının Durumu.....	55
2.1.5. Meslek Hastalıklarına Bağlı Ölümler.....	58
2.2. TÜRKİYE’DE İNŞAAT SEKTÖRÜNDE İŞ KAZASI VE MESLEK HASTALIKLARI.....	60
2.2.1. İnşaat Sektöründe İş Kazası.....	63
2.2.2. İnşaat Sektöründe Meslek Hastalıkları.....	67
2.2.2.1. Kimyasal Nedenlerle Meydana Gelen Meslek Hastalıkları.....	68
2.2.2.2. Fiziksel Nedenlerle Meydana Gelen Meslek Hastalıkları.....	69
2.2.2.3. Biyolojik Nedenler Sonucu Meydana Gelen Meslek Hastalıkları.....	70
2.2.2.4. Psikososyal Meslek Hastalıkları.....	71
2.2.2.5. Ölüm Tehlikesi Olan Meslek Hastalıkları.....	72
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	74
3. GİRESUN İNŞAAT SEKTÖRÜNDE ALAN ARAŞTIRMASI.....	74
3.1. ALAN ARAŞTIRMASININ AMACI VE YÖNTEMİ.....	74
3.1.1. Alan Araştırmasının Amacı.....	74
3.1.2. Araştırma Yöntemi.....	74
3.2. ARAŞTIRMA BULGULARI.....	77
3.2.1. Görüşme Yapılan İşçilerin Sosyolojik Özellikleri.....	77
3.2.2. Mesleğe Başlama Süreci ve Başlama Nedenleri.....	78
3.2.3. İşçilerin Yaşam Koşulları.....	83
3.2.4. İşçilerin Çalışma Koşulları:.....	85
3.2.4.1. İşsiz kalma baskısı.....	85
3.2.4.2. “İşverenimi tanımıyorum”.....	87
3.2.4.3. Ücret ve Sigortalılık Durumu.....	88
3.2.5. İş Güvenliği Önlemleri ve Denetim.....	91
3.2.5.1. İş Kazası.....	92

3.2.5.2. Meslek Hastalığı.....	101
3.2.5.3. Denetim.....	102
3.2.6. İşçilerin Gelecek Beklentileri	103
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	106
KAYNAKÇA.....	111
EKLER.....	117

KISALTMALAR VE SİMGELER

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
DB	: Dünya Bankası
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
GSMH	: Gayrisafi Milli Hasıla
GSYH	: Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
IMF	: Uluslararası Para Fonu
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
İSMMMOM	: İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası
Petrol-iş	: Türkiye Petrol Kimya Lastik İşçileri Sendikası
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
TMMOB	: Türk Mühendis ve Mimarlar Odası Birliği
TOKİ	: Toplu Konut İdaresi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü
vb.	: ve benzeri
vs.	: vesaire

TABLO DİZİNİ

Tablo 1. Tablo-1 Yıllara Göre İş Kazası Sonucu Hayatını Kaybeden Kişi Sayıları	53
Tablo 2. İnşaat Sektörünün Mesleklere Göre Taşıdığı Riskler.....	61
Tablo 3. Yıllara Göre Aktif Sigortalı Çalışan Sayıları ve İş Kazalarının Dağılımı.....	64
Tablo 4. İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Hayatını Kaybeden Erken İşçi Sayıları.....	65
Tablo 5. İnşaat Sektöründe En Sık Karşılaşılan Meslek Hastalıkları.....	67
Tablo 6. İnşaat Sektöründe Kimyasal Nedenlerle Ortaya Çıkan Bazı Meslek Hastalıkları ve Çalışma Alanları	68
Tablo 7. İnşaat Sektöründe Fiziksel Nedenlerle Ortaya Çıkan Bazı Meslek Hastalıkları ve Çalışma Alanları.....	69
Tablo 8. İnşaat Sektöründe Biyolojik Nedenlerle Ortaya Çıkan Bazı Meslek Hastalıkları ve Çalışma Alanları.....	70
Tablo 9. İnşaat Sektöründe Psikososyal Nedenlerle Ortaya Çıkan Meslek Hastalıkları.....	71
Tablo 10. İnşaat Sektöründe Ölüm Riski Fazla Olan Meslek Hastalıklı.....	71
Tablo 11. Görüşme Yapılan İşçilerin Genel Bilgileri.....	76
Tablo 12. Taşeron Sistemin Genel Hiyerarşik yapısı.....	87

GRAFİK DİZİNİ

Grafik 1. İktisadi Faaliyet Kollarının GSYH İçindeki Payları.....	32
Grafik 2. İktisadi Faaliyet Kollarının Büyüme Hızları.....	34
Grafik 3. İnşaat Sektörü Büyüme Hızı.....	35
Grafik 4. İktisadi Faaliyet Kollarına Göre İstihdam Verileri.....	37
Grafik 5. İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Kayıt Dışı İstihdam Oranla.....	39
Grafik 6. Yıllara Göre İş Kazası Geçiren Kadın ve Erkek İşçi Sayıları.....	51
Grafik 7. Yıllara Göre Meslek Hastalığı Geçiren Kadın ve Erkek İşçi Sayıları...	56

GİRİŞ

“Neo-liberal” politikalar 1970’li yılların sonundan itibaren pek çok ülkede uygulanmaya başlanmıştır. Bu aşamadan sonra ekonomi yeni bir dönüşüm sürecine girmiştir. Bu süreçte çalışma hayatına demokratik olmayan yöntemlerle dâhil edilen esnekleşme; zaman baskısı ve çalışma hayatındaki kuralların olabildiğince esnetilmesi hatta ortadan kaldırılması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Çünkü kârın korunması ve devamlılığının sağlanması gerekmektedir. Bunu sağlamanın en kısa yolu ise ücretlerin azaltılması, işçi haklarının kısıtlanması ve çalışma koşullarının olabildiğince en az maliyetle oluşturulması olarak düşünülmüştür. Bu dönemde çalışma ilişkilerinde yaşanan dönüşümler, hemen hemen tüm sektörleri etkilemiştir. Dönüşümün etkilerinin en bariz gözlemlenebileceği sektörlerden biri de inşaat sektörüdür.

İnşaat sektörü, ortaya çıkarttığı artı değer, çok sayıda alt sektörle ilişki içerisinde olması ve istihdam imkânlarıyla ülke ekonomileri için son derece önemli bir sektördür. Ancak neo-liberal politikaların da etkisiyle çalışma ilişkilerinde devlet müdahalesinin etkisi azaltılmış ya da tamamen ortadan kaldırılmıştır. İnşaat sektörü de bu sayede istihdam ihtiyacını işgücünün korumasız kesimlerinden karşılamaya başlamıştır. Bu da demek oluyor ki inşaat sektörü, kuralsız emek rejiminin uygulanabilmesi için mükemmel bir alana dönüşmektedir. Nitekim inşaat sektörü kayıt dışı çalışma, göçmen işçilik, güvencesizlik, aşırı çalışma, esnek çalışma gibi birçok enformel çalışma ilişkisini içinde barındıran bir sektör haline gelmiştir.

İnşaat sektörü bu süreçten diğer sektörlerle oranla daha çok etkilenmiştir. Bunun en büyük sebebi ise sektörün içinde barındırdığı taşeron sistemin bahsedilen enformel çalışma ilişkilerini yoğun bir şekilde uygulamasıdır. Bu aşamada çalışmamızın temel amacı sektördeki çalışma ilişkilerinin birinci aktörleri olan inşaat işçilerinin bu süreçten ne boyutta etkilendiklerini ortaya koymaktır. Bu alanda yapılan araştırmaların sınırlı olması, neo-liberal dönemle beraber inşaat sektöründe artan kayıt dışı istihdam oranları, iş kazası ve meslek hastalıkları sonucunda yaşanan işçi ölümlerinin dikkat çekici boyutlara ulaşması bu çalışmanın yapılmasını gerekli kılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde küresel kapitalizm sürecinin geçirdiği kriz dönemlerinin ardından ortaya çıkan neo-liberal politikalarla çalışma hayatının yeniden şekillenmesi ve inşaat sektörüne etkisi ele alınacaktır. Bununla beraber neo-liberal politikaların etkili olduğu dönemlerde sermaye birikiminin Türkiye'deki durumu değerlendirilerek sermayenin inşaat sektörüne yansımaları ve Türkiye'nin işgücü yapısı incelenecektir.

Yapılan araştırmalar göre taşeronlaşmanın bir sonucu olarak inşaat sektöründe karşımıza çıkan güvencesiz çalışma, esnekleşme, kayıt dışılık, aşırı çalışma ve göçmen işçi istihdamına olanak sağlaması, sektörü iş kazası ve meslek hastalığı açısından daha riskli hale getirmekte ve denetimsizliğini artırmaktadır. Sözü edilen iş kazaları ve meslek hastalıklarının ortaya çıkmasında rol oynayan birçok etken bulunmaktadır. Bu nedenle ikinci bölümde yukarıda bahsedilen çalışma koşullarının işçi sağlığı ve iş güvenliğine olan etkisini daha net anlayabilmemiz için iş kazası ve meslek hastalıklarının özellikle inşaat sektörü olmak üzere Türkiye'deki sektörel dağılımı değerlendirilecektir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde alan araştırması bulguları ortaya konularak, güvencesiz çalışma koşullarının, işçi sağlığı ve iş güvenliğine etkileri Giresun örneğinden yola çıkılarak aktarılacaktır. Araştırmamızda nitel araştırma yöntemi ve yarı yapılandırılmış soru formu çerçevesinde 25 işçiyle görüşme yapılması planlanmaktadır. İşçilere mesleğe giriş hikâyeleri, yaşam koşulları, çalışma koşulları, iş bulma koşulları, çalışma süreleri, iş karşılığı aldıkları ücret, işçi sağlığı ve iş güvenliği, gelecek beklentileri konularında çeşitli sorular sorularak ilk iki bölümde aktarılacak bilgiler alan araştırmasından yola çıkılarak test edilecektir.

İnşaat sektörü çalışma ilişkilerinin neo-liberal dönemle beraber baskıcı emek rejimine dönüşmesi, sektörün içerisinde barındırdığı taşeron sistemin işgücünü parçalaması, işçilerin sorunlarını duyurabileceği platformların sınırlı olması, yaşanan hak kayıplarına karşı yasaların uygulanmaması gibi daha birçok etken işçilerin işverene karşı yalnız ve savunmasız kalmasına neden olmaktadır. Bu nedenle inşaat işçileri ile yapılan birebir görüşme şeklinde gerçekleştirilen bu çalışma onların yaşadıkları sorunları dile getirmek, bir nebze de olsa sesleri olabilmek adına önem taşımaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KÜRESEL KAPİTALİZM, İNŞAAT SEKTÖRÜ VE TÜRKİYE

1.1. KÜRESEL KAPİTALİZM VE KRİZ

II. Dünya Savaşı'ndan 1970 tarihine kadar geçen zamanda dünyada ülke ekonomilerinin genelinde Keynesyen görüş hâkim olmuş ve bu görüş, devlet elinin ekonomik yapılanmaya müdahalesinin temelini oluşturmuştur. Bu süreçte gelişmekte olan ülkelerin hemen hepsi kalkınma ve sanayi alanındaki gelişmelerini ithal ikameci politikalar aracılığıyla gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Finansal sistemin ekonomik kalkınma için yardımcı bir araç olarak düşünüldüğü ve görevinin kısıtlı oluşu nedeniyle, zaman zaman devlet tarafından finansal piyasalara yapılan müdahaleler doğal karşılanmıştır. 1970'li yıllarda gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan krizden sonra ekonomik serbestleşme süreci başlamış ve Neoklasik yaklaşım ön plana çıkmıştır. Bu yaklaşımla beraber, finansal piyasaların serbestleşmesi gelişmekte olan ülkelerde ekonomik gelişmeyi hızlandıracağı ve etkin kaynak kullanımını sağlayacağı öne sürülmüştür (Oktayer, 2014, s. 74).

Birçok konuyu gündeme getirmeyi amaçlayan küresel kapitalizm, 1973 te dünya sistemi kriz sürecine girdiğinde bu krizle başa çıkmak için ilk olarak baskın güç merkezi olan ABD (Amerika Birleşik Devletleri) ve İngiltere'den başlamak üzere işçilerin ücret ve sosyal hakları üzerinden kâr elde etmek için, bu hakların ihlal edilmesinin yolunu amaçlamaktaydı. Bu dönüşüm demokratik olmayan yöntemlerle kabul ettirilmeye çalışılan özelleştirme, esnekleştirme, zaman baskısı ve kuralları olabildiğince ortadan kaldırmaya yönelik politikalar sonucunda gerçekleştirilmiştir. 1970'lere gelindiğinde sermayenin birikim imkânları tükenme noktasına gelmiş ve küresel kapitalizm derin bir kriz dönemine girmiştir. Bu krizin aşılabilmesi veya ertelenebilmesi için elde edilen karın korunması ve sürdürülebilmesi gerekliydi. Söz konusu olan neo-liberal politikalar ücretlerin azaltılması ve finansal rantın serbest bırakılması yoluyla gerçekleştirilebilirdi (Kolsuz & Yeldan, 2014, s. 50).

1970'li yıllar kapitalizmin tamamen içine düştüğü krize karşı makro ve mikro ölçekte yeni düzenlemeleri hayata geçirdiği yıllar olmuştur. Bu yıllardaki

gelişmeleri daha doğrusu kriz sürecini kapitalizmin geçmişten bu yana sürekli olarak başvurduğu liberalizm bağlamında ele almak gerekmektedir. 1970 krizi sürecinde 1980'lere doğru ortaya çıkan Neo-liberal ekonomi dışsal herhangi bir müdahale olmadan tamamen içsel dinamikleriyle daha etkin ve daha gerçekçi sonuçlar ortaya çıkartmıştır. Bu hem gelişmiş kapitalist ülkeler, hem de az gelişmiş ülkeler için geçerli olabilecek genel bir ilke olarak kabul edilmektedir (Ercan , 1997, s. 24).

Kapitalizmin 1970'li yıllardan itibaren dâhil olduğu küreselleşme sürecine yön veren aşırı üretime dayalı kriz, kar sıkışması, uluslararası düzeyde gerçekleşen kapitalist rekabetin artması gibi etkenler, kapitalizmin krizinde belirleyici olan emek, sermaye ve artı değer ilişkisini derinden etkilemiştir. Nitekim II. Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte sermaye, bir yandan ücret karşılığı sunulan emeğin fiyatının yükselmesine ılımlı yaklaşıyor, bir yandan da emeğin ücretinin artmasıyla beraber kitlesel üretimin artması bununda kitlesel tüketimi tetikleme sürecini takip edebiliyordu. İşçi ücretlerindeki artışın üretimi artırması dolayısıyla sermaye aleyhine herhangi bir gerilemeyi gerektirmiyordu. 1970'lere kadar altın çağına ulaşan kapitalizm bu tarihten sonra ciddi düşüşler yaşamaya başlamıştır. Bu tarihten sonra ortaya atılan ilk çıkış yolu, ulusal düzeyde sıkışan sermayenin hızlı bir şekilde finansal yatırım alanlarında çekilmesi ve uluslararası düzeyde yaygınlaştırılması olarak düşünülmüştür (Yeldan, 2014, s. 2).

1970-1980 tarihleri arasında ekonomideki makro ve mikro mekanizmaların uygulamaya konulması, sermayenin kriz karşısında kendisini yeniden yapılandırma stratejilerinin bir sonucudur. Krize karşı sermayenin geliştirdiği çözümler kapitalist düzenin mantığı olan kârlılığa yönelik çözümlerdir. Bu mantıktaki çözüm öncelikli olarak üretim aşamasında işçilerin daha fazla çalışması olarak değerlendirilirken tüketim açısından ise sermayenin hegemonyası altına girmesine yol açmaktadır. Bu süreçte dikkate alınması gereken bir diğer nokta ise kapitalizm ile birlikte Neo-liberal dönemde hız kazanan teknolojinin üretim sürecini devralma yoluna gitmesi ve emeğe verilen değer ve ilginin azalmasıdır (Ercan, 1997, s. 4).

1980'li yıllardan sonra dünya ekonomisinde önemli değişimler yaşanmıştır. Bu dönemde ortaya çıkan neo-liberal politikalar kapitalizmin uluslararası örgütleri olan IMF(Uluslararası Para Fonu) ve DB(Dünya Bankası)

tarafından dayatılmış ve dünya ekonomisi tarafından kabul görmüştür. Gelişmiş ülkeler, çağdaş teknolojinin getirdiği imkânlardan faydalanmak istemekte ve elektronik ortamda bilgisayar tuşlarına dokunarak sermayenin dünya üzerinde engele maruz kalmadan güvenli bir şekilde dolaşmasını örgütlemektedir. Böylelikle uluslararası ekonomi kapital sermayenin en az olduğu ülkelere doğru yayılacak, yüksek getiri edinecek ve o ülkelerde de yatırımların finanse edilmesine yardım ederek ekonomik anlamda dünya refahının yükselmesini sağlayacaktır (Eşkinat & Tepecik, 2015, s. 30).

Dünyanın içinde bulunduğu bu süreç, erken ve geç kapitalistleşen ülkelerin ekonomik yapılarında önemli değişiklikler yapmaya zorlaması nedeniyle 1970'li yıllarda yaşanan kriz sürecini erken ve geç kapitalistleşen ülkeler bazında ayrı ayrı değerlendirmesini gerekli kılmıştır. 1970'li yıllarda hızla yaygınlaşan geç kapitalistleşen ülke deneyimlerine baktığımızda bu ülkeler arasındaki farklılıklar hem niteliksel hem de niceliksel olarak ortaya çıkmaktadır. Geç kapitalistleşen ülkeler kaynak aktarma yerine, yeni kaynaklar ortaya çıkartma eğilimine girdiklerinde ilişkinin niteliği de değişmektedir. Başka bir ifadeyle sermaye birikiminin sürekliliğini sağlamak öncelikli olarak değerlendirilmektedir.

Erken kapitalistleşen ülkelerdeki sermaye birikiminin, bu ülkelerde sağlanan toplumsal refahın arkasında kapitalist üretim aşamasının dinamikleri, özellikle de üretim malları sektörünün gelişmesine bağlı olarak ortaya çıkan fazla ve ucuz tüketim mallarının üretilmesi yatmaktadır. Sermaye birikiminin dinamiklerine bağlı olarak ortaya çıkan gelir seviyelerindeki farklılık giderek artmıştır. 1970'li yıllarda geç kapitalistleşen ülkelere baktığımızda geç kapitalistleşen ülkeler kaynak aktarma yerine kaynak yaratma sürecine girmişlerdir. Kaynak ortaya çıkartma sürecine giriş kapitalist anlamda üretim faaliyetinin ülke içinde ağırlık kazanması anlamına gelmektedir (Ercan, Gültekin Karakaş, & Tanrıyılmaz, 2008, s. 7).

1.2. NEOLİBERAL DÖNÜŞÜM VE İNŞAAT SEKTÖRÜ

1970'li yıllardan sonra ekonomi politikaları dünya ölçeğinde neo-liberalizmin kabulleri çerçevesinde gerçekleşen kamu harcamalarının yeniden yapılandırılması, finansal ve ticari serbestleşme, özelleştirme gibi ögelere dayanmaktaydı. Bunlarla beraber emek piyasasının esnekleştirilmesi iş gücü

maliyetlerinin düşürülmesi ve sosyal güvenlik sistemlerinin reformu gibi belirlenen birçok hedef tek tek hayata geçirildi (Mütevellioglu & Sönmez, 2009, s. 159-160).

Bu bölümde, inşaat sektöründeki kaza nedenlerinin çok olmasına rağmen bunları önleyecek tedbirler almak bir yana dursun, baskıcı emek rejiminin yaygınlaşmasından dolayı her geçen gün bu sektörün işçi sağlığı ve iş güvenliği açısından güvensiz bir çalışma ortamı doğurduğundan bahsedilecektir. Bu durumda inşaat sektöründeki baskıcı emek rejimi unsurlarının başında taşeron çalışma koşulları gelmektedir. Taşeron ilişkilerinin gün geçtikçe yaygınlaştığı, araçların sayısının arttığı, hatta aracının da aracısının ürettiği işlerin yaygınlaşması ve çalışma ilişkilerinin bu sebeplerle giderek karmaşık hale gelmesinden dolayı asıl işverene ulaşmanın neredeyse imkânsız hale geldiğinden söz edilmesi gerekmektedir.

Peki, nedir baskıcı emek rejimi? Artan nüfus yoğunluğu, yetersiz istihdam ortamı, yetersiz eğitim, kapitalizmin getirmiş olduğu pahalılık ve neo-liberal dönüşümle güvencesiz çalışmaya ortam hazırlanması gibi birçok etken nedeniyle insanlar, geçimini sağlamak için her türlü işte çalışmaya kendilerini mecbur hissetmişlerdir. İşlerini kaybetme korkusu da işçilerin örgütlenmesini, uygunsuz çalışma koşullarına karşı itiraz yoluna gitmelerini engellemiştir. İşverenler ise üretim maliyetlerini düşürmek, daha fazla artı değer elde etmek için bu durumu işçiler üzerinde bir baskı unsuru olarak kullanmışlar ve mevcut çalışma koşullarını kabullendirebilecekleri bu baskı ortamını oluşturmuşlardır. İnşaat sektöründeki taşeron çalışma, uygun olmayan çalışma ve barınma koşulları, iş kazası oranlarının bu sektörde yüksek olmasına sebep olmaktadır. Birçok işçinin sigortasız çalışması ve işin gerektirdiği güvenlik önlemlerinin sağlanmamasından dolayı ölümlerle sonuçlanan iş kazalarının iş cinayeti olarak nitelendirilmesi gibi birçok örnekten yola çıkarak, inşaat sektörünü baskıcı emek rejimleri barındıran bir sektör olarak tanımlanabilir.

Baskıcı emek rejiminin karşımıza çıktığı sistemlerin başında taşeron çalışma sistemi gelmektedir. Çünkü taşeron olarak çalışan emekçiler yüksek iş değiştirme sıklığı, ücretlerin düşük olması, çalışma koşullarının ağır olması, ciddi sosyal hak kayıpları, işçi sağlığı ve iş güvenliğinin olmaması gibi durumlarla karşı karşıyadırlar. Taşeron çalışma üretim sürecinin ayrışmasının bir ürünüdür ve bu

ayrışma ana firma ile taşeron firma arasında bağımlılık ilişkisi oluşturmaktadır. Bu ilişkide ana firma güçlü olduğu için kendisine doğrudan bağlı işçilerin ücretlerinde sosyal güvencelerinde sendikal hak konusunda iyileştirmeler görülürken kendisine bağımlı taşeron firmayı işgücüne yönelik uygulamalarda baskıcı olmaya zorlamaktadır. Dolayısıyla taşeron firma ana firmanın verdiği işi alabilmek için, işgücü maliyetini düşürmeye yönelik uygulamalarla baskıcı emek rejimini ortaya çıkartmaktadır (Yücesan-Özdemir, 2010, s. 42).

İstihdam edilme koşullarında uygulama alanı bulan ve giderek istihdam ilişkilerinin belirlenmesinde düzenleyici bir rol üstlenen taşeronluk, bir üretim ağı ilişkisi ve istihdamın yeniden düzenlenmesi şeklinde görülebilir. Taşeron çalışma koşullarının vurgulanması gereken asıl niteliği, istihdam ilişkilerinde, sermayeyi elinde bulunduran kesim lehinde çarpıcı birçok uygulamayı beraberinde getirmiş olmasıdır. İlk olarak işgücünü kendi içerisinde mekânsal ve zamansal boyutuyla, hiyerarşik bir düzlemde parçalamaktadır. Taşeronluk sisteminin bu işlevi öncelikli olarak sermayenin, kâr ve verimlilik koşullarının sürekliliğini güvence altına alır. Bunu işgücünü denetleme ve kontrol altına alma mantığı üzerine kurulu işleyişiyle, şirketlerin en az maliyetle ve en düşük ücretlerle çalışma şeklindeki düzenlemelerine imkân sağlayarak yapmaktadır. Diğer taraftan bu strateji, işgücü açısından toplu pazarlık, toplu sözleşme ve sendikal hakları, pratikte kullanılamaz duruma getirerek, sermaye karşısında işgücünü savunmasız bırakmaktadır. Bununla birlikte sermaye sahipleri, serbest piyasada rekabet güçlerini kaybetmemek adına, istihdam ilişkilerinde farklı esneklik türlerini bir arada kullanma imkânı bulmaktadırlar (Kart, 2016, s. 227).

Taşeronluk bir başka deyişle artı-değer üretim aracı olduğu için kapitalist emek süreci örgütlemesi olarak ifade edilebilir. Kaldı ki kapitalist sistemde emek meta olarak görülmektedir. Buna bağlı olarak taşeron çalışma sisteminde emeğin rolü emek-sermaye ilişkisi dikkate alınarak anlaşılabilir. Emek-sermaye ilişkisinde taşeron çalışma, sermaye birikim mantığının, sermayeyi sürekli olarak üretim sürecini yenilemeye itmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Sermayenin emeği kendi ekonomik çıkarları doğrultusunda kullanıp emeğin üretkenliğini artırarak daha güçlü konuma geçmeye çalışması emek üzerinde baskı oluşmasına neden olmaktadır (Yücesan-Özdemir, 2010, s. 39).

Özetle; taşeronluk sisteminin baskıcı emek rejimi olmasında rol oynayan önemli bileşenler, ana firma ile taşeron firma arasındaki bağımlılık ilişkisi, taşeron firmaların kendi arasındaki rekabeti, taşeron çalışanlarının örgütsüzlüğü olarak ifade edilebilir.

Taşeron çalışma işverenlere, pazar koşullarında oluşan belirsizliklerle mücadele edebilmek, risk taşıyan işleri iş kapsamının dışına itebilmek ve işçilerin maksimum düzeyde iş çıkartmalarını sağlamak dâhil, iş ve işçi maliyetlerini pazarlık yapılarak düşürebilme imkânı vermektedir. İşverenlerin aslında üstlenmesi gereken mevcut sorumluluklarını ve bu sorumluluklardan doğacak riskleri taşeronla aktarmaları şeklinde de söylenecek bu durum işçi sağlığı ve iş güvenliği için ve diğer birçok çalışma koşulu için son derece yapay, riskli ve belirsizlik taşıyan bir hal almaktadır. İşçi çalıştırma ilişkilerini farklı bir boyuta taşıyan taşeronluk, işgücünü kendi kurmuş olduğu sistem içerisinde parçalayarak, sermayenin kar ve verimlilik şartlarını hiyerarşik bir düzende yeniden oluşturmaktadır. İnşaat sektörü rekabet ortamının yoğun olduğu ve taşeron kullanımının yaygın olduğu bir sektör olarak işgücü piyasasının taşeronlaşmış formlarını tartışmaya ortam hazırlamaktadır (Kart, 2016, s. 232).

Erken ve geç kapitalistleşen ülkelerde ekonomik büyüme ve daralma dönemlerine inşaat sektörünün verdiği tepki dikkat çekicidir. Ekonomik büyümenin yüksek olduğu dönemlerde inşaat sektörü ekonomik büyümenin üzerinde bir büyüme sergileyen, ekonomik durgunluk döneminde ise diğer sektörlerle kıyasla daha hızlı küçülme yaşayan bir sektör olmuştur (Özden & Haçikoğlu, 2017, s. 2). Pek çok ülkede inşaat sektöründe yaşanan büyüme makroekonominin gelişmesi için bir araç olarak değerlendirilmiştir. Hükümetler, ekonomik dengeyi sağlamak amacıyla inşaat yatırımlarını destekleyip büyütecek politikaları hayata geçirme eğiliminde olmuşlar ve ulusal kalkınma stratejileri çerçevesinde inşaat sektörüne önemli roller vermişlerdir (Balaban, 2011, s. 20).

İnşaat sektörü son derece gelişmiş ve diğer birçok sektörü de ekonomik anlamda etkileyen bir alan olmasının yanında taşeron sistemi en yoğun şekilde içerisinde barındıran sektörlerden birisidir. Makineleşmenin her geçen gün artmasına rağmen doğası gereği insan emeğine doğrudan bağımlı bir sektör olmayı sürdürmektedir. Emek yoğun çalışmayı gerektirmesi ve taşeron çalışma ilişkilerini içerisinde barındırması nedeniyle de iş kazaları inşaat sektöründe sıkça

görülmektedir. Bu durum sadece Türkiye'ye has bir durum olmayıp diğer pek çok ülkede inşaat sektörü iş kazaları açısından riskli, ölümcül kazaların çok olduğu bir alan olarak gösterilmektedir. İş güvenliği için yapılan çalışmalarda inşaat işlerinin çok çeşitli olması nedeniyle iş için gerekli olan güvenlik önlemlerinin işin niteliğine göre farklılık gösterdiği, bu nedenle de yoğun olarak gerçekleşen iş kazalarının yaşandığı inşaat işlerinin belirlenmesinin ve önlemlerin alınmasının zor olduğu anlaşılmaktadır (Yağmuroğlu, Günaydın, & Kale, 2011, s. 195).

Emek gücünü karşılayan taşeronların bir inşaat işini alabilmek için kendi aralarında ortaya çıkarttıkları rekabet, işin normal fiyatını ciddi derecede düşürerek işçilerin iş karşılığı alacakları ücretlerini ve çalışma koşullarını olumsuz etkileyen nedenlerin başındadır. Düşük bir fiyatla çalışan taşeron için kazancını koruyabilmenin yolu emek gücü için ayırdığı maliyeti olabildiğince azaltmaktan geçmektedir. Bu maliyeti düşürmenin yolu da ya işçileri olabildiğince düşük ücretlerle hızlı çalıştırmak ya da işçilerin iş güvenliği, barınma, beslenme vs. yaşamsal önem taşıyan giderlerini olabildiğince azaltmaktır. Dolayısıyla işçileri düşük ücretle hızlı çalıştırmak, işin daha kısa sürede en az maliyetle bitmesi anlamına gelmektedir. Emek gücü sağlayan taşeronlar bir üstteki taşerondan aldıkları aşırı iş yükü ve zaman baskısını işçilere aktarırlar. Fakat devralınan sonrasında da işçilere doğru yöneltilen iş yükü ve zaman baskısı taşeronların kendi aralarındaki rekabetin bir sonucu olarak işi ucuza almaları nedeniyle ağırlaşmaktadır (Çınar, 2018, s. 125-126).

Baskıcı emek rejiminin göstergeleri olarak öne çıkan güvencesizlik, özelleştirme ve esnekleşme, zaman baskısı, kayıt dışılık, aşırı çalışma, kuralsızlaşma, göçmenlik ve etniklik sayılabilir. Bu göstergeler inşaat sektöründe son derece olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Çalışmanın ilerleyen bölümünde bu göstergeler ayrıntılı olarak analiz edilecektir.

1.2.1. Güvencesizlik

Her geçen gün bütün dünyada güvencesiz istihdam edilen işçilerin sayısı hızla artmaktadır. Bir malın üretimindeki işletme organizasyonu ve teknolojiye küresel ekonomik bütünleşme, değişim ve gelişim, sosyal hakları ve iş güvencesi olan tamgün çalışılan işleri bir bir ortadan kaldırmaktadır. Firmalar maliyeti düşürmek adına taşerona başvurmakta, bu ise güvencesiz çalışmada önü alınamaz

bir artışa neden olmaktadır. Güvencesiz çalışmanın yanı sıra bu tür güvencesiz çalışan işçilerin ücretleri normalden daha düşüktür. İşçi sağlığı ve güvenliği açısından önem arz eden iş eğitimi olanaklarının da son derece kısıtlı olduğu görülmektedir. Bunların dışında işte geçirilen süre esnek ve iş yükündeki dalgalanmalar çok fazla, sosyal güvenlik ve sosyal korunmadan yararlanma imkânları daha kısıtlı, sendikalı olmaktan, toplu sözleşmeden ve iş kanunundan yararlanma olanakları daha az olduğu ya da böyle bir imkânın hiç olmadığı görülmektedir (Petrol-İş, 2014).

Taşeronlaştırmayla birlikte bütün iş kollarında hızla artan güvencesizlik, milyonlarca insanın hayatını doğrudan etkilemektedir. İşsizlik baskısının olduğu koşullarda, işçiler hayatını idame ettirecek ve ailelerini geçindirecek bir iş bulabilme umuduyla her türlü kötü koşulu görmezden gelip çalışmaya razı olmaktadır. Bunun farkında olan sermayeyi elinde bulunduran kesimler ise işçi sağlığı ve iş güvenliğini önemsemeyen işçi çalıştırmaktadır.

Güvencesizlik ifadesiyle kastedilen güvencesiz çalışma kavramıdır. Yani iş güvencesinin olmaması ya da çok zayıf olması, kişilerin bu baskı altında normalin dışında çalışma koşullarına maruz bırakılması anlamına gelmektedir. Özellikle küçük işletmelerde ve vasıf gerektirmeyen emek yoğun işlerde çalıştırılan işçiler, başta ekonomik sebepler olmak üzere birçok sebepten güvencesiz çalışma koşullarını kabul etmektedir. Tartışmasız, güvencesiz çalışmanın en acı tarafı iş kazasına uğrama ve meslek hastalıklarına yakalanma riskinin standart olarak kabul edilen iş sözleşmeleri ile çalışanlara oranla çok daha fazla olmasıdır. Literatüre göre bu oranın yüksek olmasının nedenleri arasında; işverenin (bu işveren, özellikle inşaat sektöründe genellikle taşeron olarak karşımıza çıkmaktadır) kâr payını yüksek tutmak için işçilerin çalışma saatlerini normalin üzerinde belirlemesi, işçilerin barınma ve beslenme koşullarına önem gösterilmemesi ve denetim yetersizliği gibi faktörler sayılabilir.

Güvencesiz çalışma yasalarla, kurumların mevcut düzenlemeleriyle ve en önemlisi sermaye birikimiyle bağlantılı bir kavramdır. Bu nedenle güvencesiz çalışma, risklerin dağılımıyla, toplumsal ve daha da önemlisi ekonomik gelişmelerle birlikte gözlemlenmeli ve değerlendirilmelidir. Geçen çeyrek yüzyıllık süre içerisinde küreselleşmenin bu denli yaygınlaşmasına, teknolojinin hızla gelişmesine ve demografik gelişmelere paralel olarak çalışma hayatında

birçok değişim yaşanmıştır. Bu değişimler çalışma sürelerini, teknolojiye ayak uydurma yollarını, standart dışı esnek çalışma sözleşmelerinin uygulanmasını ve işgücünün mevcut yapısını doğrudan etkilemiş ve standart olarak kabul edilen istihdam ilişkisinin yerini güvencesiz çalışmanın almasına sebep olmuştur (Güler, 2015, s. 156).

Güvencesiz çalışmanın etkilerinden olan işçi sağlığı ve güvenliği ihlalleri her zaman göz önünde bulundurulması gereken bir konudur. Günümüz koşullarıyla değerlendirildiğinde ise işçi sağlığı ve güvenliği önlemleri, sermaye birikimini, kâr oranlarını olabildiğince artırmak ve üretim sürecini sekteye uğratmamak adına önemsenmemektedir. Sonuç olarak çalışma ilişkileri, işin gerektirdiği sağlık hizmetlerinin karşılanmaması durumunda ortaya çıkabilecek tehlikelerde işverenin sorumluluk almamasını amaçlayan ve işçilerin nasıl bir sağlık problemi olursa olsun üretim sürecinin devam etmesinin sağlandığı bir niteliğe bürünmüştür (Özkan & Hamzaoğlu, 2014, s. 190).

1.2.2. Özelleştirme ve Esnekleşme

Özelleştirme, ekonomideki devlet müdahalesinin en aza indirilmesini ve zamanla bu müdahalenin ortadan kaldırılmasını amaç edinen bir yol izlemekte ve serbest piyasa ekonomisine geçişin alt yapısını oluşturmaktadır. Bu açıdan bakıldığında özelleştirme, kamulaştırmanın tam tersi bir anlam ifade etmektedir. Ayrıca küreselleşme süreci de gelişmiş ülke sanayisinin ekonomik ve sosyal yaşamdaki bütün problemlerin müdahaleci devlet politikalarından kaynaklandığını söylemektedir. Kâr oranlarını korumak amacıyla, ucuz ve örgütsüz işgücüne sahip sermayeyi elinde bulunduran şirketlere büyük ölçüde kolaylık sağlayan, vergi muafiyetlerini ortaya çıkartan faaliyetlerle yaygınlaşmıştır. İşte özelleştirme de küreselleşme sürecinde talep edilen bir takım uygulamalar olarak karşımıza çıkmaktadır

1970 ve sonrasında ekonomik durgunluk sonucunda ortaya çıkan krizin akabinde, sosyal devlet ekonomik alandan büyük ölçüde çekilmiş ve böylelikle özelleştirmelerin önü açılmıştır. Neo-liberal ekonomiyi benimseyen iktisatçılar tarafından kamu sektörünün verimsiz çalıştığı, bu nedenle elindeki kaynakları yeterince verimli kullanamadığı, devletin işletmecisi kimliği ile piyasada yer almasının rekabeti olumsuz yönde etkilediği vurgulanmaktadır. Bu işlerin özel

sektör eliyle yapılması gerektiği savunulmaktadır. Bu doğrultuda 1980’li yılların başından itibaren özelleştirme hareketleri başlamış, pek çok kamu işletmesi özelleştirilmiştir (Ellwood, 2002).

Özelleştirme, esnekleşme gibi çalışma ilişkilerinin yol açtığı standart dışı iş sözleşmeleri ile çalışma, iş kazası ve meslek hastalıkları riskini artırmaktadır. Bu süreçte standart dışı olarak bahsedilen çalışma şekilleri standart hale geldiği ve bu sürecin esnekleşmiş, taşeronlaşmış ve baskıcı bir emek rejimi taşıdığı görülmektedir. Tam süreli işlerde çalışanlarla standart dışı çalışanlar karşılaştırıldığında iş kazası ve meslek hastalığı standart dışı çalışanlarda çok daha fazla olduğu görülmektedir. Yaygın görüşe göre kaza oranı tam süreli çalışanlara göre esnek çalışanlarda iki kat daha fazladır. Bu tür standart dışı işler eğitim düzeyi düşük ve niteliksiz işçiler için oldukça ulaşılabilir olması nedeniyle, emek gücünün en çok gözden çıkartılabilir olanları standart dışı çalışma düzenlemelerine daha çok maruz kalacaktır. Bununla birlikte standart dışı sözleşmeleri olan çalışanlar işçi sağlığı açısından çok daha fazla risk altındadırlar. Bunlar geçim sıkıntısı, eğitimin yetersiz olması, standart dışı işçiler için düzenlemelerin yetersiz olması ve örgütlenme yetersizliğinin doğurduğu hak kayıpları şeklinde sıralanabilir (Güranlı, 2013).

Sermaye birikiminin bir ayağını da oluşturan özelleştirmeler yolu ile kamusal alanlar veya kamu işletmelerinin sermaye satışı gerçekleştirerek, daha önce kamu sektörü eliyle yürütülen faaliyetleri ve bu faaliyetlerin yürütüldüğü alanların bir şahsa veya sermaye gurubuna geçmesi sağlanmakta ve halkın kullanımına kapatıldığı görülmektedir. Türkiye’de bu amaçla son zamanlarda bütün mevzuat değiştirilmiş, kentsel rantı garanti altına alacak ‘özel bir hukuk alanı’ oluşturulmuştur. Bu düzenlemelerin yapılması, yasaların oluşturulması, süreci meşru kılacak söylemlerin geliştirilmesi ise neo-liberal kent politikalarının görevidir. Eğer sistemde sermaye birikimi inşaat sektörü tarafından gerçekleştiriliyorsa, bütün hukuk, yasal zemin buna istinaden yeniden yapılandırılacak, inşaat sermayesinin önünü açacak politikalar ne şekilde olursa olsun bedeli ne şekilde olursa olsun uygulamaya geçirilecektir. Nitekim 2000’li yıllardan sonra Türkiye’de süreç bu şekilde işlemiştir. Çünkü kapitalist devletin görevi her şeyden önce sermayeye hâkim olan sınıfın önündeki engelleri

kaldırmak, mevcut sermaye birikiminin sekteye uğratılmadan devamlılığını sağlamaktır.

Özelleştirilen bir işletmede çalışan işçiler açısından çoğu zaman iş güvencesi ortadan kalkmıştır. Mevcut işçiler yapmış oldukları işlerde çalışmaya devam etseler bile işçi sağlığı ve iş güvenliği, ücret, çalışma zamanı gibi işçilerin birçok konuda yasalarla düzenlenmiş olan hakları ihlal edilmiş ve işçiler de işlerini kaybetme korkusundan dolayı bu duruma sessiz kalmışlardır. Özelleşen bir işletmede işletmeyi devralan özel ya da tüzel kişi zarar etmemek ya da daha çok kâr etmek için işçi haklarını ihlal etmekten çekinmeyecektir.

İşgücü esnekliği konusunda karşımıza çıkan birinci derecede çevresel iş gücü (sayısal esneklik) kavramı, işgücü piyasasının miktarı ve niteliğini istediği gibi değiştirme serbestisi verdiği için hem iş güvencesi hem de işçi sağlığı için yeterince özen gösterilmemesine sebep olmaktadır. Bu durum Amerikan endüstri ilişkileri yazınında “hire and fire” (işe al ve at) olarak ifade edilmektedir. Sayısal esneklik işe alma ve işten çıkartmanın kolay hale getirilmesi, başka bir ifade ile işçileri koruyan hukuksal düzenlemelerin gevşetilmesi veya tamamen ortadan kaldırılması anlamına gelmektedir. Ülkemiz açısından bakıldığında toplam istihdamın yarısından çoğunun, ücretli istihdamın ise üçte birinin kayıt dışı çalıştırıldığı koşullarda sayısal esnekliğin var olduğu anlaşılmaktadır (Çelik, 2007, s. 3).

Esnekleştirme, işçilerin haklarını korumak için kendi aralarında dayanışmaya dayalı bir işbirliğini ortadan kaldırıcı zemin hazırlayarak, işçilerin çalışma koşullarını aşındıracak uygulamalara olanak sağlamaktadır. Bunun diğer bir nedeni, part-time ve geçici çalışan işçilerin, tam zamanlı çalışan işçilere göre sendikaya katılma olasılığının düşük olmasıdır. Güvencesiz çalıştırılmanın işten çıkartılma korkusunu besleyen bir yapısının olması da buna eklenebilir. İşsiz kalma tehdidi, işverenlerin işçiler üzerinde daha sert iş disiplini kurmasına izin verir. İşçilerin bir sendikaya üye olarak ve aktif bir şekilde ya da sözleşme şartlarına göre çalışma riski almalarının önüne geçer. Esnekleştirme stratejisinin bu belirtilen nitelikleri, işçilerin kendi durumlarını iyileştirebilecekleri, ortak çıkarlar etrafında ittifaklar kurabilecekleri bir uzlaşma zeminini de ortadan kaldırır. İşgücü piyasasını; esneklik ve güvencesizlik temelinde hiyerarşik bir düzlemde parçalayarak yönetme stratejisi, temelde iş sahibinin işin bir bölümünü

taşeron devretmesi ile şekillenen bir boyutu da önemli ölçüde içermektedir. İşgücünün üzerinde durduğu bu kaygan ve sallanan zemin, istihdam koşullarının ve ilişkilerinin taşeronlaşmasıyla, giderek istikrarsız ve risk üreten bir ortama dönüşmektedir (Kart, 2016, s. 228).

1.2.3. Kayıt Dışılık

Kayıt dışı çalışmayı içerisinde barındıran kayıt dışı ekonomi 1960'lı yıllardan bu yana çok çeşitli adlar altında ve çok değişken bir yapı topluluğu içerisinde kullanılmıştır. Yer altı ekonomisi, gölge ekonomi, resmi olmayan ekonomi, gizli ekonomi, enformel ekonomi vs. anlamlara gelen kayıt dışı ekonomi kavramı; mevcut istatistiki yöntemlerle tahmin edilemeyen ve gayri resmi milli hasıla tutarının hesaplanmasında kullanılmayan gelir yaratıcı faaliyetlerin tümü olarak tanımlanabilir (Baldemir, Gökalp, & Avcı, 2005, s. 232).

“Kayıt dışı ekonomi” kavramıyla yakından ilişkili olan “kayıt dışı istihdam”, bu illegal kayıt dışı ekonominin iş hayatına yansıyan tarafı olarak ifade edilebilir. Kayıt dışı ekonomi, belirli bir gelir getirici faaliyetin mevcut sistemde gerçekleşmiş olmasına rağmen, söz konusu faaliyetle ilgili gerekli olan kayıtların oluşturulmaması demektir. Bu sistem içerisinde var olan kayıt dışı istihdam ise işçi çalıştırma faaliyetlerinin resmi olarak yansıtılmaması ya da meydana getirilen istihdam süresi ve bu süre karşılığı olarak ödenen ücretin resmi makamlara eksik bildirilmesidir. Dolayısıyla kayıt dışı ekonomi ve kayıt dışı istihdam kavramlarının ortak paydasında, meydana getirilen ekonomik faaliyet ve bunun için gerekli olan iş gücünün sağlanmasına rağmen gerçekleştirilen istihdamla ilgili resmi kayıtların tutulmaması veya eksik tutulması yer alır. Kayıt dışı istihdamın mali sorumlulukların yerine getirilmemesinin yanı sıra sosyal güvenlik sisteminin de dışında kalınarak analık, hastalık, kaza sigortası gibi imkânlardan yararlanılmasını da imkânsız kılmıştır (Mahiroğulları, 2017, s. 548).

İnşaat sektörüne baktığımızda ise bu sektördeki kayıt dışılık genellikle faaliyetlerin bir bölümünün gizlenmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Tamamının gizlenmesi ise sektörün yapısından dolayı neredeyse imkânsızdır. Özellikle şehir merkezinde yürütülen inşaat faaliyetleri için izin alınması ve daha sonra inşaat faaliyetleri tamamlandıktan sonra tapu müdürlüğüne tescil edilmesi gibi yasal zorunluluklar nedeniyle bu sektördeki faaliyetlerin sadece bir bölümü kayıt

dışında bırakılabilmektedir. İnşaat sektörü için kayıt dışı ekonomi oluşturmanın klasik yöntemi inşaat için kullanılan girdilerin yüksek bedelli olması veya girdi maliyetlerini gösteren belgelerin gerçekçi olmaması gibi yöntemlerle vergi matrahını aşındırmak şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Sarısoy & Sandıkçı, 2010, s. 50).

Kayıt dışı ekonominin birçok olumsuz yanı olmasına rağmen ekonomi için faydalı olan tarafları da olabilir. İnşaat sektörü için bu olumlu taraf ise işsizliği azaltarak ekonomide genişletici bir etki meydana getirmesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Başka bir deyişle inşaat sektörünün istihdam sağlaması, inşaat sektörünün etkilediği çimento, seramik, cam sanayi gibi yan sektörleri de içinde barındırması iktisadi gelişmeyi olumlu yönde etkileyebilmektedir. Ancak bu olumlu iktisadi etki her ne kadar işsizliği ve yoksulluğu azaltsa da asıl faydayı işveren tarafına sağlayacaktır. Çünkü kayıt dışı istihdam sayesinde firmalar üstlenmeleri gereken sağlık güvencesi, sigortalılık, tazminat gibi birçok sorumluluktan kurtularak işgücü maliyetlerini azaltacaklardır.

Kayıt dışı işçi çalıştırmak, gelişmişlik düzeyine bakılmaksızın günümüz ekonomileri için var olan önemli bir sorundur. Kayıt dışı istihdam Türkiye için çok yeni bir durum olmamasına rağmen daha çok 1980’li yıllardan sonra konuşulmaya başlanmıştır. Nedenleri sonuçları ve yapısı bakımından karmaşık bir kavram olan kayıt dışı istihdam, işverenlerin ve işçilerin daha çok maddi sorumluluklardan geri durmak adına yapılan işten dolayı elde ettikleri gelirlerini kayıt dışında tutmaları ile ortaya çıkmaktadır (Kalaycı & Kalan, 2017, s. 18).

Kayıt dışı istihdam işveren açısından işçi üzerinde ücret dışında neredeyse hiçbir sorumluluk gerektirmediğinden işveren kâr oranını artırmak için işçiden maksimum düzeyde faydalanacak ve bu süreçte işçi sağlığı ve güvenliği önlemlerine dikkat etmeyecektir. Baskıcı emek rejiminin bir parçası olarak ortaya çıkan kayıt dışı istihdam kavramı kuşkusuz kontrol altına alınamayacak iş kazaları hatta iş cinayetlerini içerisinde barındıracaktır.

1.2.4. Aşırı Çalışma ve Zaman Baskısı

06.04.2004 tarihinde 25425 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan ‘‘İş Kanununa İlişkin Fazla Çalışma ve Fazla Sürelerle Çalışma Yönetmeliği’’ nin 3. Maddesinde bahsedilen tanıma göre fazla çalışma; ‘‘İş Kanununda yazılı koşullar

çerçevesinde haftalık 45 saati aşan çalışmaları'' fazla sürelerle çalışma ise, Haftalık çalışma süresinin sözleşmelerle 45 saatin altında belirlendiği durumlarda bu çalışma süresini aşan ve 45 saate kadar yapılan çalışmaları ifade eder.''

İş kazası ve meslek hastalığı açısından aşırı çalışma, büyük riskler taşımaktadır. Normal çalışma süresi içerisinde işçinin yaşamış olduğu stres ve yorgunluğun işin niteliğine göre belli oranlarda arttığını, inşaat sektörü gibi çalışma koşulları son derece zor olan bir sektör için düşündüğümüzde ise bu oranın hat safhada olacağını söyleyebiliriz. Aşırı çalışmayla birlikte gün içerisindeki stres ve yorgunluğun hızla tırmanması dikkat dağınıklığı, dalgınlık, işi önemsememe gibi sonuçlar doğuracağından iş kazalarını yaşanma olasılığını da artırmaktadır. Öte yandan meslek hastalığına yol açacak nitelikte; kot taşıma çimento üretimi gibi işlerde istihdam edilen işçilerin fazla çalışmaya maruz bırakılması bu işlerin yol açabileceği meslek hastalıklarına yakalanma oranını arttıracığı gibi hastalığa yakalanma süresini de kısaltacaktır.

Zaman baskısından kastedilen işverenin işçilere ödenmek üzere belirlediği ücret için; işveren tarafından, kanunlarla ya da taraflar arasında imzalanan iş sözleşmeleriyle belirlenen zamanda işçilerden maksimum düzeyde iş üretmesini istemektir. Örneğin bir inşaat ihalesinde belirtilen, işin bitirilme süresi içerisinde işi alan firmanın yapıyı teslim etmemesi firmaya çeşitli yaptırımlar uygulanmasına sebep olacaktır. Bundan dolayı firma sahibinden başlayarak daha kısa sürede daha çok iş yapılması için alt kademelere doğru baskı olacaktır. Bu denli zaman baskısından en çok etkilenen de en altta yer alan işçiler olacaktır. İşçilerin zaman baskısı ve stres altında işi yürütmesi, işçinin gerekli güvenlik önlemlerini göz ardı ederek çalışması gibi sonuçları ortaya çıkartacaktır. Buradan hareketle zaman baskısının işçilerin iş kazasına uğramalarına ortam hazırlayacağı söylenebilir.

Kapitalist çalışma sisteminin çalışma zamanı konusunda ortaya çıkarttığı yenilik, çalışma karşılığı elde edilen ücretin bitirilen iş miktarı yerine, saat, hafta, ay gibi zaman birimlerine göre belirlenmeye başlanmasıdır. Yani iş sonucunda ortaya çıkartılan ürünün değil, bu iş için harcanan zamanın ücretin belirlenmesinde dikkate alındığı bir sisteme geçilmiştir. Bu durum açık bir şekilde zamanın alınıp satılması, metalaşması anlamına gelmektedir. Bu sebeple de işçiler

işe alınırken ya da sıra ücret ödemeye geldiğinde yaptıkları iş üzerinden değil çalıştıkları zaman üzerinden pazarlık yapılarak sürekli daha fazla ürün üretmesi için baskısı yapılmıştır. Burada işverenin amacı parasını ödeyeceği zaman süresince işçiden mümkün olan en yüksek üretimi almaktır. Belirlenen zaman diliminde ortaya çıkartılan toplam üretim parasal değeri, o zaman dilimi için anlaşılan ücreti ne kadar aşarsa işveren o kadar kar elde etmektedir. Bu kar amacı da kaçınılmaz bir şekilde üzerinde anlaşılan zaman dilimi içerisinde sürekli yüksek verimle çalıştıracak bir mekanizmayı gerekli kılmıştır (Sarıipek, 2016, s. 120).

Kuralsız emek rejiminin başka bir boyutu, ortalama olarak kabul edilen çalışma sürelerinin uzaması sonucu ölümlerle sonuçlanan iş kazalarındaki artıştır. Birçok ülkede yapılan araştırmalara göre, aşırı sayılabilecek derecede uzun çalışma sürelerinin işçi sağlığını ve güvenliğini tehdit ettiğini, iş kazası ve meslek hastalığı riskini artırdığını kanıtlamaktadır. Araştırma sonuçlarına göre günde 8, haftada 40 saat çalışma süresi sağlık açısından uygundur; iş kazası tehlikesi 9. saatten itibaren katlanarak artmaktadır. Yorgunluk, stres, uykusuzluk gibi iş kazalarını tetikleyen nedenlerin görülme sıklığı, 9. saatten itibaren belirgin bir şekilde yükselmektedir. Zaman baskısı, yaş, cinsiyet, çalışan sağlığı gibi kişisel özelliklerin yanı sıra işin ağırlığı ve yoğunluğu gibi işin niteliğinden kaynaklanan özellikler de iş kazasını etkileyen nedenler arasındadır. İnşaat sektöründe meydana gelen ölümlü kazaların çoğunluğunun mesai bitimine yakın saatlerde yaşanması iş hayatında özellikle inşaat sektörü gibi tehlike arz eden bir çalışma ortamında aşırı çalışma ve zaman baskısının sonuçlarını ortaya koymaktadır (Güranlı, 2013).

1.2.5. Göçmenlik ve Etniklik

Göçmenlik; herhangi bir zorlamaya maruz kalmaksızın tamamen kişinin özgür iradesiyle hem maddi durumlarını hem de sosyal niteliğini geliştirmek için, bunun dışında da kendilerinin ve ailelerinin gelecekte beklenenlerini artırmak amacıyla başka bir ülkeye veya başka bölgelere göç eden kişi ve aile fertlerini kapsamaktadır (Çiçekli, 2009, s. 22). Çiçeklinin bu tanımı kapsayıcı olmakla birlikte küreselleşmeyle birlikte farklı boyutlar kazanan göçmenlik kavramsal açıdan da güncellemeyi beraberinde getirmiştir.

Küreselleşme ile birlikte sınıfsal ve mekânsal eşitsizlikler daha da derinleşmiştir. Kapitalizmin bazı bölgelerde daha hızlı gelişme göstermesi uluslararası işçi göçlerinin yeniden gündeme gelmesine yol açmıştır. Geçim kaynağı ortadan kalkan ve yaşadığı yerde hayatlarını sürdürme imkânı kalmayan emekçiler, ne coğrafi ne de siyasi sınırları tanımadan göç etmektedirler. Küreselleşme ile birlikte kaçak göçler kitlesel boyutlara ulaşmakta ve kaçak göçmenlik kavramını bir nebze olsun ılıman bir adla gündeme getirilmek adına ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü)'nün girişimiyle “*düzensiz göç/göçmen*” kavramı gündeme getirilmiştir. Bu tanımlama içerisine giren göçler üç kategoriden toplanmıştır (Akınar, 2009, s. 9).

- Sınır kontrollerinden kaçarak ya da sahte belge kullanarak bir ülkeye yasadışı yollardan girenler.
- Yasal yollardan giriş yapıp sonradan yasadışı bir konuma gelenler. Turist olarak giriş yapıp, süresi içinde geri dönmeyenler gibi.
- Yasal yollardan giriş yapıp, yasal olarak kalmalarına rağmen kaçak olarak çalışanlar.

Göçmenler inşaat sektöründe ciddi bir işgücü kaynağı olarak kabul edilmektedir. Göç hareketliliği ve inşaat sektörü arasında farklı ilişkiler kurulabilmektedir. Örneğin az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde inşaat sektöründe çalışan işgücünün önemli bir kısmını kırsal kesimden kentlere göç eden göçmenler oluşturmaktadır. İnşaat sektörü kırdan kente göç eden kişiler için işgücüne katılmanın ilk giriş yerlerinden birisi olarak kabul edilmektedir. İnşaat sektöründeki özellikle düşük vasıflı işleri uluslararası göçle başka bir ülkeden gelenlerin ya da herhangi bir ülkenin içinde yaşam sürdüren belirli etnik grupların yoğunlaştığı çalışma alanlarından birisidir (Çınar, 2018, s. 122).

İNşaat sektörü, kayıt dışı istihdamın ve kaçak göçmen işçi istihdamının en yoğun olduğu sektörlerden birisi olarak değerlendirilmektedir. Kaçak işçiler genellikle süresi birkaç ayla sınırlı olan işler için işe alınmakta, bu işler de genellikle ihale usulü ile başlanılan proje bazlı belli bir süre içinde başlayıp biten işler olmaktadır. Göçmen işçiler daha çok bina yapımı veya onarımı, yol ve köprü inşaatları tarihi eser yapıların yenilenmesi gibi işlerde çalıştırılmaktadır. Göçmen işçilerin tamamının asıl işveren tarafından değil de asıl işin bir bölümünü yapan taşeron firmalar tarafından çalıştırıldığı, bu noktadan itibaren işin kayıt dışına

çıkacağı ve bundan sonraki aşamaların tamamının kayıt dışı olarak sürdürüldüğü bilinmektedir (Akpınar, 2009, s. 90).

Göçmenlerin işgücü piyasasına geçiş için inşaat sektörünü tercih etmesinin en önemli sebeplerinden birisi sektörün düşük vasıflı işgücü talebidir. Özellikle eğitimsiz göçmenler için inşaat sektörü işgücü piyasasına çok daha kolay bir giriş imkânı sunmaktadır. Göç ettikleri ülkelerde yasal haklardan yararlanamayan, kayıt dışı çalışan göçmen işçiler işverenler karşısında çok daha savunmasız durumda kalırlar, iş kazası ve meslek hastalığı riskine, kötü barınma, kötü yaşam koşulları gibi olumsuz durumlara maruz kalabilirler. Kayıt dışı istihdam edildiklerinden iş güvenliği uygulamalarından tamamen dışlanmaktadır. Bunların dışında kendi ülkelerinden uzak memleketlerde çalışan göçmen inşaat işçileri için dil sorunu onların bu sektörde ya da başka sektördeki vasıflı/yarı vasıflı işlere geçişini zorlaştırmaktadır (Çınar, 2018, s. 125).

İnşaat sektöründe çalışan göçmen işçilerin bir kısmı ülke içerisinde kırsal kesimde yaşayıp iş bulma ümidiyle kentlere göç eden işçilerden oluşmaktadır. Bu şekilde bir göç hareketliliğinin neticesinde oluşan işgücünün inşaat sektörüne yönelen kısmını yaygın görüşe ve yapılan araştırmalar neticesinde ortaya çıkan bulgulara göre Kürt işçiler oluşturmaktadır. Öbür taraftan farklı ülkelere göç etmek suretiyle inşaat sektörüne yönelen işçiler ise göçmen işçiliğinin diğer bir boyutunu oluşturmaktadır. Bu iki göç hareketliliği sonucunda inşaat sektörüne yönelen işçilerin en önemli ortak özelliği kayıt dışı çalıştırılmaları ve bunun neticesinde işçiler için gerekli olan ücret dışındaki birçok haktan mahrum bırakılmalarıdır.

Neo-liberal dönemde işgücü piyasasında yaygınlaşan bir başka kavram ise “Etnisite” kavramıdır. Etnik köken; bireylerin doğuştan getirdiği aidiyet duygularıyla kabul ettiği, genetik olarak nesilden nesile aktarılan ve sürekliliği sağlayan, birden çok ortak noktaları olan, aynı dili konuşan, var olan gelenekleri canlı tutan, topluluk oluşumunda ana etken olan ritüelleri esas alan toplumsal organizasyon olarak tanımlanabilir. Bunun dışında etnisite, gelenek oluşumunda öncelikli rolü bulunan ortak bir ataya sahip olmayı, kökene ait mitoloji ve ortak tarihi içerir (Yanık, 2013, s. 231).

Liberal iktisat düşüncesi içerisinde emeğin fiyatını belirleyen piyasa şartları bulunmasına rağmen, yine mevcut piyasa koşulları sebebiyle bireyin emeğini ücrete dönüştürme başka bir deyişle bireyin emeğini satma imkânı ortadan kalkabilmektedir. İş piyasasında ortaya çıkan ayrımcılıkların farklı nedenleri bulunabilmektedir. En çok tepki çeken ayrımcılık türleri cinsel, toplumsal ve etnik kökene bağlı olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim ülkemizde ve dünyadaki çeşitli ülkelerce kabul edilen birçok uluslararası sözleşmenin bu denli ayrımcılık türlerinin önlenmesine ilişkin hükümleri bulunmaktadır (Lordoğlu & Aslan, 2012). Türkiye tarafından kabul edilip Resmi Gazete’ de 2002 yılında yayımlanan ‘*Her Türü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun*’ bu konudaki birçok sözleşme hükümlerini içermesi açısından örnek olarak gösterilebilir.

İşgücü piyasasında kendisini iyiden iyie hissettiren etnik ayrımcılık konusu göz önünde bulundurulması gereken bir konudur. Kentlerde ve biçimsel iş gücü piyasalarında özellikle niteliksiz işlerde istihdam edilmede etnik ayrımcılık görülmektedir. Bazı gruplar işe alım sırasında, işe yerleştirmede, işten çıkarmada veya işin niteliğine göre yükselme imkânlarında etnik ayrımcılığa maruz kalabilmektedir. Türkiye’ de işgücü piyasasında etnik ayrımcılığın birtakım izleriyle karşılaşılabilmektedir. Bu konudaki çalışma ve araştırmaların güç olması ve çalışma alanlarının dar olması bu konuda net ifadeler imkân vermemektedir.

1.3. TÜRKİYE’DE SERMAYE BİRİKİMİ VE İNŞAAT SEKTÖRÜ

Ekonomilerdeki büyüme en basit anlamıyla mevcut ekonomi seviyesinin üzerine çıkılması olarak ifade edilebilir. Bunun için ülkelerin yapmış olduğu kamu yatırımları, özel sektör teşvikleri, üretim imkânlarının artırılması, ithalat ve ihracat dengesinin sağlanması ekonomik büyümede önem teşkil eden bileşenlerdir. Ekonomik büyüme başka bir ifade ile reel milli gelirin uzun vadeli olarak artmasına denir. Reel milli gelirdeki artış ise ülkenin toplam üretim miktarındaki artış anlamına gelmektedir. Ülkelerin toplam üretim miktarının artması için sermayeye ihtiyaç olacağından, ekonomik büyüme sermaye piyasalarının sunduğu finansal hizmetlere olan talebin artmasına neden olacaktır.

Türkiye'nin kapitalist sisteme eklenme biçimleri dünya konjonktürüne paralel olarak farklılıklar göstermesi nedeniyle iktisatçılar Türkiye'deki sermaye birikimini açıklamak için dönemlere ayırma yöntemini kullanmışlardır. Böylece Türkiye'de sermaye birikim dinamiklerini anlamak daha da kolaylaşmıştır. İzleyen bölümde bu dönemlere ayırma yönteminden yararlanarak tarihsel süreçte Türkiye'de sermaye birikiminin geçirdiği dönüşümler aktarılacaktır. Ardından bu dönüşümlerin inşaat sektörüne etkisi tartışılacaktır.

1.3.1. Türkiye'de Sermaye Birikiminin Aşamaları

1.3.1.1. (1923-1960) Dönemi

1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti, savaş sonrası yaşadığı sosyal ve beşeri yıkımın yanında savaşın verdiği ekonomik yıkımla da uğraştığı için, üretim sadece küçük işletmelerde yapılabilmekteydi. 1923-1932 yılları arasında sermaye birikimine sahip olmayan özel sektörün ekonomideki rolünü artırabilmek için özel sektörü destekleyen politikaları izlemiş ve devlet yatırımları yapılmıştır. Teşvik-i Sanayi Kanunu ile hammadde ihtiyacını karşılamak amacıyla ithalat kolaylaşmış. İş Bankası, Sanayi ve Maadin Bankası gibi milli bankalar, İstanbul Ticaret ve Tahıl Borsasının kurulmasıyla bu dönemde ekonomi canlanmıştır (Sönmez & Şimşek, 2011, s. 95).

Bu dönemde sermaye birikimine yönelik olarak geleneksel tarımsal yapıların dönüştürülmesi ve üretime dayalı sermaye oluşumunun ön koşulları hayata geçirilmiştir. Başka bir deyişle, tarımsal kesimin piyasa ilişkileri doğrultusunda dönüştürülmesi, bu sektörden bir kaynak aktarımı ortaya çıkartarak sermaye birikimini desteklemiştir GSYH (Gayrisafi Yurtiçi Hasıla)'nin 1923-1960 dönemine bakıldığında, tarım %45 hizmet %40 ile önemli ölçüde paylara sahip olduğu görülmektedir. Sanayi sektörü ise %15 paya sahip olmuştur. Ancak, 1960'lara doğru, GSYH içinde tarım sektörünün payı azalırken, sanayinin payı artma eğilimi göstermiştir (Üzar, 2017, s. 35-36). Tarımda 1923-1930 arasında hızlı bir üretim artışı yaşanmasına rağmen tarımsal üretimde gerçekçi bir dönüşüm yaşanmamıştır. Bu dönemde önemli bir değişim yaşanmış olsa da tarımın sermaye birikimine katkı sağlayacak esas dönüşüm 2. Dünya Savaşı'ndan sonraki 10 yıllık süreçte sağlanmıştır. Marshall yardımları çerçevesinde yabancı kaynaklarla da desteklenen bu süreç tarımda makineleşmeyi artırarak tarımsal ürünlerin pazara daha fazla sürülmesini sağlamıştır. Geleneksel üretimden pazar için üretilen tarım

faaliyetlerine doğru dönüşüm başlamıştır. Tarımda makineleşmenin artmasıyla işgücüne olan ihtiyaç azalmış, kırsaldan kentlere göç başlamıştır. Kentlere doğru yaşanan bu göçle birlikte sanayideki işgücü ihtiyacı da karşılanmıştır (Ercan, Gültekin Karakaş, & Tanrıyılmaz, 2008, s. 227). Bu dönemde tarım sektöründe meydana gelen dönüşümle beraber, sermaye birikiminin bir diğer koşulu olan altyapı yatırımlarında önemli bir mesafe kaydedilmiştir. Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle beraber bu süreç, sağlık, eğitim ve ulaştırma alanlarında kayda değer ilerlemeler sağlanmış ve 2. Dünya Savaşı'ndan sonra hız kazanan alt yapı yatırımlarıyla devam etmiştir (Gülalp, 1983, s. 38).

1950'li yıllarda güç kazanan toprak ağalarının ve bir kısım ticarete dayalı sermayeyi elinde tutanların ülke siyasetindeki etkisini artırmış olmaları, sermayenin yönünü sanayi kesimine çevirmek isteyenlerde rahatsızlık oluşturmuştur. Özellikle enflasyonun yüksek olduğu dönemde ticari faaliyetlerden elde edilen kazançlar artmış, bu durumda sermayenin yönünü sanayiye dayalı yatırımlara çevrilmesini zorlaştırmıştır. Sonunda da gerçekleşen süreç sermayenin en örgütlü ancak henüz gelişmekte olan sanayi sermayesini, birikimi artırmak için daha çok kaynak talep etmeye yöneltmiştir (Ercan, Gültekin Karakaş, & Tanrıyılmaz, 2008, s. 3).

1.3.1.2. (1960-1980) Dönemi

Bu dönemde Türkiye'de yaygınlaşmaya başlayan İthal İkameci Sermaye stratejisi, tarıma ve ticaret sermayesine dayalı birikim sisteminden, sanayi sermayesine dayanan bir birikim sistemine geçiş olmuştur. Ekonomideki bu söz konusu geçiş, sanayileşmeden bu kadar söz edilmesi, yerli üretimin özendirilmesi ile sektörlerin önceliği konusunda köklü değişiklikler yaratmıştır. Bununla beraber yabancı sermayenin de sanayi alanında yoğunlaşması bu süreci oldukça hızlandırmıştır. İhracatın hala tarım ürünleri ağırlıklı olması ve özellikle bu dönem sonuna doğru ortaya çıkan dış kaynak sıkıntısı bu politikaların sekteye uğramasına ve sürdürülebilirliğini yitirmesine neden olmuştur (Üzar, 2017, s. 128).

Bu dönemi tanımlayacak ana değişim, dayanıklı tüketim mallarındaki yerli üretimin artmasıdır. Üretime dayalı sermayenin dayanıklı tüketim mallarında gösterdiği değişimle bir yandan işçi sınıfının sayısal ve örgütlü gücünde artış

olurken, öte yandan üretken sermayeler kendini yeniden üretmemeye aşamasına gelmişlerdir. Dayanıklı tüketim mallarının üretiminde meydana gelen artış döviz biçiminde sermayeye olan bağımlılığı artırmış ve üretilen ürünlerden elde edilen artı-değerin yurt içinde oluşmasında sıkışmayla karşılaşmıştır. Bu ortamda, büyük oranlı sermayeler eş zamanlı olarak hem işçi sınıfını savunan kesimin direncini kırmak hem de karşılaştıkları döviz olarak sermayeye olan ihtiyacı karşılamak için alternatif politikalar geliştirmişlerdir. İç piyasaya yönelik sermaye birikimi krizi, sermaye ve emek arasındaki ilişkinin müdahalelerle sermaye lehine çevrilmesini sağlarken, beraberinde de sermaye içi ilişkilerin de hızlı bir şekilde dönüşmesine yol açmıştır. Dönüşüm için yerel sermayeden ziyade döviz biçimindeki sermayeye ihtiyaç duyuluyordu. Bunu sağlamak içinde emek – sermaye ilişkisi ve sermayeler arası ilişki değişmiştir. Değişimin ilk olarak hız kazandığı nokta döviz girişini sağlamak için ihracatı artırmaya yönelik politikalar olmuştur. İkinci olarak ise, doğrudan uluslararası para politikalarını benimseme süreci başlamıştır (Ercan, Gültekin Karakaş, & Tanrıyılmaz, 2008, s. 5-6).

1.3.1.3. 1980'den Günümüze

Türkiye’de 1980 yılı öncesi ithal ikameci bir politika izlenerek, yani dışardan ithal etmek zorunda olduğumuz malların yurt içinde üretilmesini sağlayarak dışa bağımlılığı azaltmaya yönelik büyüme modeli benimsenmiş ve korumacı dış ticaret modeli uygulanmıştır. Bu dönemde dışa kapalı bir politika benimsendiği için resmi kurumlar aracılığıyla sınırlı miktarda sermaye girişi olmuştur (Kara & Tatlısöz, 2008). 1980 dönemi şüphesiz, Türkiye ekonomisinde dönüm noktalarından birisidir. Gerek 24 Ocak Kararları gerekse 12 Eylül askeri müdahalesi Türkiye ekonomisine hem ulusal hem de uluslararası boyutta yön veren bir süreç olmuştur. “Neo-liberalizm” olarak da adlandırılan bu süreçte Türkiye, kalkınma sürecini ve sermayenin yönünü sanayileşmeye doğru kaydırarak görece basitleştirilmiş taşeron bir sanayi oluşturma sürecine girişmiştir. Bu dönemde ulusal ekonomide sanayi sektörünün ağırlığı gün geçtikçe gerilerken emeğin ulusal gelirden alacağı pay da önemli ölçüde gerilemiştir. Türkiye’de emeğin ekonomideki yeri güçlendirilerek yurt içi toplam talebin canlı tutulmasını sağlayacak ithal ikameci sanayileşme stratejisi yerine, ihracata dayalı bir hizmet ekonomisi modeli izlenmeye başlanmıştır (Kolsuz & Yeldan, 2014, s. 50).

1989 sonrası Türkiye ekonomisinin birikim ve yatırıma dayalı öncelikleri, tamamen uluslararası finans piyasalarının döviz kuru hareketliliğiyle belirlenmekteydi. Yüksek faiz ve düşük kur aracılığıyla teşvik edilen yabancı sermaye bir yandan kamu açıklarını finanse ederken diğer yandan da ithalat ve tüketim hacmini geliştirerek yeni sermaye dönüşümünün alt yapısını hazırlamıştır. Ancak yüksek faiz, olması gerektiğinden fazla döviz kuru uygulamasına sıkışan ulusal ekonomide üretime dayalı sermaye birikimi yerine inşaat gibi kısa süreli kazançların öncelik kazanması gibi yapay bir büyüme sürecine girilmiştir. 1993 yılında da güven eksikliğine dayalı bir finansal krize dönüşmüştür. 1989 yılında sonra ücretlerin maliyetlerindeki artışlar karşısında sermayenin yerini korumaya yönelik üç alternatif oluşturulmuştur. Bunlardan ilki işgücü piyasalarındaki kuralsız çalışma ortamı ve esneklik sürecinden faydalanarak istihdamın daraltılmasıdır. İkincisi ulusal ekonominin sermaye karlılığının korunabilmesi durumudur. Son olarak ta sermaye ve sermaye gelirleri üzerinden alınan vergi yükünün azaltılarak ortadan kaldırılması durumu söylenebilir (Yeldan, 2000, s. 244).

2000’li yıllara gelindiğinde özellikle üretime dayalı sermaye birikiminde önceki dönemlere göre bir kırılma sergilendiği görülmektedir. Ancak imalata yönelik atılan adımlara rağmen üretim sisteminin dışa bağımlı yapısı ve bunun getirdiği olumsuzluklar devam etmiştir. Bu süreçte yürütülen aşırı değerli TL politikası dış borçlanmayı ve ithalatı teşvik ederek sermaye birikimini önemli ölçüde desteklemiştir (Üzar, 2017, s. 134).

2001 krizinden sonra bankacılık sisteminin geliştirilmesinin ardından sanayi ile bankacılık sektörü yeniden düzenlenmiştir. Devlet borç vererek rant elde etmek yerine geleneksel uygulamalarına dönerek sabit sermaye yatırımlarına dönen bankaların varlığını devam ettirmesine izin verirken, bu düzeni benimsemek istemeyen bankaları tasfiye etmiştir. Üretime yönelik yatırımların önünü açıp desteklenmesini sağlamak üzere 2001 yılında “Yatırım Ortamını İyileştirme Programı” başlatılmış, bu programla beraber şirket kurulmasını kolaylaştıran değişken istihdamı kurumsallaştıran ve doğrudan yabancı yatırımları düzenleyen birçok yasal düzenleme ortaya konulmuştur. Üretime dayalı yatırımların sektörel bileşiminin emek yoğun sektörlerden teknoloji yoğun

üretimlere yöneltmesiyle yeni bir üretken sermaye birikimine dayalı sanayileşme politikasına yönelme olmuştur (Oğuz, 2012, s. 7).

1.3.2. Sermaye Birikiminin İnşaat Sektöründeki Durumu

Gerek kamu gerekse özel sektör eliyle yürütülen inşaat sektörü bir bütün olarak, ülkedeki ekonomik büyüme ve kalkınmayı tetikleyen daha önce de değinildiği gibi diğer birçok sektörle bağlantısı nedeniyle ekonomideki en önemli sektörlerden biri olarak kabul edilmektedir. Sektör bir taraftan mal ve hizmetlerin ortaya çıkartılması için gerekli olan alt yapıyı sağlamakta diğer taraftan da bir takım bileşimleri ile mal ve hizmetlerin üretiminde etkili bir girdi olarak kullanılmaktadır. Aynı zamanda işin yürütülmesi sırasında yoğun olarak işgücü kullanılmasını gerektirmesinden dolayı istihdama; GSYH içerisindeki payı ile de ekonomik büyümeye ve sosyo-ekonomik refah düzeyine olan etkisi, bu sektörün ülke ekonomilerinde ne denli önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir.

İnşaat sanayisi geç kapitalleşmiş ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de sermaye birikiminin ana unsurlarından birini oluşturmaktadır. Bunun nedenlerinden biri ekonomik faaliyetlerin yürütülmesinin ve emeğin üretim sürekliliğinin sağlanmasının fiziksel alt yapısını oluşturan bu sektörün diğer sektörlerle paralel olarak gelişmesidir (Gölküsz, 2009, s. 157).

İnşaat sektörü sermaye birikiminin artırılması için yapılan yatırımların yapı ile ilgili faaliyetlerini kapsamaktadır. Sektör birçok sektörü etkilediği için sektörün çıktısı büyük ölçüde diğer sektörlerde yapılan yatırım harcamalarıyla belirlenmektedir. Bina ve bina dışı inşaat faaliyetlerinden oluşan sektör, çıktı elde etmek için kullandığı girdiler ve ortaya çıkarttığı istihdam açısından en güçlü iktisadi sektörlerden biri olarak kabul edilmektedir. Sektör bu özelliği nedeniyle kriz dönemlerinden ve ekonomik durgunluk dönemlerinden büyümeye geçişte anahtar bir rol üstlenmekte ve ekonomik büyüme ve kalkınma sürecinde oynadığı dinamik rol ile de öne çıkmaktadır. Çünkü bu sektörün çıktıları olan barajlar, yollar limanlar, fabrikalar ticaret merkezleri, hastaneler vb. ortaya çıkartılan yapıların tamamı yatırım olarak nitelendirilmektedir. Bu yatırımlar sadece kendi işlevleri için değil, temel olarak diğer mal ve hizmetlerin üretilmesinde ve dolayısıyla artı değer yaratılmasında da kullanılmaktadır. Bu nedenler inşaat sektörünün gelişmiş ülkelerde olduğu gibi Türkiye’nin de içinde bulunduğu

gelişmekte olan ülkelerde de yatırım malı üreten en büyük sektörlerden biri olarak düşünülmektedir (Kaya, Yalçınkaya, & Hüseyin, 2013, s. 150).

İnşaat sektörünün tüm bu özellikleri içinde barındıran bir yapıya sahip olması nedeniyle ekonomik olarak küçülme yaşayan birçok ülkede öncelikle inşaat sektöründeki yatırım harcamaları artırılarak kriz döneminden çıkış yolu aranmakta ve böylece ekonomik olarak yeniden canlanma sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu sektöre bağlı 200'ün üzerinde alt sektörün ürettiği mal ve hizmete olan talebi nedeniyle ekonominin itici gücü vasfını da taşımaktadır. İnşaat sektöründe gerçekleştirilen her bir faaliyet, inşaat üretim sürecinde kullanılan girdilerle olan ilişkisi nedeniyle ilgili diğer pek çok sektörü de etkileyebilmektedir. Böylelikle sektörün kullandığı girdilerle ekonomideki “doğrudan veya dolaylı” en güçlü artı değer sağlayıcı sektörler arasında yer alan inşaat sektörü, diğer sektörlerle ilişkisi ve istihdama katkısı nedeniyle de arzu edilen bir ekonomik büyüme hızının yakalanmasında oldukça önemli bir rol üstlenmektedir (Kılıç & Demirbaş, 2012, s. 85).

Son yıllarda yapılan yasal düzenlemelerin büyük bir bölümünün inşaat sektörüyle alakalı gerek imar gerekse ihale mevzuatıyla ilgilidir. Reklamcılık faaliyetlerinin bu alanda artış göstermesi, bankacılık sektöründe bu alanda kredilendirme çalışmalarının artması; piyasada faaliyet gösteren hemen her türlü ticari faaliyetin inşaat sektörüne bağlı olası gibi göstergeler inşaat sektörünün Türkiye ekonomisindeki motor rolünü kanıtlar niteliktedir.

Türkiye’de inşaat sektöründeki sermaye birikiminin hız kazanması ve birikimli olarak süreklilik göstermesinin en büyük nedenlerinden birisi de bazen yapılan büyük kamu yatırımları bazen de kırsaldan kentlere doğru yapılan göçler neticesinde artan konut talebinin karşılanması gerekliliğidir. Türkiye bu anlamda 1980 sonrasında iki önemli büyüme yaşamıştır (Balaban, 2011, s. 22).

Birincisi 1982’de başlayıp 1988’e kadar devam etmiş sektörün GSMH (Gayrisafi Milli Hasıla) içindeki oranını %5,2’den %7,3’e çıkartmıştır. Bir diğer büyüme dönemi ise yaşanan büyük bir ekonomik kriz döneminin ardından 2002 yılından sonra başlamıştır; bu dönem ise 2008’deki küresel boyuttaki ekonomik krizle sona ermiştir. Uluslararası düzeyde incelendiği zaman inşaat sektörü ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir etkileşimin var olduğu ve bu nedenle inşaat

sektörüyle alakalı yatırımların makroekonomik büyümeyi sağlamak için bir araç olarak kullanıldığı görülmektedir (Koçak, 2013, s. 13-14).

İnşaat sektörü, ekonomiyi etkileyen diğer sektörlerle olan birçok alandaki bağlantıları nedeniyle diğer çok sayıda sektör tarafından üretilen mal ve hizmetleri girdi olarak kullanmakta ve inşaat sektörünün nihai çıktısını oluşturan yapılar, farklı sektörlerin ürettiği artı değer bir bileşeni olarak karşımıza çıkmaktadırlar. İşte bu sebeple inşaat sektörü ekonominin lider sektörlerinden biri haline gelmektedir. Diğer sektörlerle olan bu çok yönlü ilişkisi sebebiyle, inşaat sektöründe meydana gelecek bir büyüme ekonomi için önemli olan diğer ilişkili sektörlerinde büyümesi ve genişlemesi ve bu yolla genel ekonomik büyümenin gerçekleşmesi anlamına gelmektedir. Bu nedenle diğer geç kapitalistleşen ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de yöneticiler ekonomiyi dengede tutabilmek ve sürdürülebilir bir ekonomik büyüme hızını yakalayabilmek amacıyla inşaat sektörünü önemli bir makroekonomik politika aracı olarak kullanılmaktadır (Kaya, Yalçınkaya, & Hüseyin, 2013, s. 163).

1.4. TÜRKİYE'DE İNŞAAT SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ

Cumhuriyetin ilanından hemen sonraki yıllarda inşaat sektöründe ilk önemli adımlar Ankara'da başlamıştır. Ankara'da tüm imar ulaşım ve yapı malzemesi alanındaki yetersizliklere rağmen çevrenin yapı tarzına uygun inşaat çalışmaları başlatılmıştır. Kullanılan malzemeler de ahşap, kerpiç, yontma taş gibi dönemin şartlarına göre ilkel malzemelerdi kaldı ki ilkel sayılan bu malzemeler bile yeteri kadar tedarik edilemiyordu. Cumhuriyetle birlikte planlı ve daha hızlı bir kalkınma için sanayi tarım ve ulaşım alanlarının geliştirilmesine verilen önem, Türk inşaat sanayisinin temelini oluşturmuştur (SPK, 2010). Cumhuriyet döneminin ilk büyük yatırım olarak nitelendirilen projeleri demiryolu hatlarıydı. Bu proje Türkiye'de yerli sermaye birikimine katkı sağlamıştı. Bu etki sadece yapı hizmetlerinin gelişmesiyle sınırlı kalmamış tarım ve ticaretin gelişmesine de katkı sağlamıştır. Müteahhitlik firmaları için ilk sermaye birikimleri ise, büyük ihaleleri alıp işleri yürüten yabancı firmalara taşeronluk yapan Türk girişimcilerin kazançları olmuştur. Özetle 1923-1927 yılları arasındaki dönem Türk firmalarının demiryolu inşasındaki faaliyetleriyle geçmiştir (Ünsal, 2010, parag. 21).

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk dönemlerinden itibaren şehirlerin yeniden yapılanması açısından imar ve konut alanında önemli girişimler başlamıştır. Ancak devletin kuruluş aşamasında olmasından dolayı diğer öncelik gerektiren alanlarda yoğunlaşması, 1929 Buhranı olarak adlandırılan ekonomik kriz ve II. Dünya Savaşı'nın uzun süre hissedilen etkileri nedeniyle uygulanan ekonomik politikalarda inşaat sektörüne yeterince kaynak ayrılamamıştır. Özellikle 1940'lı yıllardan sonra hükümetlerin dar gelirli vatandaşların konut ihtiyacının karşılanması için oldukça iyi niyetli politikaları olmuştur (Arslan, 2007, s. 5).

Türkiye'de kentsel dönüşümün ilk örnekleri ikinci dünya savaşından sonra ortaya çıkan gecekondulaşma şeklinde yaşanmaktadır. 1950 yılından günümüze kadar kentsel dönüşüm aşamaları üç farklı döneme göre farklılıklar göstermektedir. İlk dönem olarak 1950-1980 arası dönemde ekonomik büyüme ve kentlere doğru yaşanan hızlı göç hareketi kentlerin hızla büyümesine ve gecekondulaşmaya sebep olmuştur. Bu dönemdeki kentsel dönüşüm kentlerdeki boş arazilerin gecekondulu mahallelerine dönüşmesi ve daha sonra apartmanlaştırılması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. İkinci dönemde kentlerin küreselleşmeden etkilendiği 1980-2000 dönemidir. Bu dönemdeki kentsel dönüşüm hem kent içi konut ve yaşam alanları hem de kentin dışındaki sanayi ve kıyı alanlarında yaşanmaktadır. Yaşam kalitesi azalmış ve deprem dibi doğa olaylarına karşı riskli alanların yenilenmesi veya yeniden canlandırılması şeklinde izlenen çalışmalar bu dönemin kentsel dönüşümdeki ana hatları oluşturmaktadır. 2000'li yıllar ise kentsel dönüşüm özel sektör ortaklıklarıyla hız kazanmış ve ilk defa dönüşümün stratejisi olarak tanımlanmıştır ve bu tanımlamanın içeriği de kentsel yenileme olarak ifade edilmiştir (Anlı & Osmay, 2007, s. 61-64).

II. Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte hükümet politikalarında hızlı bir şekilde kalkınma ve sanayileşme amaçlanmış, şehirleşmeyle birlikte daha çok büyük şehirlerde meydana gelen gecekondulu bölgeleri sebebiyle, konut sorunlarına bakış açısı memur konutlarından işçi konutlarına doğru yönelmiştir. Türkiye'nin II. Dünya Savaşı'nın yarattığı olumsuz sonuçları azaltmaya yönelik politikalar uygulamak zorunda kalması, devletin konut sektörü için planladığı politikaları faaliyete geçirmesini engellemiştir. Bu açık da devlet tarafından kolay kredi verilen kooperatifler ve çeşitli kamu kuruluşları tarafından kapatılmaya çalışılmıştır (Alkışer & Yürekli, 2004).

1980’li yıllarda Türkiye, bir taraftan önceki dönemlerden biriken kentleşme ve konut sorunlarına, bir yandan da neo-liberal dönemin adaptasyon sorunlarına çözüm bulmaya çalışmıştır. 1980 yılından sonra kentlerde yaşanan değişimlerden biri, gecekonduların yerleşimlerinin değişen niteliğidir. Kullanıcıların kendilerinin olmayan arsalar üzerinde kendi emekleriyle yaptıkları gecekonduların yerini, kullanıcı dışındaki gruplarca üretilen çok katlı yapılaşma almıştır. Ayrıca şehirlerin imarlı alanlarında da orta ve üst gelirli grupların tercih ettiği konut modellerinde kooperatiflerin bu konutların üretimindeki payı artmıştır. Bunun sebebi de TOKİ (Toplu Konut İdaresi)’nin kooperatiflere sağladığı kredilerdir. Kooperatiflerin konut üretiminden aldığı payın artması, arsa ihtiyacını artırmış ve arsalar satın alarak konut üretimine buralarda devam etmelerine yol açmıştır. Bu oluşumların sonucu olarak toplu konut türü gelişmeler, etkin olmaya başlamıştır (Ateş, 2011, s. 34-35).

1990’lı yıllara gelindiğinde inşaat sektörünün de bir durgunluk dönemine girdiği söylenebilir. 1992 ve 1993 yıllarında sektörde genel olarak bir genişleme gözlenirse de 1980’li yıllarda yaptığı atılımı sürdürememiştir. 1994 krizi nedeniyle inşaat sektöründe 1994 ve 1995 yıllarında tekrar gerileme ve küçülme yaşanmıştır. 1998 yılına kadar büyüme gösteren sektörde bu tarihten itibaren peş peşe gelen depremlerde ülke ekonomisini etkilediği için yatırımlar azalmıştır. 17 Ağustos ve 12 Kasım 1999 depremleri akabinde gelişen 2001 ekonomik krizi neticesinde sektörde ciddi bir daralma yaşanmıştır (İlhan, 2008, s. 13).

1980’li yıllarda Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinden devlet politikasının bir gereği olarak zorunlu göçlerle birlikte çok sayıda insanın büyük kentlere doğru göç ettirilmesi sonucunda hızla artan gecekondulaşmanın önünü kesebilmek için 1990 -2000 yılları arasında gecekondulaşma ve kaçak yapılaşmayla mücadele edilmiştir. Bu bölgelerdeki suç oranlarının artması gecekondulaşmanın ortadan kaldırılması için bir gerekçe oluşturmuştur (Türkün, Öktem Ünsal, & Yapıcı, 2014, s. 82). Bu dönemlerde her ne kadar gelir düzeyi düşük olan insanların konut ihtiyacını karşılamak ve gecekonduların problemini ortadan kaldırmak için çeşitli girişimlerde bulunulmuşsa da çözümler tam anlamıyla kapsayıcı olamamıştır. Kooperatif türü girişimler nispeten daha yüksek gelirli ve güvenceli işlere sahip kesimler açısından çözümler oluştururken kooperatif ortaklarının önemli bir bölümü ödemeleri gerçekleştiremeyerek ayrılmak zorunda kalmışlardır. Bunun

dışında kalanlar açısından gecekondular dışında bir seçenek söz konusu olamamıştır (Türkün, Aslan, & Şen , 2014).

Köyden kente olan göç ve nüfus artışına bağlı olarak ortaya çıkan konut ihtiyacını giderebilmek amacıyla gerçekleştirilen TOKİ projeleri 1980'li yıllarda inşaat sürecinin odak noktalarından birisi olmuştur. Türkiye'de toplu konut üretimi, Türkiye Emlak Bankası, TOKİ, kooperatifler ve özel sektörler yoluyla gerçekleşmektedir. 1980'li yıllara kadar devam eden bu yapılanma 1980'lerden sonra serbest piyasa ekonomisi ve politikaları neticesinde devletin kaynak sağlayıcı görevi ön planda olacak şekilde konut üretimi gerçekleşmiştir. TOKİ'nin bu yıllardan sonra oldukça etkili olduğu görülmektedir. Bu süreçlerin sonucunda daha çok büyük kentleşme modellerini gerektiren toplu konut türü ülkede konut sektörü açısından etkili olmaya başlamıştır (Arslan, 2007).

Sonuç olarak Türkiye yapılaşma politikalarına baktığımızda baskı ve iktidara dayalı mekânsal politikalar üzerinden yürütülmeye çalışıldığı ortaya çıkmaktadır (Çavuşoğlu, 2004). Buna göre ülke nüfusunun büyük çoğunluğunun köylerde yaşadığı 1923-1950 iskân kanunu aracılığıyla kırsal kesimde toprakların kısmi de olsa dağıtımıyla kırsalda yaşayan nüfus sistem ile bütünleştirilmiş ve topraklarını terk edip kentlere göç etmelerinin önüne geçilmiştir. Kırsal kesimde mülk sahibi olamayanların kentlere taşındığı 1950-1980 yılları arasında ise hızlı göç akınıyla birlikte kent arazilerinin işgaline göz yumulmuştur. Bir yandan ucuz işgücü olarak değerlendirilen bu yeni kitleler bir yandan da hızlı yapılaşmayla birlikte inşaat sektörünün itici gücünü oluşturmuşlardır. Ancak bu hızlı kentleşme beraberinde getirdiği altyapı sorunları, gecekondulaşma, çarpık kentleşme gibi mücadele edilmesi gereken sorunları da beraberinde getirmiştir. 1980-2000 döneminde neo-liberal politikaların yıpratıldığı kentli yoksulların gönlünü almak adına imar afları olmuş, imar haklarının dağıtılmasıyla bu kitlelerde sistemle bütünleştirilmeye çalışılmıştır. 2000 sonrası dönemde ise dağıtılacak bir şey kalmadığından önce yaratılması sonra da dağıtılması için; orman, mera, yayla, dere gibi birçok doğal alanın ve eski sanayi, depolama, liman vb. alanların dolaşıma sokulması gündeme gelmiştir. Bu süreçten sonra da dere tepe her yere bina inşaatları yapılmış şehirler adeta birer şantiye alanına çevrilmiştir (Çavuşoğlu, 2017, s. 150).

Günümüzde kredilendirme, vergi muafiyetleri, özelleştirme açısından geniş yetkilere sahip olan TOKİ, DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) yatırım programlarının, Sayıştay ve diğer mali denetimlerin de dışında tutulmuştur. Bu yetkilerin verilmesinin asıl amacı TOKİ'nin konut üretiminde maliyetleri düşürüp dar gelirli ailelerin konut ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ucuza konut üretmekken, sonuçta bu konutların orta sınıf diyebileceğimiz kesimlerin ödeme gücüne ve tercihlerine hitap eder nitelikte olmuştur. Benzer bir durum 1980 sonrası Toplu Konut Yasasına dayanılarak yapılan konutlarda da ortaya çıkmış çıkış noktası olan dar gelirliler için konut üretme hedefinden uzaklaşmış, spekülatif konut alımları yaygınlaşmıştır. 2000'ler sonrası dönemde ise konut üretiminde kooperatif modelinin neredeyse tümüyle terk edildiği görülmektedir; artık meydan TOKİ'ye kalmıştır. Bu süreçte genellikle kendi hasılat paylaşımı yöntemiyle elindeki arsalarda kendi projelerini üretmesi de bunun bir göstergesidir (Türkün, Öktem Ünsal, & Yapıcı, 2014, s. 116).

1.4.1. Türkiye'de İnşaat Sektörünün Yapısı

1.4.1.1. İnşaat Sektörünün GSYH İçerisindeki Payı

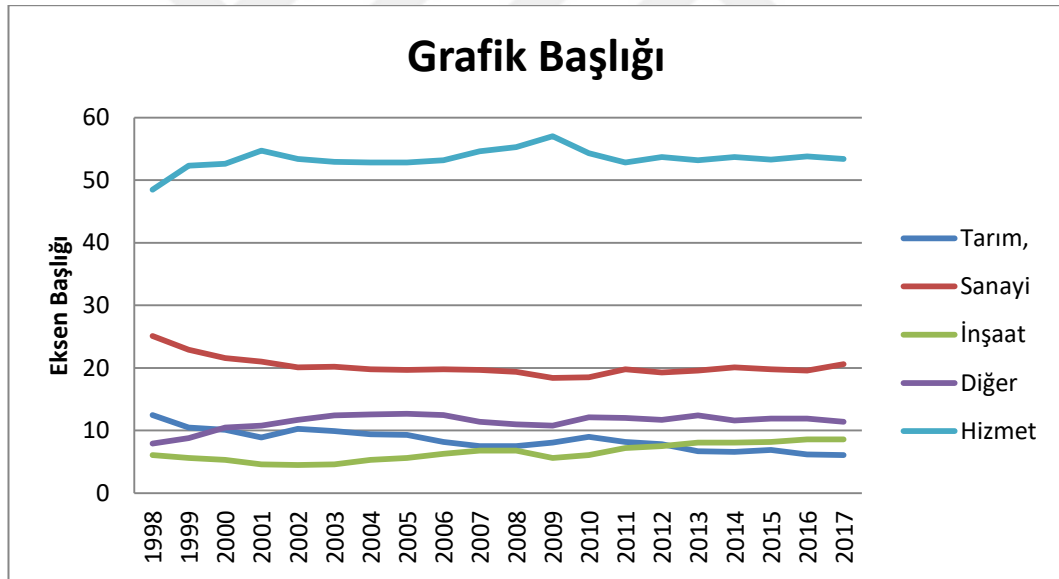
Küresel sermaye birikimi dünya ekonomilerini bazı dönemlerde olumlu bazı dönemlerde ise olumsuz olarak ama her alanda, her sektörde etkilediği şüphesizdir. Dünya ekonomileri küresel kapitalizmin düzenli işlediği dönemlerde kar payını daha da artırmak ve riski azaltmak için, kriz dönemlerinde ise krizi aşabilmek için yatırımlarını daha güvenilir sektörlerde yoğunlaştırma eğilimi içindedirler. İnşaat sektörü de bu başvurulan sektörler arasında yer almaktadır. Çünkü inşaat sektörü diğer birçok sektörü etkileyen geniş bir alanı ifade etmektedir.

Bazı sektörlerin GSYH içerisinde ne kadar yer aldıkları sağlıklı bir şekilde tespit edilmekle birlikte, İnşaat sektörünün; imalat sanayi, ticaret, gibi sektörlerle bağlantılı olup geniş bir alana yayılmasından dolayı GSYH içerisindeki payı asıl olması gerekenden düşük görünmektedir.

Sektörün Türkiye ekonomisindeki yerine bakıldığında zaman 2011 yılında çift haneli büyüme göstermiş olup bu büyümenin büyük bir bölümü TOKİ'nin gerçekleştirdiği veya yönlendirdiği projelerden kaynaklı büyüme olduğu görülmektedir (Gürcanlı, 2013, s. 20).

Özellikler 2001 ve 2008 yıllarında yaşanan ekonomik krizlerden önce sektörlerin genel durumu ve kriz dönemlerinden sonraki büyüme ve gerileme hareketlerini daha net bir şekilde değerlendirmek amacıyla; 1998-2017 yılları arasındaki verilerden yola çıkarak bir değerlendirme yapmamız anlamlı olacaktır. Çünkü sektörlerin kriz dönemlerine olan duyarlılıkları, yatırım alanlarının hangi dönemlerde hangi alanlara kaydırıldığı ve kriz dönemlerinden çıkış aşamasında sektörlerin GSYH içerisindeki rollerini etkilemektedir.

İnşaat sektörünün GSYH ile ne ölçüde paralellik gösterdiğini anlamak amacıyla 1998-2017 yılları arasında İktisadi Faaliyet Kollarının GSYH İçindeki Payları Grafik 1’de gösterilmektedir. Öyle ki Türkiye ekonomisinin çeşitli nedenlerle daralma yaşadığı yıllarda inşaat sektörünün ekonomiye olan katkısında da genel olarak oransal bir düşüş yaşandığı, GSYH’de artış yaşandığı yıllarda ise inşaat sektörünün de toplam GSYH ile paralellik göstererek büyüme sergilediği görülmektedir.

Grafik 1. İktisadi Faaliyet Kollarının GSYH İçindeki Payları

Kaynak: TÜİK, Ulusal Hesaplar, Temmuz 2018

Sektörlerin Grafik 1’de gösterilen GSYH’ye olan katkılarına dönemsel olarak baktığımız zaman, hizmet sektörünün GSYH içerisindeki payında kriz dönemleri dahil önemli bir değişiklik görülmemektedir. Gerek 2001 ekonomik krizinde gerekse genel olarak dönemsel sektör verilerinde en belirgin azalma ise tarım sektöründe gözlemlenmiştir. 1998 yılında tarım sektörünün GSYH olan katkısı %12,5’leri bulurken 2017 yılına gelindiğinde %6,1’e gerilemiştir. Bu süreçte inşaat sektöründe ise 2001 ve 2008 krizlerinin yaşandığı dönemlerde ve

krizin etkisinin sektör için devam ettiği 2002-2003 ve 2009-2010 yıllarında daralma görülmüş, sonraki yıllarda artışlar gözlenerek 2017 yılında sektörün GSYH içerisindeki payı %8,6'ya yükselmiştir.

Verilere bakıldığı zaman kriz dönemlerinden sonra inşaat sektöründe istikrarlı bir büyüme yaşandığı gözlemlenmektedir. Bunun sebebi olarak sektörün kriz dönemlerinden çıkmak için bir araç olarak kullanılması, ekonomiyi canlandırması ve hızlı büyümeyi sağlayan bir faktör olarak değerlendirilmesi gösterilebilir.

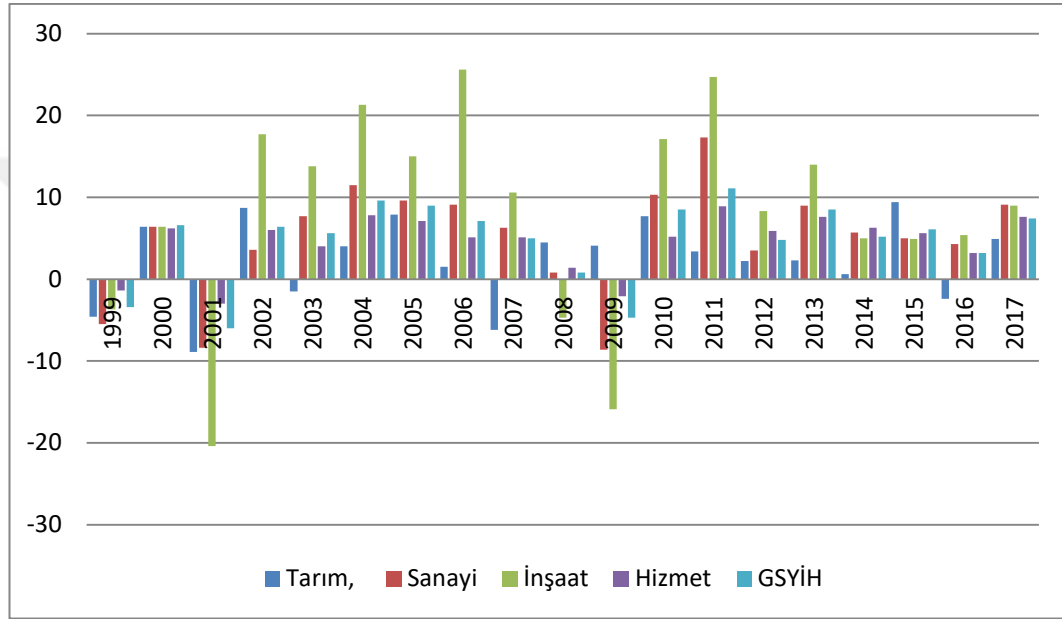
1.4.1.2. İnşaat Sektörünün Türkiye'deki Büyüme Hızı

Türkiye, Cumhuriyet'in ilan edildiği 1923 yılından itibaren gerek ekonomik gerek kültürel ve sosyal alanda hızlı bir dönüşüm süreci yaşayan bir ülke konumundadır. Bu tarihten itibaren günümüzde nüfusun 80 milyonu aştığı düşünülürse hızlı bir nüfus artışı sergilemiştir. Artan nüfusla beraber yüksek kentleşme hızı Cumhuriyetin kuruluş yıllarında gerek altyapı gerek demir ve karayolları yapımlarının hız kazanması inşaat sektörüne olan yatırımları artırmış ve günümüzdeki metropollerin temelleri oluşturulmuştur.

1980'li yıllar Türkiye'de inşaat sektörünün büyük bir gelişme gösterdiği yıllar olmuştur. Bu hızlı gelişme 1989 yılında durgunlaşmıştır. Bu dönemdeki durgunlaşmanın sebebi ise 1980'li yıllarda yoğunlaşan alt yapı hizmetlerine yönelik yatırımların hız kesmesi ve bu tarihlerde Türkiye'de uygulanan Neo-liberal politikalar nedeniyle yükselen faizlerin yatırım maliyetlerini artırmasıdır. 1990'lı yıllarda patlak veren kamu açıkları ve 2000'li yıllarda ortaya atılan tasarruf tedbirleri de inşaat sektöründeki kamusal yatırımların azalmasına neden olmuştur. Sektördeki olumsuz gidişat 2000 yılından itibaren olumlu seyir izlemiş 2004 yılındaki konut talebinde meydana gelen artışla beraber 2006 yılında zirveye ulaşmıştır (Eşkinat & Tepecik, 2015, s. 31).

Grafik 2'de görüldüğü gibi GSYH'de 2001 yılında küçülme yaşanmış ve 2002-2007 arasında yılda ortalama %7'nin üzerinde bir büyüme performansı kaydetmiştir. 2008 yılında meydana gelen küresel krizin etkisiyle üretim ve milli gelir azalmış işsizlik artmış Türkiye ekonomisi yeniden bir daralma dönemine girmiştir. Ekonominin 2008'de %0,8'e kadar gerileyen büyüme hızı, 8 yılın ardından ilk defa 2009 yılında yerini %4,7 oranında daralmaya bırakmıştır. 2008

krizinden sonra izleyen 2009 yılında ise krizin etkileri daha ağır bir şekilde hissedilmiştir. İnşaat sektörünün 2002-2007 yılları arasındaki büyüme hızına baktığımızda ise 2006 yılında % 25,6 ile zirveye ulaşmış, izleyen yılda ise büyüme hızında azalma görülmüştür. 2001 ve 2008 yıllarında yaşanan ekonomik krizlerin sektörlerin büyüme hızlarına etkisi, 17 Ağustos 1999 yılında yaşanan deprem felaketinin etkileri, kriz dönemlerinden çıkışta sektörlerin ekonomiye olan katkıları gibi aktarılmak istenen verilerin daha net anlaşılabilmesi için 1999-2017 yılları arasındaki veriler Grafik 2’de gösterilmektedir.

Grafik 2. İktisadi Faaliyet Kollarının Büyüme Hızları

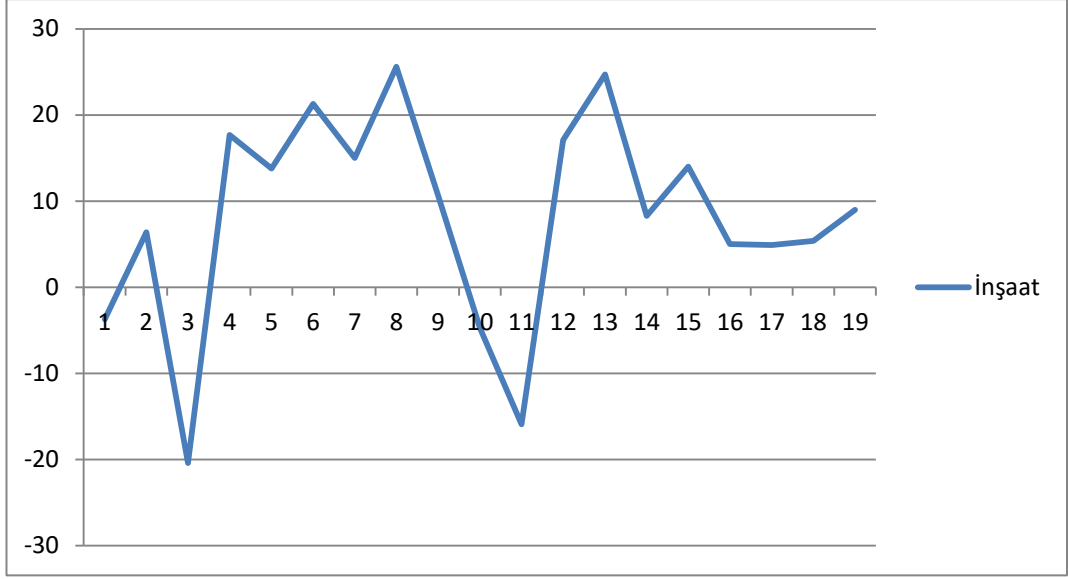
Kaynak: TÜİK, Ulusal Hesaplar, Temmuz 2018

Büyük oranda ulusal sermayeye ve işgücüne dayanan inşaat sektörünün çok sayıda sektörle girdi-çıktı ilişkisi içerisinde bulunması sektörün ekonomide önemli bir yere sahip olması sonucunu doğurmaktadır. Ne var ki 2008 krizinde başta inşaat sektörü olmakla beraber bütün sektörlerde ve buna bağlı olarak GSYH’de daralmalar meydana gelmiştir. Grafik 2’de gösterilen inşaat sektöründeki 2008 krizinden sonraki daralmalara baktığımızda 2008 yılında %4,7 ve 2009 yılında ise %15,9 düzeyindedir. Sektör 2009 yılında yaşadığı ciddi bir daralmanın ardından 2010 yılında %17,1 büyüme göstermiş devamında da GSYH’ye paralel olarak iniş-çıkışlar olsa da büyüme performansını devam ettirdiği görülmektedir. İnşaat sektörüyle en çok ilişki içerisinde olan sanayi sektöründeki daralma ve genişlemeler de inşaat sektörü ve GSYH verilerine paralellik göstermektedir.

Tarım sektörü diğer sektörler göre daha dalgalı bir yapı gösterirken sanayi, inşaat ve hizmet sektörlerindeki dalgalanma GSYH'nin iniş-çıkışlarına paralel bir şekilde gerçekleşmiştir. Sanayi, inşaat ve hizmet sektöründe 2001 ve 2008 krizlerine bağı olarak 2001, 2008 ve 2009 yıllarında daralma görülürken GSYH'nin hızlı artış gösterdiği yıllarda bu sektörlerde de hızlı artışlar yaşanmıştır. İnşaat sektöründe görülen dikkat çekici nokta ise bu sektördeki dalgalanmanın GSYH'ye yine paralel ancak daha büyük dalgalanmalar yaratıyor olmasıdır. Örneğin 2001 yılı ekonomik krizinde bütün sektörlerde daralma görülmüş ancak inşaat sektöründeki daralma ise diğer sektörler oranla gözle görülür bir şekilde olmuştur. 1999 yılındaki tüm sektörlerde yaşanan daralmanın en büyük sebebi ise 17 Ağustos deprem felaketidir. Ekonomik krizin yaşandığı 2008 yılında tüm sektörlerin büyüme oranlarında düşüşler görülmüştür. 2008 yılında GSYH büyüme hızı %0,8'e düşerken, tarım sektörü %4,5'lik büyüme gerçekleştirmiş inşaat sektörü ise %4,7 küçülmüştür. Krizin etkilerinin daha derin hissedildiği 2009 yılında ise inşaat sektöründeki küçülme oranı %15,9'a ulaşmıştır. Diğer hiçbir sektörde ise bu kadar büyük bir küçülme rakamı görülmemiştir.

İnşaat sektörünün ekonomiyi etkileyen gelişmelere ne kadar duyarlı olduğunun daha net anlaşılabilmesi için Grafik 3'ün incelenmesi yerinde olacaktır. 1999, 2001, 2009 yıllarında görülen daralmaların ve bu daralmaların ardından meydana gelen genişlemenin inşaat sektörünün ekonomiyi canlandırmak için bir araç olarak kullanıldığını göstermektedir.

İnşaat sektörünün büyüme hızlarında meydana gelen dalgalanmaların diğer sektörlerden daha belirgin olmasının bir diğer sebebi, sektörde kullanılan üretim malzemelerinde Türkiye'nin dışa bağımlı olmasıdır. Üretime dayalı olmayan bir büyümenin kriz dönemlerinden ve döviz kuru artış-azalışlarından etkilenmesi kaçınılmaz hale gelmektedir. İnşaat sektöründeki büyümenin kalıcı ve istikrarlı olması için dışa bağımlılığının azaltılması gerekmektedir.

Grafik 3. İnşaat sektörü Büyüme Hızı

Kaynak: TÜİK, Ulusal Hesaplar, Temmuz 2018

Özetlemek gerekirse istatistiki veriler gösteriyor ki ekonominin daralma dönemlerinden çıkış aşamasında inşaat sektörü, ekonominin itici gücü olarak değerlendirildiği için, sektöre olan yatırımlar özellikle kriz dönemlerinden çıkış aşamasında hız kazanmaktadır. Grafik-3 incelendiğinde gözle görülür bir şekilde inşaat sektörünün özellikle kriz dönemlerinde ciddi dalgalanmalar yaşadığı, GSYH'ye son derece duyarlı olduğu ve sektörün büyüme performansının GSYH'deki değişime paralel bir seyir izlediği görülmektedir.

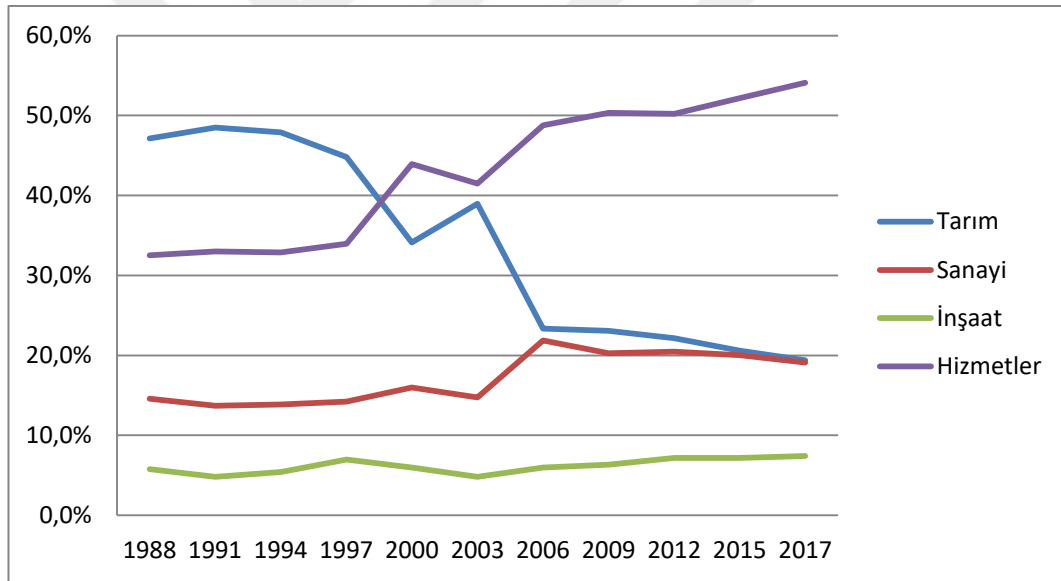
1.4.1.3. İnşaat Sektöründe İstihdamın Genel Görünümü

İnşaat sektörünün yoğun işgücü talebi nedeniyle her zaman istihdam açısından önemli bir yere sahip olmuş bir sektördür. Özellikle vasıfsız işçi olarak tanımlanan işçiler açısından oldukça geniş bir istihdam alanı sunmaktadır(Maç, 2007). İnşaat sektöründe istihdam yaratmakta son derece önemli bir sektör olmasına rağmen istihdam edilen işçi sayılarında yıllar itibarıyla ne sektörün genişleme döneminde ne de daralma dönemlerinde rakamsal olarak ciddi değişiklikler olmamıştır. Bunun başlıca sebebini ilerleyen kısımda değineceğimiz inşaat sektöründeki yüksek seviyedeki kayıt dışı istihdam oluşturmaktadır.

Çalışmanın bu kısmında 1988-2017 yılları arasında 3'er yıllık aralıklarla Türkiye'de sektörlerin toplam istihdam içerisindeki payları ele alınacaktır. Bu bölümde bu şekilde çalışmanın tercih edilme sebebi, tarım sektöründen diğer sektörlerle olan emek aktarımını vurgulamak, sektörlerin istihdam kapasitelerinin

kriz dönemlerinden ne derecede etkilendiklerini saptamak ve inşaat sektörünün geniş istihdam kapasitesine rağmen, toplam istihdam içerisindeki payının düşük görünmesinin sebeplerine dikkat çekmektir.

1988 yılından itibaren istihdam verilerine bakıldığında inşaat sektörünün büyümesine rağmen sektördeki istihdam rakamlarında önemli bir değişiklik olmadığı görülmektedir. Bunun sebebi; sektörün göçmen işçi, sigortasız işçi, kısa süreli işçi gibi kayıt dışı çalışan işçi gruplarını barındırmaya müsait yapısından dolayı, asıl istihdam potansiyelinin net olarak tespit edilmemesidir. 2000’li yıllardan sonra tarım sektöründen diğer sektörler doğru yaşanan emek aktarımından inşaat sektörünün çok fazla etkilenmediği görülmektedir. Bunun sebebi, bu sektöre tarım sektöründen hiç emek aktarım olmaması mı? Yoksa emek aktarımı olmakla birlikte inşaat sektörünün kayıt dışı alanı içerisinde bu işçilerin bir kısmının kaybolmuş olabileceği ihtimali midir? Soruları tartışmaya açıktır.

Grafik 4. İktisadi Faaliyet Kollarına Göre İstihdam Verileri

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri, Eylül 2018

Grafik 4’e göre 1988 yılında istihdamın neredeyse yarısını tarım sektörü oluşturmaktadır. Bunun en büyük sebebi tarım sektörünün çoğunluğunun ücretsiz aile işçilerinden oluşmasıdır. Kırsal kesimde makineleşmenin artması, toprakların miras yoluyla bölünmesinin bir etkisi olarak göçlerin yaşanması, şehirleşmenin artması, sanayi sektörünün yavaş yavaş gelişme göstermesiyle; tarım sektöründen başta sanayi sektörü olmak üzere diğer sektörlerle emek aktarımları yaşanmıştır. İnşaat sektöründe ise istihdam kapasitesi açısından yüzdelerik dağılımda ciddi değişiklikler görülmemektedir.

Grafik 4'ü incelediğimizde 2000'li yıllardan sonra tarım sektöründen sanayi ve hizmet sektörüne ciddi bir emek aktarımı olduğunu görebiliyoruz. TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) verilerine göre 1990-2008 yılları arasında tarım sektöründe istihdam edilen nüfusu 3.7 milyon azalarak 8,7 milyondan 5 milyon kişiye gerilemiştir. Ancak yine de Türkiye'de toplam istihdamda tarım sektöründe istihdam edilenlerin payı %23 seviyelerindedir. Bu yıllarda tarım sektöründe yaşanan istihdam azalması, kendi hesabına çalışan sayılarının ve ücretsiz aile işçileri sayılarının azalmasına neden olmuştur.

1997 ve 2003 yılından sonra hizmet sektörünün istihdam oranlarında artış yaşandığı görülmektedir. Hizmet sektöründeki istihdam artışının iki nedeni olduğu düşünülebilir. Birincisi kentlerdeki nüfusun artmasıyla hizmet sektörünün artan talebi karşılamak için genişlemesi ve istihdam kapasitesinin artmasıdır. İkincisi ise bu yıllardan itibaren tarım sektöründen diğer sektörler doğru yaşanan işçi aktarımından en büyük payı hizmet sektörünün almış olmasıdır.

Yaşanan ekonomik kriz dönemlerinde sektörlerin istihdam ettikleri işçi sayılarında genel olarak düşüş yaşanır ve bu durumda ekonomik daralma nedeniyle normal karşılanır. 2001 ekonomik krizinde de hizmet sektörü hariç diğer sektörlerin istihdam kapasitesinde bir önceki yıla oranla düşüşler yaşanmıştır.

Türkiye'de 2008 yılından 2017 yılına kadar geçen 10 yıllık süreçte istihdam edilenlerin sayılarında artış gözlenirse de, her yıl iş arayanların sayılarındaki artışlar düşünüldüğünde istihdam oranları açısından yıllara göre çok büyük değişiklikler yaşandığı söylenemez. TÜİK verilerine göre 2008 yılında 20 milyon 604 bin kişi olan toplam istihdam 2017 yılına gelindiğinde 28 milyon 189 bin kişi olmuştur. 10 yıllık süreçte toplam istihdamda yaklaşık 8 milyon artış sağlanmıştır. Nüfus artış hızı düşünüldüğünde istihdam artışı nüfus artış miktarının altında kalmaktadır.

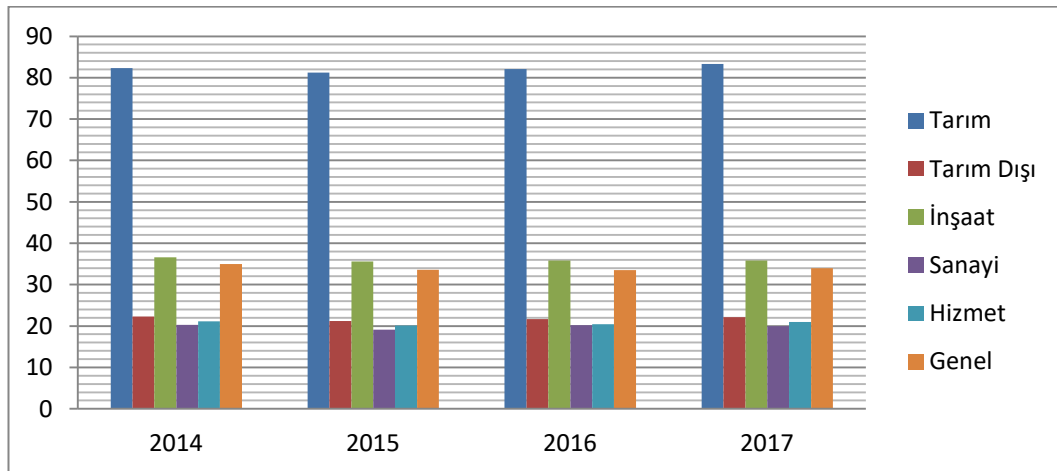
1988-2017 yılları arasında kırsal kesimden kentlere göçlerin artması kentlere olan yatırımları da beraberinde getirmektedir. Hızlı bir konut üretimi, ulaşım, kentlerde artan altyapı çalışmalarına rağmen inşaat sektörünün istihdam kapasitesinde yıllar içerisinde %1,-%2,5 arası artış ve azalışlar olmuştur. Bunun sebebi sektörün istihdam talebinin az olması değildir. Tam tersine inşaat sektörü

istihdam yaratma konusunda özellikle sektördeki genişleme dönemlerinde ilk sıralardadır. İnşaat sektöründeki istihdam verilerinin çok fazla değişiklik göstermemesinin başlıca nedeni sektörün kayıt dışı istihdam potansiyelinin yüksek olmasıdır.

1.4.1.4. İnşaat Sektöründe Kayıt Dışı İstihdam

Genel olarak kayıt dışı istihdam, gelişmekte olan ülkelerin karşılaştıkları ciddi bir problemdir. Kayıt dışı istihdamın ne düzeyde olduğunu öğrenebilmemiz için aktif nüfus olarak tanımladığımız 15-64 yaş grubunda olup da çalışan kişilerin sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olup olmadığına bakmamız gerekmektedir. Çünkü herhangi bir kayıtlılık olmadan ya da sosyal güvenceye sahip olmadan çalışanlar, işverenler tarafından istihdam edildikleri eksik bildirilen ya da hiç bildirilmeyen bu kişiler kayıt dışı istihdama dahil edilecektir (Çelik & Güney, 2017, s. 233). Bu şekilde kişilerin tek tek tespit edilmesine olanak bunmamaktadır. O yüzden kayıt dışı çalışan işçilerin gerçek sayılarının tespiti yapılamamaktadır.

Türkiye’de kayıt dışı istihdama iktisadi faaliyet kollarına göre bakıldığında aşağıda Grafik 5’de görüleceği gibi yoğunluklu olarak tarım, inşaat, sanayi ve hizmet sektörlerinde karşımıza çıkmaktadır. Kayıt altına alınabilen verilere bakıldığında tarım sektöründen sonra inşaat sektörü kayıt dışılığın en fazla olduğu sektör olarak karşımıza çıkmaktadır. Sektördeki çalışma ilişkileri bakıldığında kayıt altına alınamayan istihdamın düşünüldüğünden de fazla olabileceği söylenebilir.

Grafik 5. İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Kayıt Dışı İstihdam Oranlar

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri Eylül 2018

Grafik 5'de görüldüğü üzere 2014-2017¹ yılları arasında kayıt dışı istihdamın en yoğun görüldüğü sektör tarım sektörüdür. Tarım sektöründeki kayıt dışılığın sebebi ise kabaca; vasıfsız iş gücü olarak tanımlanan eğitim seviyesi düşük kişilerin bu alanda daha kolay çalışma imkanı bulmaları ve mevsimlik işçi olarak nitelendirilen işçilerin sayılarının bu sektörde oldukça fazla olmasıdır.

İnşaat sektörü için elde ettiğimiz son 4 yılın sektördeki kayıt dışı istihdam verilerine baktığımızda, tarım sektöründen sonra kayıt dışı istihdamın en fazla olduğu sektör olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarım sektöründe kayıt dışılığın bu kadar yüksek olmasının başlıca iki sebebi vardır. Birincisi ücretsiz aile işçilerinin yoğunluklu olarak sektörde çalışması, ikincisi ise tarım işçilerinin mevsimlik işlerde sigortasız olarak kısa süreli çalıştırılmasıdır. İnşaat sektöründeki kayıt dışı istihdamın başlıca sebepleri ise sektörün vasıfsız iş gücü çalıştırma potansiyelinin yüksek olması, çalışma yaşının küçük olması, taşeronlaşma ve göçmen işçi istihdamıdır.

Türkiye'de inşaat sektörü, kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin yaygın olduğu ve kaçak göçmen işçilerin en fazla istihdam edildiği, buna karşın hakkında en az güvenilir bilginin olduğu ya da hiç bilginin olmadığı bir alandır. Bu sektörde sadece yabancı göçmen işçiler değil yerli işçiler de yoğunluklu olarak kayıt dışı olarak çalıştırılmaktadır. İnşaat sektörü, aynı zamanda, üretimin mevsime bağlı olarak dalgalanmalar gösterdiği ve çok ağır ve tehlikeli işlerin yapıldığı bir çalışma ortamına sahiptir. Sektörün bu doğası, kayıt dışı çalışmayla birleştiğinde, işçilerin dünyasında sosyal depremlere yol açan sonuçlar doğurmaktadır (Akpınar, 2009, s. 104-105).

İnşaat sektöründeki kayıt dışı istihdamın bir bölümünü kaçak göçmen işçiler oluşturmaktadırlar. Daha iyi bir yaşam ümidiyle göç eden insanlar bir işe tutunmak istediklerinde ilk karşılaştıkları çalışma alanlarından biri inşaat sektörü olmaktadır. Kaçak göçmen işçilerin herhangi bir kaydı olmadığı için vatandaşlık hakkı elde edene kadar kayıt dışı olarak istihdam edilmeye mahkum olmaktadır.

İSMMM (İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası)'nın 2014 yılında yayınladığı kaçak işçi raporuna göre Türkiye'de 1 yılda 200 bine aşkın

¹ Yapılan çalışmada 2014-2017 tarih aralığının tercih edilmesinin sebebi 2014 yılı öncesi İnşaat sektöründe kayıt dışı istihdam verilerinin sağlıklı bir şekilde elde edilememiş olmasıdır.

kaçak işçi çalıştırılmaktadır ve üzerlerinden haksız kazançlar elde edilmektedir. Bu süreçte çalıştırılan göçmen işçilerin inşaat, maden, ev hizmetleri gibi birçok sektörde çalıştırıldığı belirtilmektedir. (İSMMMO), (TÜİK), (ILO) ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Genel Müdürlüğü ve Dünya Göç Hareketi Raporları verilerinden yararlanarak “Yabancı Kaçak İşçiler ve Türkiye’de Göç Hareketi” adlı yayınladığı rapora göre, 2011 yılı itibari ile Türkiye sınırlarından yasal olmayan yollardan ülkeye girmiş kaçak göçmen sayısı ortalama 350 bindir. Bu kaçak göçmenlerin 150 bini Türkiye’den transit geçiş yaparken 200 bini ise ülkemizde kalmaktadır (Şahin, 2014). İşverenler bu işçileri düşük ücretlerle kayıt dışı olarak ve işçi sağlığı ve iş güvenliği imkanlarından yoksun bir şekilde çalıştırmakta ve bu yolla yüklü miktarda haksız kazançlar elde etmektedirler. Son yıllarda Suriye’den ülkemize yoğun olarak göç hareketlerinin gerçekleşmesiyle birlikte, özellikle inşaat sektöründe göçmen işçi emeği sömürüsünü artırmıştır. Sektörün temel özelliği olarak küçük ölçekli yapılara sahip olması ve yabancı uyruklu göçmen işçilerin tehlikeli işlerde çalıştırılması yasak olmasından dolayı bu alandaki kayıt dışılığın zirve yaptığını söyleyebiliriz.

Göçmen işçi istihdamının kayıt dışı istihdamı artırdığı ortadadır. Ancak kayıt dışılığın asıl aktörü sektördeki boyutu tahmin dahi edilemeyen taşeronlaşma ilişkileridir. İstihdam koşullarının ve işçi-işveren arasındaki ilişkilerin esnek ve güvencesiz yapısının, taşeronluk ile birleşmesi işverenlere, serbest piyasa koşullarında rekabet güçlerini koruma imkanı oluştururken, işgücü açısından her geçen gün artan bir şekilde kuralsız, geçici ve istikrarsız çalışma koşullarını gündeme getirmektedir. İşgücü ilişkilerini kendi arasında parçalayan, örgütlü bir işgücünün güçlenmesini önleyen bir strateji olarak taşeronluk sistemi, aynı zamanda çalışma imkanlarının sermaye sahipleri açısından daha fazla kontrol edilebilir olmasını ifade etmektedir (Kart, 2016, s. 228).

Taşeron çalışma ilişkileri küreselleşme sürecinde ortaya çıkan esnekleşme söylemine bağlı olarak hızlı bir artış göstermiştir. Bu gelişmenin bir sonucu olarak inşaat sektöründe çalışan işçilerin büyük bir çoğunluğu taşeron sistem içerisine dahil edilmiştir. İnşaat sektöründeki taşeronlaşmanın doğal bir oluşum olarak kabul edilmesinin sebebi, projeye dayalı kısa süreli iş ilişkileri ve mevsim koşullarına bağlı istihdam dönemlerinin olmasıdır. Sektörün işgücü talebi mevsim koşullarına bağlı olarak ya da projenin başlaması veya tamamlanmasına bağlı

olarak artış ve azalışlar göstermektedir. Sektörde faaliyet yürüten büyük firmalar söz konusu bu artış ve azalışlardan etkilenmemek ve işgücü maliyetlerini en aza indirebilmek adına işi taşeron firmalara devretmektedir. İş alan taşeron da başka bir taşerona devretmekte ve bazı durumlarda yapılacak iş sayısız denebilecek kadar el değiştirmektedir. İş devreden ana firma bu sayede vergi ve diğer birçok sosyal sorumluluklardan kurtulmak ve iş gücü dalgalanmalarından etkilenmemektedir. Taşeron firmalar, işi genellikle düşük maliyetle ve en önemlisi de belirli bir sürede bitirme taahhüdü vererek devralmaktadır. Bu şekilde verilen taahhüdün yerine getirilmesinin yolu da işçilerin sözleşme olmadan geçici süreliğine çalıştırılmasından geçmektedir (Akpınar, 2009, s. 105).

İnşaat yapısı gereği geçici ve dolaylı istihdama imkan vermesinin yanında enformelleşme sınırını da aşarak ucuz işgücüne ulaşabilme yolu haline gelen taşeronlaşma, işi parçalayarak çok katmanlı bir çalışma ilişkileri düzenini oluşturmaktadır. İnşaat işi genellikle her birisi ayrı ustalık alanı gerektiren işlerin, ayrı ayrı taşeronlara dağıtılması yoluyla gerçekleşmektedir. Asıl işveren işi alt yükleniciye devretmekte, alt yüklenici de ustalık alanlarına (sıva, demir, kalıp...) göre taşeronlara dağıtmaktadır. Çalışma ilişkisini daha karmaşık hale getiren, ihale yöntemiyle sözleşme çerçevesinde bir inşaat işini devralan ilk taşeron şirketin işi parçalarına ayırarak birden fazla taşeron şirkete dağıtması ile başlar. Dolayısıyla en üstteki ana şirket tek bir taşerona işi bir bütün halde devrederek kendi işini kolaylaştırırken, başlangıçta bir bütün olarak alt yüklenici tarafından alınan iş, sonradan dağılmaktadır (Çınar, 2014, s. 50).

İnşaat sektörü işçi sağlığı ve iş güvenliği bakımından en riskli çalışma koşullarının olduğu ve işçiler arasında dayanışmanın en az olduğu sektörlerden birisidir. ILO'ya göre, inşaat sektöründe çalışan işçiler diğer sektörlerde çalışan işçilere kıyasla gelişmiş ülkelerde 3-4 kat, gelişmekte olan ülkelerde 3-6 kat daha fazla ölümcül iş kazası geçirmektedirler. Bu sebeple sektördeki kayıt dışı istihdam inşaat işçileri için yıkıcı sonuçlar doğurmaktadır. Taşeron sistem içerisinde bu yıkıcı sonuçların sorumluluğunu üstlenecek her hangi bir mekanizma yer almamaktadır. İşçilerin işçi sağlığı ve iş güvenliği açısından büyük risk taşıdığı sektörde işçinin can güvenliği olmadığı gibi başına bir kaza geldiğinde çoğu zaman karşısında derdini anlatabileceği muhatap dahi bulamamaktadır.

1.4.1.5. İnşaat Sektöründe İstihdam Edilen İşçilerin Özellikleri

İnşaat sektörü, dünyanın her yerinde olduğu gibi Türkiye’de de emek yoğun çalışma gerektiren bir sektör olup, özellikle göçmen işçilerin normalden düşük ücretlerle çalıştığı ve geçici süreli istihdamla yürüyen bir sanayi görünümündedir. Bilindiği gibi çalışanların neredeyse tamamı erkeklerden oluşmaktadır (Gürcanlı, 2008). İnşaat işlerinde genellikle mühendislik, yönetici, finansman gibi görevlerde bulunanlar dışında, çalışanların büyük bir çoğunluğu yaşadıkları yerlerden göç ederek geçici süreliğine inşaatlarda çalışmakta ve inşaat alanı içinde ya da işçiler için kurulan barınma yerlerinde kalmaktadırlar (Duman, & Hamzaoğlu, 2011, s. 35).

İnşaat sektörü yer üstünde, yer altında, su üstünde, su altında ve daha birçok alanda çalışmalar sürdüren bir faaliyet koludur. İnşaat sektörünün bu kadar geniş bir alana yayılmış olması birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Bunların en başında işçi sağlığı ve iş güvenliği gelmektedir. İnşaat sektörü iş kazalarının yoğun olarak yaşandığı bir sektör olup ölümlü iş kazaları bakımından da ilk sıralardadır (Atasoy, Başağa, & Temel, 2015, s. 235). Ülkemizde ise inşaat sektöründe iş kazaları tablosu çok daha vahimdir. Bunun sebepleri arasında işçi eğitimlerinin yetersizliği, önlemlerin alınmamış olması, fiziksel koşullar, iş stresi, gibi birçok etken yer alsa da asıl sorun sektördeki taşeronlaşmanın çok yüksek olmasıdır. Çünkü taşeron sistem içerisinde inşaat işçisi sadece maliyet olarak görülmekte ve iş kazalarını önleyici imkânlardan mahrum bırakılmaktadır.

İnşaat işçilerini taşeron sistem içerisindeki yerini derinleştiren etkenlerin başında göçmenlik olgusu gelmektedir. İnşaat işçisi olmanın ne tür deneyimler içerdiğini anlatan çalışmaların hemen hepsinde göçmen işçilerden söz edilmektedir. İnşaat işçileri sürekli olarak göç etme eğiliminde olan ve göç ettiği yerlerde kısa süreli olarak çalışan işçi kesimidir. Göçmen inşaat işçisi inşaat sektöründeki çalışma hiyerarşisi içerisinde en altta yer almaktadır. Özellikle kayıt dışı göçlerin yoğun olduğu durumlarda işçiler sosyal ağlar aracılığıyla iş bulmaktadır. Herhangi bir kurumsallık yoktur. İş kazalarına maruz kalma riskleri yerli işçilere göre çok daha yüksektir. Çünkü üzerlerinde çok daha fazla zaman baskısı ve işlerini kaybetme baskısı vardır. Nitekim büyük bir kısmı herhangi bir sosyal güvencesi olmadan kayıt dışı çalışmaktadırlar. Çoğu zamanda kötü çalışma

koşullarının üstüne başta barınma olmak üzere kötü yaşam koşulları da eklenmektedir (Çınar, 2014, s. 40).

İnşaat işçilerinin bir diğer özelliği çalışma gün ve saatlerinin herhangi bir standardının olmamasıdır. Ülkemizde kanunla belirlenen günlük çalışma zamanı sekiz saattir. Ancak 04.06.2010 tarihli 27601 sayılı, Resmi Gazete de yayımlanan “Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi ve Yönetimi Yönetmeliği” kapsamında hafta içi çalışma saatleri; sabah 07:00 akşam 19:00 olmak üzere günde 12 saate kadar hafta sonu da sabah saat 10:00’dan başlamak üzere yine akşam saat 19:00’a kadar olacağı belirtilmektedir. Yasal olarak bile bir inşaat işçisinin günde 12 saate kadar çalıştırılmasına göz yumulmaktadır. Şantiyeler de çalışan inşaat işçileri için ise çalışma saatleri tamamen standart dışıdır. Öyle ki ülkemizde gece inşaatlarda çalıştırılacak imkânlar sağlanamadığında güneş ışığından daha fazla faydalanabilmek için gün doğuşundan gün batımına kadar işçiler çalıştırılabilmektedir.

Bu sektörde çalışan işçilerin genelinin eğitim düzeyi düşüktür. Çalışanların eğitim düzeyleri çalıştıkları yerlerdeki görevlerinin belirlenmesinde doğrudan etkili olmakta ve eğitim düzeyi düşük olan işçiler, sağlığının bozulmasına neden olacak etkenlere daha açık olan işlere ve çalışma koşullarına maruz kalmaktadırlar (Duman & Etiler, 2013). Bu nedenle kayıt dışılık, bu sektörde çalışan işçiler için maddi manevi hiçbir telafisi olmayan ciddi kayıplara yol açmaktadır (Akpınar, 2009, s. 106).

İnşaat işçilerinin çoğunluğunun Doğu Anadolu Bölgesinden gelen işçiler olduğu ve etnik olarak da Kürt kökenli olduklarını belirten genel bir izlenim bulunmaktadır. Bahsedilen bu konu hakkında yapılmış çok fazla çalışma bulunmamakla birlikte 2010 yılında İstanbul’da yapılan 2100 inşaat işçisini ele alan geniş çaplı çalışmada işçilerin doğdukları bölgelere göre dağılımları Doğu Karadeniz %29.4, Doğu Anadolu %13.7 ve Güneydoğu Anadolu %8.8 şeklinde belirlenmiştir (Duman, & Hamzaoğlu, 2011).

Özetle bu bölümde küresel kapitalizmin 1970’lerde geçirdiği dönüşümden sonra ortaya çıkan neo-liberal politikalar emek rejimini yeniden şekillendirmiş, genel olarak işgücünün esnekleşmesi ve güvencesiz hale gelmesi söz konusu olmuştur. Türkiye’de bu süreçten etkilenmiş, neo-liberal politikaların getirdiği

işgücünün esnekleşmesi ve güvencesiz çalışma inşaat sektöründe de yaygın olarak görölmüştür. Yeniden şekillenen çalışma ilişkileri, işçi sağlığı ve iş güvenliğinin ihlal edilmesini kolaylaştırmış ve bir sonraki bölümde değinileceği gibi iş kazası ve meslek hastalıklarının artmasına sebep olmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKİYE'DE İNŞAAT SEKTÖRÜNDE İŞÇİ SAĞLIĞI VE İŞ GÜVENLİĞİ

Ekonomideki inşaat yatırımlarının toplamı ile ekonomide meydana gelen büyüme arasında bir ilişki olduğu genel kabul gören bir yaklaşımdır. Türkiye ve Türkiye gibi geç kapitalistleşen ülkeler için inşaat sektörünün ekonomik büyümeye katkısı oldukça fazladır. Hem kamu hem de özel sektör aracılığıyla yürütülen ve bir bütün olarak ülke ekonomisinin güçlenme eğilimini harekete geçiren inşaat sektörü diğer sektörlerle olan bağlantısı nedeniyle ekonomideki en önemli sektörlerden biri olarak düşünülmektedir. Sektörün mal ve hizmet üretilmesine yardımcı olacak alt yapıyı sağlaması, yoğun işgücü kullanımını gerektirmesi ile istihdama, GSYH içerisindeki payı ile de ekonomik refah düzeyine olan katkısı sektörün ulusal ekonomi için ne denli önemli olduğunu göstermektedir.

İnşaat sektörünün ekonomiye olan bütün bu pozitif katkıları dışında yoğun iş kazalarının yaşanması, çalışma koşullarının kötü olması, güvencesiz çalışmanın en çok olduğu sektörlerden birisi olması gibi durumların varlığı, sektörün görünmeyen yüzü olarak karşımıza çıkmaktadır. İnşaat sektörünün gelişmekte olan ülkelerde, yoğun olarak emeğe ihtiyaç duyması ve vasıfsız işçi istihdamının oldukça yüksek olması nedeniyle diğer sektörlerin hemen hemen hepsinden daha çok risk taşıdığı söylenebilir. Bunun dışında inşaat sektörünün geniş ve dağınık çalışma alanları, her mevsimde üretim zorunluluğunun olması, genellikle taşeron şeklinde faaliyet gösteren kurumsallaşmamış inşaat firmalarının oldukça fazla olması bu sektörü iş kazası ve meslek hastalığı açısından daha da riskli hale getirmektedir.

2.1. TÜRKİYE'DE İŞ KAZASI VE MESLEK HASTALIĞI

Bu bölümde Türkiye'de gerçekleşen iş kazaları, meslek hastalıkları, iş kazası ve meslek hastalığı sonucu meydana gelen işçi ölümleri SGK (Sosyal Güvenlik Kurumu) ve çeşitli kuruluşların düzenlemiş olduğu istatistiki verilerden yola çıkılarak ortaya konulacak ve analizi yapılacaktır.

İş kazası tanımlamalarında genel olarak “ iş yapılırken veya işin yapılması sırasında meydana gelen kaza iş kazasıdır.” “işin iş sözleşmesinin yerine

getirilmesi amacıyla günlük yaşantısı sırasında meydana gelen kazaların tümü iş kazasıdır.” “işçinin, işverenin otoritesi altında bulunduğu süre içinde meydana gelen kazalar iş kazasıdır”. gibi görüşlerden yola çıkılarak iş kazası tanımları yapılmıştır. Ancak “İşin yarattığı, para ile ölçülebilen değerlerin neden olduğu tüm kazalar iş kazasıdır.” biçiminde iş kazasını tanımlayan görüş ise iş kazası tanımını en iyi ortaya koyan görüştür. Bu açıdan kazaya uğradığı esnada görülmekte olan işin işverenin çıkarlarına hizmet ettiği hallerde sigortalının işverenin otoritesi altında bulunduğunu kabul etmek gerekir (Özen, 2016, s. 3).

Meslek hastalığı ise özetle 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu'nun 11. Maddesinin b fıkrasında meslek hastalığı kavramı; *Sigortalı çalışan kişinin çalıştırıldığı işin niteliğine göre tekrarlanan bir sebeple ya da işin yürütülme şartları nedeniyle uğradığı geçici veya sürekli hastalık, sakatlık veya ruh sağlığının zedelenmesi halleri* olarak ifade edilmektedir. “Bu kanun dışında tespit edilmiş olan hastalıklar dışında herhangi bir hastalığın meslek hastalığı sayılıp sayılmaması üzerine çıkabilecek uyumsuzluklar Sosyal Sigorta Yüksek Sağlık Kurulu'nca karara bağlanır” olarak belirtilmektedir.

Türkiye’de iş kazası ve meslek hastalıkları sürekli olarak çalışma hayatının gündeminde olan sorunlardandır. Sanayileşmenin bir getirisi olarak çalışma hayatında işçilerin çalışma ortamlarında karşılaşacakları mesleki riskler artmıştır. İşçilerin eğitim seviyelerinin düşük olması, işverenlerin işçi sağlığı ve iş güvenliği önlemlerine yeterince önem vermemesi, mevzuat hükümlerinin işçi sağlığı ve iş güvenliği açısından küçük işletmeleri kapsamaması, denetim yetersizliği, taşeronlaşma gibi birçok neden iş kazası ve meslek hastalığı sayılarının artarak devam etmesine sebep olmaktadır (Yılmaz, 2009, s. 56). İş kazası ve meslek hastalıklarının çalışma hayatında artış göstermesinin bir başka nedeni de eğitim yetersizliğidir. Eğitim seviyesinin yetersizliği iş kazaları ve meslek hastalıklarının artışına iki şekilde yol açabilir. Birincisi, yetersiz eğitime sahip olan işçilerin, hayatlarını sürdürebilmek adına ağır ve tehlikeli işlerde çalışmayı kabul etmesi ve mesleki risklere daha fazla maruz kalmasıdır. İkincisi ise, eğitim seviyesinin yetersizliğinin yapılan işte var olan mesleki risklerin farkına varmayı engellemesidir (Karadeniz, 2012, s. 29). Bunların dışında taşeronlaşma ise iş kazalarını artıran etkenlerin birçoğunun sebebidir. İşverenin iş kanunlarına aykırı olarak asıl işin bir bölümünü işçi maliyetlerini düşürmek amacıyla bir başka

işverene devri ve işi devir alan işletmenin de kendi maliyetlerini düşünerek işçi sağlığı ve iş güvenliği tedbirlerini almaması sonucu iş kazaları ve meslek hastalıklarında ciddi artışlar yaşanmaktadır. Emek piyasasındaki parçalanma ve çalışmanın düzensiz olması da üretim kurallarının uygulanabilirliğini azaltmaktadır (Yılmaz, 2009, s. 58).

Çalışma ortamının her alanından, her geçen gün biraz daha artan iş kazaları ve meslek hastalıkları birçok gelişmekte olan ülkede olduğu gibi Türkiye’de de bazı yasal düzenlemelere gidilmesini gerekli kılmıştır. Alınan bu yasal tedbirlerin uygulanmasında ne kadar başarılı olunduğu, işçiler açısından çalışma şartlarını iyileştirdiği ve düzene koyduğu konusu en az yasal düzenlemelerden önce olduğu kadar şimdi de tartışma konusu olmaya devam etmektedir.

Ülkemizde, 2012 yılında işçi sağlığı ve güvenliği alanına bir düzenleme kabul edilmiş, 6331 sayılı İş Sağlığı Güvenliği Kanunu 30 Haziran 2012 tarihli Resmi Gazete ’de yayımlanmış, yasanın ardından da onlarca yönetmelik ve tebliğ yürürlüğe konulmuştur. Ancak Türkiye’deki çalışma koşulları değişken bir yapıya sahiptir. Çalışanlar gerek iş sağlığı ve güvenliği, gerekse sosyal güvenlik mevzuatı çalışanları iş kazası ve meslek hastalıkları açısından koruma dışında bırakılmaktadır. Mevzuat kapsamında olması gereken çalışanlar ise kayıt dışı çalışma sebebiyle mevzuat korumasının dışında kalmaktadırlar. İş kazaları ve meslek hastalıkları açısından sosyal koruma iki kısımda değerlendirilmiştir. Bunlardan birincisi, iş kazası ve meslek hastalığı gerçekleşmeden önce, gereken önlemlerin alınmasıdır. İkincisi ise iş kazası ya da meslek hastalığı meydana geldikten sonra çalışanın ve ailesinin kayıplarının ve sağlık giderlerinin tanzim edilmesidir. Ancak bu iki kıstastan birincisi olması gerektir. Önemli olan iş kazası ya da meslek hastalığı meydana gelmeden önce önlemlerin alınmasıdır (Karadeniz, 2012, s. 46).

SGK istatistiklerine göre 2007-2017²yılları arasında iş kazası geçirenlerin sayısı toplamda 1.716.922 kişidir. Bu iş kazası geçiren işçilerin 1.512.425’i erkek 204.497’si ise kadın işçilerdir. Yine aynı yıllarda iş kazaları nedeniyle toplamda 14.243 işçi hayatını kaybetmiştir. Hayatını kaybedenlerin 13.967’si erkek, 276’sı

²SGK’nın 2019 yılında yayınladığı istatistik yıllıkları bu tarih aralığını kapsadığı için yapılan çalışmada da bu tarihler arasındaki verilerden yararlanılmıştır.

kadın işçilerdir. Meslek hastalıklarındaki durum ise meslek hastalığına yakalanan gerçek işçi sayısına oranla tespiti yapılan meslek hastalığına yakalanan işçilerin sayısı oldukça azdır. 2017 yılında SGK istatistiklerine göre meslek hastalığına yakalanan işçi sayısı 691 kişidir. Türkiye’de yapılan meslekler ve işlerin nitelikleri göz önünde bulundurulduğunda 2017 yılında sigortalı çalışan işçi sayılarına göre bu sayıların ne yazık ki kat kat daha fazla olması gerekirdi.

TÜİK istatistiklerine göre Türkiye genelinde yılda ortalama istihdam edilenlerin %2.4’ nün bir iş kazası geçirdiğini, sektörel olarak bakıldığında ise madencilik ve taşocakçılığı, elektrik, gaz, buhar, su ve kanalizasyon ile inşaat sektörlerinin iş kazası ve meslek hastalığı konusunda ilk sıralarda yer aldığı gözlemlenmektedir. Bu veriler sigortalı çalışan işçiler üzerinden yola çıkılarak derlenmiştir. Ancak ülkemizde kayıt dışı istihdamın son on yıllık ortalamasının 38,5 olduğu düşünülürse bu verilerin gerçek iş kazası ve meslek hastalığı sayılarını yansıtmaktan çok uzak olduğu anlaşılabacaktır.

2.1.1. Türkiye’de İşçi sağlığı ve İş Güvenliğinin Yasal Gelişimi

Osmanlı devletinde bu konu hakkında çeşitli düzenlemeler mevcuttur. Bu dönemdeki en önemli yasalar 1865 Ereğli kömür havzasında çalışan maden işçilerine yönelik çıkartılan Dilaver Paşa Nizamnamesi ve yine maden iş kolu için çıkartılan Maadin Nizamnamesidir. Türkiye’de gerçek anlamda işçi sağlığı ve iş güvenliği hakkındaki düzenlemeler sanayileşme döneminden sonra gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde yayınlanan ilk kanun 10.09.1921 tarih ve 151 Ereğli Havzai Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanun olmuştur. Bu yasa ile maden ocaklarında 18 yaşından küçük kişilerin çalıştırılması yasaklanmış, işçilerin günlük çalışma süreleri 8 saat ile sınırlandırılmıştır. İşçi 8 saatten fazla çalıştırılırsa fazla çalıştırıldığı saatlerde iki kat ücret verilmesini, fazla çalıştırma için işçinin rızasının alınması gerektiği ve maden ocağı etrafında iş kazası ve meslek hastalıklarının tedavisi için eczane ve hastane bulundurulması gerektiği düzenlenmiştir. Bunun dışında yasada iş kazası sonucu hayatını kaybeden işçilerin ailelerinin işverene tazminat davası açabileceği, kazada kusuru olan işverenlere karşı cezai yaptırımlar uygulanabileceği, yasada sağlık ve güvenlikle ilgili hususlara dikkat etmeyen maden işletmelerinin de ruhsatlarının iptal edileceğine ilişkin maddeler yer almıştır (Gerek, 2008).

1924 yılında 394 sayılı yasa ile çalışanlara hafta tatili getirilmiş, 1935 yılında milli bayram ve genel tatil günleri hakkındaki yasa da yürürlüğe girmiştir. 1926 yılında 818 sayılı borçlar yasası ile iş kazası ve meslek hastalıkları hakkında hukuki düzenlemeler getirilmiştir. 1930 yılında çıkartılan yasa da ise iş denetimleri hakkında hükümler yer almaktadır. 1930 yılında çıkartılan 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu da bu konuda çıkartılan önemli yasalardandır.

Türkiye’de çıkartılan ilk iş kanunu 1936 tarih ve 3008 sayılı kanun olmuştur. Bu kanun ülkede yürürlüğe giren ilk iş kanunu olması nedeniyle çalışma hayatında önemli bir dönüm noktası olarak görülmektedir. Bu yasada işçi sağlığı ve iş güvenliği ile ilgili düzenlemelere yer verilmiş ve kanunun uygulanabilmesi için de çok sayıda yönetmelik çıkartılmıştır. 1945 tarih ve 4763 sayılı kanun ile Çalışma Bakanlığı kurulmuş ve 1946 yılında Çalışma Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun çıkartılmıştır. 1945 tarih ve 4792 sayılı İşçi Sigortaları Kanunu, hemen sonrasında da 1945 tarih ve 4772 sayılı İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortaları Kanunu yürürlüğe girmiştir. 1964 tarih ve 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu kabul edilerek dağınık haldeki sosyal sigorta uygulamaları tek bir çatı altına toplanmıştır. İlk iş kanunu olan 3008 sayılı Kanun yerine 1967 yılında 931 sayılı iş kanunu yürürlüğe girmiştir. 931 sayılı kanunun Anayasa Mahkemesi tarafından şekil yönünden iptal edilmesi üzerine 1971 tarihli ve 1475 sayılı İş Kanunu yürürlüğe girmiştir. AB (Avrupa Birliği) uyum süreci kapsamında 2003 tarih ve 4857 sayılı İş Kanunu kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. Bu kanunu dayanak noktası olarak işçi sağlığı ve iş güvenliği konusunda pek çok yönetmelik çıkartılmıştır. Çalışma ilişkilerinin niteliğine bağlı olarak farklı sosyal güvenlik kanunlarına tabi olan kişileri kapsayan 2006 tarih ve 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu 2008 yılında kademeli olarak yürürlüğe girmiştir. 2011 tarih ve 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu 01.07.2012 tarihinde 1926 tarih ve 818 sayılı Borçlar Kanunu yerine yürürlüğe girmiştir. Bu kanunda da önceki kanunda olduğu gibi işverenin işçiyi gözetme ve işverenlerin hukuki sorumluluğuna ilişkin hükümler yer almaktadır. Ülkemizde mevcut halde yürürlükte olan 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu 29.06.2012 tarihinde kabul edilmiş ve 30.06.2012 tarihinde Resmi Gazete de yayınlanmıştır. Sonrasında bu yasaya dayanılarak İşçi Sağlığı ve İş güvenliğine ilişkin birçok yönetmelik yayınlanmıştır (Engin, 2018, s. 9).

2.1.2. Türkiye’de Cinsiyete Göre İş Kazalarının Durumu

Ülkemizdeki iş kazalarının cinsiyete göre durumuna baktığımızda genel olarak istihdama dâhil olan kesim erkek nüfus olduğu için, kötü çalışma koşullarına ve iş kazalarına maruz kalan kesim de yoğunluklu olarak erkek işçiler olmaktadır.

İşgücü piyasasında kadınların durumuna ayrı bir pencere açacak olursak Sanayi Devrimi’nden itibaren kadın emeği hep göz ardı edilmiştir. Ekonomik kriz dönemlerinde piyasanın ucuz emek talebi arttığı için kadınların işgücüne katılım oranları artmıştır. Kadınların işgücüne katılımını etkileyen faktörler ekonomik ve sosyal olmak üzere iki gruba ayrılabilir. Ekonomik faktörler düşük ücret, sosyal güvenlikten yoksun olma olarak sayılabilir. Sosyal faktörler ise düşük eğitim, toplumsal cinsiyet anlayışı, ataerkil toplum yapısı olarak özetlenebilir. Bunların yanında “cam tavan” kavramı vardır. Kadınların eğitim, başarı gibi tüm şartlara sahip olmalarına rağmen görünmeyen ve geçilemeyen engeller olarak tanımlanan bu kavram da kadınların iş dünyasına katılamamasının bilinmeyen yönlerini kapsamaktadır (Önder, 2013, s. 41-42).

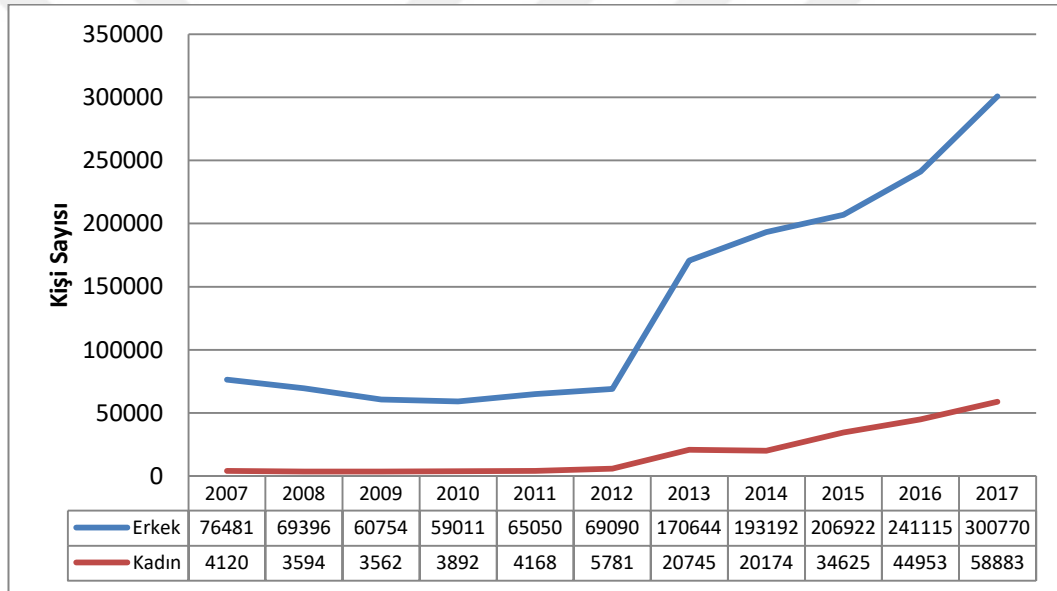
Erkek işçilerin çalışma hayatında daha çok yer almasının en büyük nedeni olarak ataerkil toplumun bakış açısı içerisinde ailenin geçimini sağlayan bireyin erkek olarak kabul edilmesi gösterilebilir. Öyle ki erkek işsiz kaldığında çoğu zaman ailede çalışabilecek durumda olan eşinin çalışmasını kabul etmeyerek iş bulmak ümidiyle göç etmektedir. Çalışmak zorunda olması ve bunun için göç etmesi de daha kötü çalışma ve yaşam koşullarını zorunlu olarak kabul etmesine neden olmaktadır. Böylelikle kötü çalışma koşulları da iş kazalarını ve güvencesizliği beraberinde getirecektir.

Kadınların işgücüne katıldıkları alan sınırlı olmakla birlikte bu sınırlı alanlarda dahi işçi sağlığı ve iş güvenliği açısından korumasızdırlar. 2018 yılı SGK verilerine göre kadın işçiler en fazla giyim eşyaları imalatında hayatlarını kaybetmişlerdir. 2008-2016 yılları arasındaki kadın işçi ölümlerinin %7,3’ü bu ekonomik faaliyet nedeniyle gerçekleşmiştir. 2008-2016 yılları arasında toplamda 233 kadın işçi hayatını kaybetmiştir.

Kadın işçilerin erkek işçilere göre iş kazası nedeniyle daha az hayatını kaybetmelerinin başlıca iki nedeni vardır. Birinci neden olarak kadın işçilerin

sigortalı işçiler arasındaki paylarının düşük olması gösterilebilir. SGK'nın 2016 yılı verilerine göre kadın işçilerin toplam istihdamdaki payı %28, erkek işçilerin ise %72'dir. Ekonomik sınıflaması yapılmayan kadın işçi ölümleri ise erkek işçilerde olduğu gibi üst sıralarda yer almaktadır. İkincisi ise iş kazası geçirme riskinin yüksek olduğu maden ve taşocakları, inşaat, tersane gibi çalışma alanlarında daha çok erkek işçilerin çalışıyor olmasıdır. 2014 yılında gerçekleşen ve 301 madencinin hayatını kaybettiği maden faciası buna örnek gösterilebilir.

Burada belirtilen rakamlar devletin resmi rakamları olmasına karşın doğruluğu her zaman tartışma konusu olmuştur. Çünkü bu rakamlar sadece kayıt altına alınabilen dava sonuçları ve resmi olarak bildirilen sonuçlara göre oluşturulmaktadır. Gerçek rakamlar bunların çok daha üzerindedir.

Grafik 6. Yıllara Göre İş Kazası Geçiren Kadın ve Erkek İşçi Sayıları

Kaynak: SGK, İstatistik Yıllıkları, Nisan 2019

Grafik 6'da görüldüğü gibi iş kazası geçiren kadın ve erkek işçi sayılarında 2013 yılından itibaren ciddi artışlar meydana gelmiştir.³ 2007 yılında erkek işçiler arasında iş kazası geçiren işçi sayısı 76.481 iken bu sayı 2017 yılında yaklaşık 4 kat artarak 300.770 gibi bir sayıya ulaşmıştır. Kadın işçiler arasında iş kazası geçiren kişi sayısı, erkek işçilerde olduğu gibi 2007'den 2017 yılına kadar geçen zamanda artış göstermiş ancak kadın işçilerde hayatını kaybedenlerin sayısı 4.121 kişiden 58.883 kişiye yükselerek yaklaşık 14 kat artış gerçekleşmiştir.

³ Bunun sebebi iş kazasının bildirilmesi, *İş Kazası Bildirim Formuyla* elektronik ortamda yapılmaya başlandığı için, daha fazla kazanın istatistiki verilere yansıtılmasıdır.

2.1.3. İş Kazası Sonucu Meydana Gelen Ölüm

İş kazaları ve meslek hastalıklarının ortaya çıkardığı tahribat açısından, birbirinden farklı sektörlerde ve meslek gruplarında işletmelere hatta ülke ekonomilerine varana kadar erişmekte olan büyük bir kitleye zararları bulunmaktadır. Bunlardan daha da önemli olansa karşılaştıkları risk ve tehlikeler farklılık gösterse de bu risk ve tehlikelere direkt maruz kalan ve mağdur olan kesim işçi kesimidir (Altınel, 2011, s. 102).

Bu konuda birçok alanda işçilerin çalışma koşullarının iyileştirilmesi hakkında çalışmalar yapan kuruluşlar mevcuttur. Ancak ne var olan kuruluşlar ne de işçi sağlığı ve iş güvenliği hakkında çıkartılan yasalar işçi ölümlerinin önüne geçememektedir. Bu kuruluşlardan biri olan İSİGM (İşçi Sağlığı ve İş güvenliği Meclisi) yaşanan işçi ölümlerini “iş kazası” olarak değil iş cinayeti olarak tanımlar. İşçilerin sağlık ve güvenliğinin her türlü ekonomik çıkarlardan, büyümeden ve kalkınmadan önde geldiğini savunmaktadır. İşçilerin çalıştıkları yerlerde hayatlarını kaybetmelerinin, sakatlanmalarının, gerek psikolojik gerekse fizyolojik açıdan sağlıklarını kaybetmelerinin gerçek nedenini insanı bir makine, artı değer üreten bir meta olarak gören kapitalist sistem olduğunu ifade eder.

İSİGM'nin ifadesiyle; insanı bir makine olarak kabul eden sistem içerisinde artan iş yoğunluğu İş kazalarının bir başka belirleyicisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekonomik büyüme dönemlerinde işçilerin üzerindeki iş yoğunluğu artar ve kaza olasılığı da iş yoğunluğuna bağlı olarak artar. Diğer taraftan ekonomik büyümenin olduğu dönemlerde işletmeler mevcut kapasitelerinin tamamını kullanmak ister. Bu durumda güvenli olmayan, yetersiz, sorunlu alet, makine ve donanımı üretim sürecine dâhil ettikleri görülür. Benzer şekilde üretim kapasitesini artırma ve iş yoğunluğunun altından kalkmak için işverenler çalışanların yaptıkları iş ve işi yaparken kullandıkları makine ve malzemeler hakkında eğitime yeterince zaman ayırmazlar. Son olarak ekonominin daralma dönemlerinde daha fazla geçim kaygısı taşıyan işçiler işini kaybetme korkusu nedeniyle iş kazalarını bildirme konusunda çekingen davranırlar (Kapar, 2013, s. 78).

İnsanların temel hakkı olan yaşama hakkını tehlikeye düşüren iş kazası ve meslek hastalıklarının sayısı sürekli artmaktadır. ILO kaynaklarına göre Dünyada

her gün ortalama 6 bin kişi yıllık ise 2 milyon 300 bin kişi iş kazası ve meslek hastalığı sonucu hayatlarını kaybetmektedir. Bunun dışında dünya genelinde her yıl ortalama 270 milyon iş kazası yaşanıyor ve 160 milyon kişi meslek hastalığına yakalanıyor.

İş kazası ve meslek hastalıklarının ülke ekonomilerine olan yükü ILO tarafından yapılan çalışmalara göre, küresel GSYH'nin %4'ü olarak tahmin edilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ise bu oran %10'a kadar çıkmaktadır (Demirbilek, 2005).

2014 yılında Manisa Soma'da 301 maden işçimizin maden kazasında hayatını kaybetmesi ve Karaman'da 18 işçinin yeraltında kalması sonucunda, Türkiye'de işçi sağlığı ve güvenliği konusu 2014 yılında gündemin birinci sırasına yerleştirmiştir. 2013'te SGK verilerine göre 1360 kişi olan hayatını kaybeden işçi sayısı 2014 yılında 1626 kişiye çıkmıştır. İSİGM (İşçi Sağlığı ve İş güvenliği Meclisi) raporlarına göre ise bu sayı 1886 kişidir (www.guvenlicalisma.org).

Tablo 1. Yıllara Göre İş Kazası Sonucu Hayatını Kaybeden Kişi Sayıları

Dönem	Erkek	Kadın	Toplam
2007	1029	14	1043
2008	850	15	865
2009	1147	24	1171
2010	1421	23	1444
2011	1668	32	1700
2012	735	9	744
2013	1336	24	1360
2014	1589	37	1626
2015	1219	33	1252
2016	1369	36	1405
2017	1604	29	1633
Toplam	13967	276	14243

Kaynak: SGK, İstatistik Yıllıkları, Nisan 2019

İş kazaları ve meslek hastalıklarının sonuçlarına bakıldığında kayıt dışı istihdamın fazla olmasından kaynaklı bildirilmeyen iş kazası ve meslek hastalıkları da düşünülürse ürkütücü bir sonuç karşımıza çıkmaktadır. Tablo 1'e göre incelenen dönem aralığında iş kazaları nedeniyle gerçekleşen en fazla ölüm 1700 kişi ile 2011 yılında meydana gelmiştir. En az ölüm ise toplamda 744 kişi ile 2012 yılında gerçekleşmiştir. Göze çarpan bir diğer nokta ise 2012 ile 2013 yılları

arasında yaklaşık 2,5 kat artış gözlenmektedir.⁴ Bu sonuçlar bize işçi sağlığı ve güvenliği açısından mevzuattaki modernleşme ve ilerlemenin uygulamaya yansımadığını göstermektedir.

İş kazası geçiren ya da meslek hastalığına yakalanan işçilerin, eski sağlıklarına kavuşmaları çoğu zaman mümkün olmamaktadır. Örnek verecek olursak parmaklarını çalıştığı makinede kaybeden ya da çalıştığı yerde radyasyon nedeniyle akciğerleri çalışmaz hale gelen bir işçinin, kaybettiği bu uzuvlarının telafisi günümüzde mümkün değildir. Bu yüzden çalışma ortamından ya da çalışma esnasında çevreden gelen bir etkenle zarar gören işçiler, en değerli varlığı olan işgücünün tamamını ya da bir kısmını geçici veya sürekli olarak kaybetme tehlikesiyle her an karşı karşıyadırlar. Bu durum işçinin normal çalışma saatlerinden daha az çalışma ve gelecekle ilgili kariyer hedeflerini gerçekleştirmekte sorun yaşayacağı gibi işini tamamen kaybetme tehlikesiyle de karşı karşıya kalabilmesine neden olabilecektir (Süzerk, 2011, s. 675).

İşçinin iş kazası sonucu hayatını kaybetmesi aile yapısını temelden sarsacak ailenin maddi ve manevi çöküşüne neden olacaktır. İş kazası sonucu hayatını kaybeden işçinin geride bıraktığı ailesi bir yandan manevi acısına katlanırken diğer yandan da gelirlerinin azalması ya da tamamen kaybetmeleri sonucu geçim sıkıntısıyla mücadele etmek zorunda kalacaktır. Özellikle kaza sonucu hayatını kaybeden işçinin sigortası, sosyal güvencesi yoksa bu durumda aile, hukuken herhangi bir tazminat ya da devlet yardımı almayacak ve daha büyük sıkıntı yaşayacaktır. İş kazalarının işçi ve ailesi bakımından neden olduğu ekonomik kayıplar hesaplanabilir olsa da, neden olduğu sorunlar bakımından sosyo- psikolojik kayıpları asla hesaplanamayacaktır (Ofloğlu & Uysal, 2000, s. 4).

2.1.4. Türkiye’de Meslek Hastalığının Durumu

İşçi sağlığı ve iş güvenliği alanında yapılan çalışmaların çoğunda işçilerin sağlık ve güvenlikleri sadece ölüm ya da yaralanmayla sonuçlanan iş kazaları ile sınırlanmış olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak işçi sağlığının iş kazalarının yanında meslek hastalığı, ruhsal bozukluklar, psikolojik şiddet, tehdit gibi birden çok unsuru bulunmaktadır (Kapar, 2013, s. 84).

⁴ Bunun sebebi iş kazasının bildirilmesi, *İş Kazası Bildirim Formuyla* elektronik ortamda yapılmaya başlandığı için, daha fazla kazanın istatistiki verilere yansıtılmasıdır.

Ülkemizde çalışma koşullarının düzenlenmesi amacıyla ortaya konulan ilk yazılı metin 1865'te yayımlanan ve kömür madenlerinde çalışan işçilerin haklarını düzenlemeyi amaçlayan Dilaver Paşa Nizamnamesidir. Günümüzde kullanılan İş Kazası, Meslek Hastalığı ve Analık Sigortası 1945 yılında çıkarılmıştır. Bu kanunlara çalışma hayatında var olan sorunlar nedeniyle ihtiyaç duyulmuştur. Çalışma hayatından dolayı meydana gelen sağlık sorunları başlıca iş kazası ve meslek hastalığı şeklinde ifade edilebilmektedir. Ülkemiz iş kazaları bakımından Avrupa ve dünya ülkeleri arasında üst sıralarda yer alırken meslek hastalığına yakalanan işçi sayıları bakımından en alt sıralardadır. Türkiye'de her yıl 80 bin civarında iş kazası görülürken her yıl 500-1000 işçi için meslek hastalığı tanısı konulmaktadır. Oysa hem dünya genelinde hem de kayıt ve istatistiklerin düzenli olarak takip edilip tutulduğu ülkelerde iş kazası ve meslek hastalığı geçiren işçi sayıları birbirine çok yakındır. Bu sebeple ülkemizde meslek hastalığı geçiren işçilerin sayısının azlığı, gerçekten meslek hastalığı görülme sayılarının az olmasından değil hastalıkların yeterince tespit edilip kayıt altına alınmamasından kaynaklanmaktadır (Bilir, 2011, s. 151).

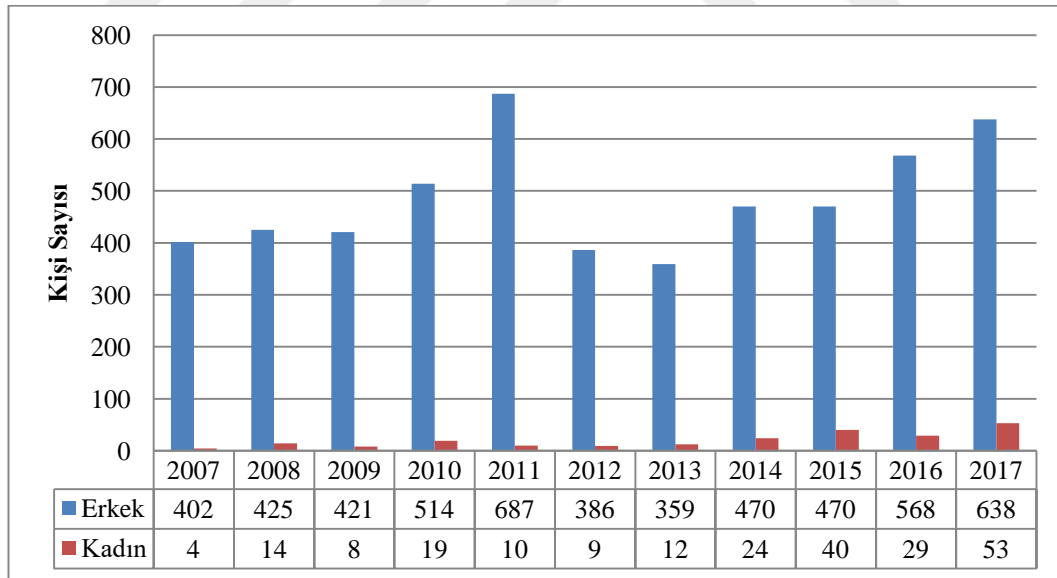
Meslek hastalığı adli bir vaka olarak kabul edilmektedir; ayrıca meslek hastalığı tanısı konulan bir sigortalıya sağlanan haklar dolayısıyla ve meslek hastalıklarının önlenmesi amacıyla meslek hastalıklarının tespit edilmesi son derece önemli bir süreçtir. Bununla beraber Türkiye'de tutulan meslek hastalıkları istatistikleri gösteriyor ki tespit edilebilen meslek hastalığı sayısı son derece az sayıdadır. İşçiler sağlık sorunlarının gerçekleştirdikleri meslekten kaynaklandığını biliyor olmalarına rağmen ülkemizde bu konuda var olan eksikliklerden dolayı meslek hastalığı tanısı konulup tedavi edilmemekte ve meslek hastalığına yakalanan işçiler sahip oldukları haklardan yararlanamamaktadır (İlman, 2015, s. 21).

SGK istatistiklerine göre meslek hastalıkları sonucu teşhis edilen hastalıklar içerisinde inşaat sektöründe oluşabilecek hastalık grubu yer almamaktadır. Ancak iş kazası sonucu oluşan yaralar da inşaat sektöründen kaynaklananlar bulunmaktadır. Bunlar daha çok kırıklar, çıkıklar, burkulma ve incinmeler, ezik ve çürükler, göze veya doğal vücut boşluklarına yabancı cisim kaçması, patlama sonucu yaralanmalar, iç organlarda çarpma veya düşme sonucu

meydana gelen hasarlar, zehirlenme ve enfeksiyonlar, tipi belirlenmemiş yaralanmalar şeklinde yer almaktadır.

Genel olarak meslek hastalığı nedeniyle hayatını kaybedenlerin sayısı iş kazası nedeniyle hayatını kaybedenlerin sayısından altı kat daha fazla olduğu bildirilmektedir. Dünyada bu konu ile ilgili düzenlenen istatistikler dikkate alındığında Türkiye’de 20 milyon kayıtlı çalışan işçiler arasından yılda en az 200 bin meslek hastalığı tanısı konulması gerekmektedir. SGK verilerine bakıldığında ise 2017 yılında meslek hastalığı tanısı konulan işçi sayısı toplamda sadece 691 işçidir.

Mevzuat aşamasında meslek hastalıkları konusunda düzenlemeler olsa da uygulama konusunda eksiklikler çoktur. Türkiye’de meslek hastalığı oranları binde 4-12 arasında olduğu tahmin edilmektedir. Ancak hastaların mesleki bilgilerinin yetersiz olması, bu konuya tıp eğitiminde yer verilmiyor olması, meslek hastalığı teşhisi koyacak tıbbi donanımın yetersiz olması gibi nedenlerden dolayı binde 3 kişiye meslek hastalığı tanısı konulabilmektedir. Türkiye’de meslek hastalığı uzmanı sayısı ise 10-12 arasındadır (İlman, 2015, s. 22).

Grafik 7. Yıllara Göre Meslek Hastalığı Geçiren Kadın ve Erkek İşçi Sayıları

Kaynak: SGK, İstatistik Yıllıkları, Nisan 2019

2007-2017 SGK istatistiklerine göre Grafik 7’de de görüleceği gibi meslek hastalığı geçiren işçilerin sayılarından göze çarpan bir artış ya da azalış olmamaktadır. Erkek işçilerde en fazla meslek hastalığının yaşandığı yıl 2011 kadın işçilerde ise 2017 yılıdır. İnşaat sektöründeki meslek hastalığı toplam işçi sayısına oranla az bir sayıdadır. Ancak sektördeki kayıt dışı istihdam ve

bildirilmeyen iş kazası ve meslek hastalıklarının oldukça fazla olduğu bilindiğinden, bu oranların oldukça yüksek olabileceği düşünülmelidir.

Ülkemizde meslek hastalığına yakalanan işçi sayılarının bu denli düşük olması, işçilerin kayıt altında olsalar bile geçirdikleri hastalığın meslek hastalığı olarak değerlendirmeyip normal bir hastalık olarak tedavi ettirilmesinin etkisi büyüktür. Çünkü meslek hastalığının işte çalıştığı sırada ortaya çıkması şart değildir, işten ayrıldıktan belli bir süre sonra da ortaya çıkabilir (Baybora, 2013). Anlaşılacağı üzere ülkemizde çalışma koşullarının kötü olması, tehlikeli işlerde çalışan kişi sayılarının fazla olması, yasalarla belirlenen meslek hastalığının bildirilmesi ve tespiti kurallarının yerine getirilmemesi, bir şekilde üzerinin ört pas edilmesi gibi nedenlerden dolayı meslek hastalığı geçirenlerin sayısı var olan rakamların çok daha üzerindedir.

2.1.5. Meslek Hastalıklarına Bağlı Ölümler

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde risk taşıyan iş kolları oldukça fazladır. Çimento sanayi, akü üretimi, dokuma sanayi, madencilik ve diğer kimyasalların üretimi Türkiye’de göze batan riskli alanlardır. Ülkemizde endüstrileşme cumhuriyetin ilanında daha önce başlamıştır. Özellikle son 30 yıllık dönemde hızlı bir gelişme göstermiştir. Bununla beraber işçi sağlığı ve güvenliği olması gerektiği kadar bir gelişme gösterememiştir. Ülkemizde iş kazaları halen çok yüksek görülmesine rağmen meslek hastalıkları istatistiklere bile yansıtılmamıştır. Özellikle meslek hastalıkları konusunda bilinen rakamların 10 katı daha fazla meslek hastalığına maruz kalan hastaların olduğu tahmin edilmektedir.

Türkiye sanayi incelendiğinde hem ileri teknolojinin kullanılan sanayi kolları, hem de insan gücünün ağırlıklı olarak kullanılan sanayi kolları mevcuttur. Ayrıca kontrol dışı ya da merdiven altı tabir edilen üretim de görülmektedir. Bu nedenle hem gelişmiş ülkelerle denk, hem de az gelişmiş ülkelerle kıyaslanabilecek üretim alanları mevcuttur. Dolayısıyla ülkemizde hem gelişmiş ülkelerdeki meslek hastalıkları (daha çok mesleki kas iskelet sistemi hastalıkları, büro işi yapanlarda görülen meslek hastalıkları, ekranlı araç kullananlarda görülebilecek meslek hastalıkları gibi), hem de az gelişmiş ülkelerdeki meslek hastalıkları (pnömokonyozlar, kimyasal maddelerle meydana gelen meslek hastalıkları, kanserler gibi) görülmesi beklenmektedir. Yani aslında meslek

hastalıkları açısından ülkemiz her hastalığın görülebileceği bir ülkedir. Ayrıca ülke gelişmişlik düzeyi arttıkça aslında tespit edilen genel meslek hastalığı sayısının artması, tespit edilemeyen meslek hastalığı sayısını da azalması beklenmelidir (Berk, Önal, & Güven, 2011, s. 285-287).

Meslek hastalığı geçiren ve bu hastalıklar sonucu hayatını kaybeden işçilerin gerçek sayılarının belirlenebilmesi için bildirimlerin yapılması şarttır çünkü Türkiye’de meslek hastalıkları tespiti sigorta-tazminat sistemleri üzerinden yapılmaktadır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından 2012 yılında yayımlanan rehberde sağlık kurumları, çalışanlar ve işverenlerin meslek hastalıkları bildiriminde görevleri tanımlanmıştır. Bu konuda yasalar da çıkmasına rağmen bir köşede unutulmuş ve aradan geçen zamanda tanı ve bildirim için algoritmalar belirlenmediğinden standart olmayan yöntemlerle bildirimler yapılmaya devam edilmiştir (Coşkun Beyan & Demiral, 2016, s. 94).

Meslek hastalığı nedeniyle 2007, 2008 ve 2012 yıllarında birer kişi 2010 ve 2011 yıllarında onar kişi olmak üzere son on bir yıllık süreçte toplam 23 erkek işçi meslek hastalığı nedeniyle hayatını kaybetmiştir.

Meslek hastalığı açısından bu denli risk taşıyan ülkemizin son on bir yıllık sürecinde meslek hastalığı nedeniyle hayatını kaybeden işçi sayıları düşünüldüğünde kadın işçilerin meslek hastalığı nedeniyle hayatını kaybetmediği erkek işçilerin ise çok azının meslek hastalığından hayatlarını kaybettikleri görülmektedir. Yapılan araştırmalar ve meslek hastalığı konusunda risk taşıyan meslek gruplarının ülkemizde yaygın olması söz konusu tablonun gerçeği yansıtmadığı ortaya çıkmaktadır.

SGK’nın 2007-2017 verilerine bakıldığında meslek hastalığı nedeniyle hayatını kaybeden işçilerin toplam sayısı 23 kişidir ve bu işçilerin tamamı erkek işçilerdir. Bu yıllar arasında hiçbir kadın işçinin meslek hastalığı nedeniyle hayatını kaybetmemiş olması son derece olumlu bir gelişmedir. Ancak kadınların çalıştıkları tekstil, kot taşıma işleri, çeşitli kuruluşlarda radyasyona maruz kalarak çalıştıkları işler düşünüldüğünde; kadın işçiler açısından bu verilerin sağlıklı olmadığı akıllara gelmektedir.

İGİSM raporlarına göre ise meslek hastalığı nedeniyle hayatını kaybedenlerin sayısı 2018 yılı için 10 kişidir bunlardan 7’si tarım işçisi 1 kot

kumlama işçisi 1 maden işçisi ve 1 tanesi de inşaat işçisi olarak tespit edilmiştir. Bu durum Türkiye’de meslek hastalığının görünen yüzü olsa da ILO ve WHO (Dünya Sağlık Örgütü) verilerine göre 1 iş kazası nedeniyle ölüme karşı 6 meslek hastalığı sonucu ölüm gerçekleşmektedir. Yine İGİSM raporlarına göre yılda ortalama 2000 iş kazası sonucu hayatını kaybeden işçi düşünüldüğünde meslek hastalığı nedeniyle hayatını kaybedenlerin sayısı yılda ortalama 12.000 işçi olabileceği düşünülmektedir. Meslek hastalıkları işçi ölümlerinin görünmeyen yüzüdür (İSİG Meclisi, 2011).

2.2. TÜRKİYE’DE İNŞAAT SEKTÖRÜNDE İŞ KAZASI VE MESLEK HASTALIKLARI

Ülkemizde iş kazası ve meslek hastalığının en yaygın olduğu sektör inşaat sektörüdür. İnşaat sektörünün kendine özgü çalışma koşulları bu riskleri artırmaktadır. Sektörde hayata geçirilen her proje birbirinden farklı olup ayrı ayrı riskler taşımaktadır. İnşaat işçileri sanayi sektöründeki işçiler gibi tek bir fabrikada belirlenmiş işleri yapma imkânlarına sahip değiller ve sürekli olarak bir projeden başka bir projeye geçiş yapmaktadırlar. Bununla beraber inşaat sektörü genel olarak çok fazla riske sahip işlerden meydana gelmektedir. Bir inşaat projesinde birden fazla işçi grubunun çalışması da riskleri artırmaktadır. Bir inşaat işçisinin bu şartlarla mücadele edebilmesi için tecrübeli ve fiziksel zorluklara karşı deneyimli olması gerekmektedir. Bu nedenle inşaat sektörü diğer sektörlerle oranla daha fazla riske sahip olup işçi sağlığı ve iş güvenliğinin sağlanması zor ve karmaşık bir hal alabilmektedir (Yüce, 2017, s. 15).

İş kazalarının ortaya çıkmasında en önemli nedenlerin başında teknik nedenler gelmektedir. Ancak bunların sayısı günümüz teknolojik imkânları düşünüldüğünde rahatlıkla önüne geçilecek ve en aza indirgenebilecek nedenlerdir. Asıl sorun sektördeki iş kazalarının önlenemez olmasına rağmen herhangi bir tedbir alınmaması, hatta maliyetleri düşürmek için mevcut tedbirlerin dahi ortadan kaldırılmasıdır. Kentsel dönüşüm politikalarının yoğunluklu olarak uygulandığı alanlarda ve TOKİ tarafından projelendirilip özel sektöre devredilen alanlarda iş kazası oranlarının artış göstermesi bunun bir kanıtıdır. Bu alanlarda binalar yükselirken dikkat edilen tek kıstas olabilecek en yüksek kar ve inşaatların bir an önce bitmesidir. İnşaat sürecinde ise işçi sağlığı ve iş güvenliğinin hiçbir önemi yoktur (TMMOB, 2016).

İnşaat sektörü farklı meslek gruplarının bir arada çalıştığı bir sektördür. İnşaat sektörünün sağlık açısından taşıdığı riskler iş yerinden iş yerine, işten işe, günden güne hatta saatten saate farklılıklar gösterebilir. İşçi çoğu zaman kendi yaptığı işten değil iş ortamındaki diğer zararlı işlerden kaynaklanan etkenlerden de etkilenmektedir. Her bir etkenin zararı, yoğunluğuna ve yapılan işin süresine göre değişiklik göstermektedir. İnşaat sektörünün barındırdığı bazı tehlikeler Tablo 2’de gösterilmektedir. Bu tabloda sadece işin birincil zararlarına yer verilmiştir. Bunun dışında her inşaat işçisi stres ve sıcağa maruz kalma, kas-iskelet sistemi hastalıkları gibi ortak sağlık sorunlarıyla da karşılaşmaktadır (Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2011). Sektörün genişlemesiyle beraber işçi sağlığı ve iş güvenliği alanında herhangi bir iyileştirmeye gidilmemesi iş kazası ve meslek hastalığı sonucu meydana gelen işçi yaralanmalarını ve ölümlerini artırmıştır.

Tablo 2. İnşaat Sektörünün Mesleklere Göre Taşıdığı Riskler

Meslek	Risk
Tuğla, taş vd. duvar ustası	Çimento dermatiti, ayakta çalışma, ağır yük
Seramik ustalar	Yapıştırıcı buharları, dermatitler, ayakta çalışma
Marangozlar	Ahşap tozu, ağır yük, tekrarlayan hareketler
Sıvacılar	Sıva tozları, iskelede çalışma, ağır yük, ayakta çalışma
Elektrikçiler	Lehim dumanındaki ağır metaller, ayakta çalışma, ağır yük,
Boyacılar	Solvent buharları, toksik metaller
Duvar kağıdı ustaları	Tutkal buharları, ayakta çalışma
Tesisatçılar	Kurşun duman ve partikülleri, kaynak dumanları, asbest
Buhar kazanı ustaları	Kaynak dumanları, asbest
Halı kaplamacılar	Diz travması, ayakta çalışma, tutkal ve buharları
Karo ustaları	Yapıştırıcılar, toz, diz travması
Mozaik zımparacılar	Ayakta çalışma, silika tozu
Camcılar	Ayakta çalışma, yaralanma
İzolasyon çalışanları	Asbest, sentetik lifler, ayakta çalışma
Demiryolu inşaatçıları	Silika, sıcak, soğuk
Çatı ustaları	Katran, sıcak, yüksekte çalışma
Kaynakçılar	Kaynak emisyonları
Lehimciler	Metal dumanları, kurşun, kadmiyum
Kazıcılar, deliciler	Silika, gürültü, vibrasyon
Havalı çekiç kullananlar	Silika, gürültü, vibrasyon
Kazık makinası operatörleri	Silika, vibrasyon
Vinç operatörleri	Gürültü, lubrikan yağlar
Vinç kulesi operatörleri	Stres, izolasyon
Ekskavatör, kepçe operatörleri	Silika, histoplazmozis, vibrasyon, sıcak, gürültü
Asfalt çalışanları	Asfalt emisyonları, sıcak, dizel egzozu
Kamyon ve traktör şoförleri	Vibrasyon, dizel egzozu
Yıkım çalışanları	Asbest, kurşun, toz, gürültü

Kaynak: Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, KOBİ'ler için İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Rehberi, 2011.

Tablo 2'de görüldüğü gibi inşaat sektörünün çeşitli çalışma alanlarının her biri meslek hastalıkları açısından birçok risk taşımaktadır. Daha çok iş kazalarıyla gündemde olan inşaat sektörünün taşıdığı meslek hastalıkları işçi sağlığı ve iş güvenliğini en az iş kazaları kadar etkilemektedir.

İnşaat sektöründe işçi sağlığı ve iş güvenliği son derece önemli bir yere sahiptir. Ülkemizde birçok işçi çalışma koşulları nedeniyle kaza ya da hastalık

geçirerek hayatını kaybetmekte ya da yaralanmaktadır. Bununla beraber işçi sağlığı ve iş güvenliği açısından yeteri kadar önlem almayan, ilerleme gösteremeyen ülkelerin ekonomileri de yeteri kadar gelişmemektedir. Bu sebeple iş kazası ve meslek hastalığı konusunda işveren ve işçilerin bilinçlenmesi işveren tarafından yapılması zorunlu güvenlik önlemlerinin devlet kademeleri aracılığıyla denetlenmesi oldukça önem taşımaktadır (Ercan A. , 2010, s. 52).

İş kazalarının önüne geçebilmek için bilimsel ve teknolojik ilerlemeler takip edilip bunlardan faydalanmak gerekmektedir. Fakat işverenler iş kazalarını engellemek için yapılan harcamaların gereksiz olduğunu ve kazaların büyük çoğunluğunun işçilerin dikkatsizliğinden dolayı meydana geldiğini öne sürmektedir. Halbuki iş kazalarının meydana gelmesinin asıl sebebi daha fazla kar elde edebilmek için işçi sağlığı ve güvenliği konusunda gerekli harcamaların yapıp işin gerektirdiği güvenlik önlemlerinin alınmamasıdır. Fakat iş kazalarından sonra ortaya çıkan ekonomik maliyet bu önlemlerin alınması için gerekli olan maliyetten kat kat daha yüksektir. İş kazalarında meydana gelen maddi kayıplar gerekli muhasebe kayıtlarının tutulmasıyla ortaya konulabilir. Ancak kaza sonucu işçi, işçinin ailesi ve yakınları üzerinde meydana gelen manevi kayıplar hesaplanamaz. Bu sebeple iş kazalarının önlenmesi, en aza indirilmesi son derece önem taşımaktadır (Yüce, 2017, s. 16).

2.2.1. İnşaat Sektöründe İş Kazası

Çalışma yaşamı içerisinde en başta gelen işçi sağlığı ve iş güvenliğine yönelik önlemler birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de geri plana itilmiştir. Halbuki bir ülkenin işçi sağlığı ve iş güvenliğine verdiği önem o ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmişlik düzeyiyle doğrudan ilişkilidir. Sosyal devletin gereklerini yerine getirmeyen ülkelerdeki işçi sağlığı ve iş güvenliğinin gelişimi, gelişmiş ülkelere oranla çok daha yavaş olmaktadır. ILO'ya göre dünyada istihdam açısından önemli bir yere sahip olan inşaat sektöründe oldukça yüksek sayılarda iş kazası yaşanmaktadır. Sektörde mekanizasyon artmasına karşın el emeği hala büyük bir rol oynamaktadır. ILO rakamlarına göre tüm dünyada inşaat sektöründe her yıl 60.000 ölümcül kaza yaşanmakta ve buna göre her 10 dakikada bir kişi iş kazası sonucu yaşamını yitirmektedir (TMMOB, 2017).

Ülkemiz açısından inşaat sektöründe durum sektörün görünmeyen kayıt dışı yüzü de göz önüne alındığında ILO'nun çizmiş olduğu bu tablodan farklı değildir. Türkiye'de inşaat sektörü daha önce de belirttiğimiz gibi ülke ekonomisinin önde gelen sektörlerinden birisidir. Sektörün bu denli büyük olması içerisinde barındırdığı sorunların da büyük olmasına neden olmuştur. Kastedilen bu sorunların başında ise işçi sağlığı ve iş güvenliği sorunu gelmektedir.

İnşaat sektörü, konut, işyeri hastane, yol, köprü, baraj, tünel stadyum, liman gibi her çeşit inşaatın yapımı, bakımı, onarılması, yenilenmesi, yıkılması işlerinin tamamıdır. İnşaat sektöründe istihdam edilen işçiler her zaman aynı işlerden çalışmaktan ziyade sık sık iş değiştirmek, çalıştıkları işte en fazla birkaç ay çalışmak zorunda kalan işçilerdir. Bu durum işçi ve yapılan iş açısından çeşitli dezavantajlar oluşturmaktadır. Çalışanların eğitimi ve iş güvenliği algı düzeyleri ve iş yerlerinin güvenlik anlayışları farklılık gösterebilir. Çoğu zaman inşaat çalışanları yılın tamamını çalışarak geçiremezler. Bu çalışamadıkları süreyi telafi etmek için sıklıkla fazla mesai, aşırı çalışma gibi çok zor çalışma koşullarıyla karşı karşıya kalırlar. Deneyim kazanmadıkları işlerde çalışmak zorunda kalabilirler. Bu sebeplerden dolayı aslında bir ekip çalışması olması gereken inşaat işleri, işçi sağlığı ve iş güvenliği açısından pek çok riskleri barındırır hale gelmektedir (Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2011).

TÜİK verilerine göre Bina İnşaatı Sektörü İstihdam Endeksi %8,2 artarak 69,3'ten 75,0'a, Bina Dışı İnşaat Sektörü İstihdam Endeksi %5,8 artarak 98,9'dan 104,6'ya yükselmiştir. 2012 beklenen büyümeyi yakalamamış, 2013 için ise "kentsel dönüşüm" projeleriyle düğmeye basılarak ivme verilmeye çalışılmıştır. (Güranlı, 2013). Bu veriler sadece sigortalı çalışan inşaat işçilerinden yola çıkılarak elde edilmiştir. Sigortasız çalışan binlerce işçi ise göz ardı edilmemelidir.

Türkiye'de inşaat sektöründe iş kazalarının boyutunu daha net anlayabilmek için 2007-2017 yılları arasında toplam aktif çalışan sigortalı sayısı, toplam iş kazasına uğrayan çalışan sayıları ve son olarak inşaat sektöründeki toplam iş kazası sayılarına bakmamız faydalı olacaktır.

Tablo 3. Yıllara Göre Aktif Sigortalı Çalışan Sayıları ve İş Kazalarının Dağılımı

Dönem	Toplam Sigortalı Sayısı	Toplam İş Kazası Sayısı	İnşaat Sektöründe İş Kazası	%(Yüzde) ⁵
2007	8.505.390	80.604	7.615	9,44
2008	8.802.989	72.963	5.574	7,63
2009	9.030.202	64.316	6.877	7,97
2010	10.030.810	62.903	6.437	10,23
2011	11.030.939	69.227	6.441	9,30
2012	11.939.620	74.871	9.108	12,16
2013	18.886.989	191.389	26.949	14,08
2014	19.823.822	221.366	29.699	13,41
2015	20.773.227	241.547	33.361	13,81
2016	20.517.691	286.068	44.552	15,57
2017	21.131.838	259.653	62.802	24,18

Kaynak: SGK, İstatistik Yıllıkları, Nisan 2019

Tablo 3'e göre toplam sigortalı sayısı, toplam iş kazası sayısı ve inşaat sektöründeki iş kazası sayıları her yıl birbirine paralel bir şekilde artış göstermektedir. Toplam çalışan sayısının artmasına bağlı olarak iş kazası geçiren kişi sayılarında da artış gözlemlenmesi normal gibi görünebilir ancak, normal olan iş kazası sayılarının azalmasıdır. Mevcut tablo bize söz konusu vakalardan ders çıkarılmadığını ve herhangi bir iyileşmeye gidilmediğini göstermektedir. Tabloda göze çarpan bir diğer ayrıntı ise 2013 yılından sonra kayıtların biraz daha iyi tutulmasına ve istatistiklere yansıtılmasına bağlı olarak her başlıkta ciddi bir artışın olmasıdır. 2017 yılında sigortalı çalışanlar arasında iş kazası geçiren kişi sayılarında bir önceki yıla oranla azalma yaşanırken inşaat sektöründe iş kazası geçirenlerin sayısında artış olmuştur.

Ekonomik kriz dönemlerinde inşaat ve sanayi sektörü gibi işçi sağlığı ve iş güvenliği açısından büyük risk taşıyan mesleklerde yatırımların azalmasına bağlı olarak iş kazası geçirenlerin sayılarından azalma olmaktadır (Kapar, 2012). Tablo-3'de görüldüğü gibi 2008 ekonomik krizinde ve krizin etkilerinin devam ettiği yıllarda iş kazası geçirenlerin sayılarından azalmalar olmuştur.

⁵Yüzdeler veriler SGK istatistiklerine yansıyan rakamlardan yola çıkılarak hesaplanmıştır.

Türkiye’de çoğunluklu olarak erkek işçilerin yürüttüğü en fazla iş kazasına maruz kalınan ve ölüm sayısının en fazla olduğu faaliyet grupları ele alındığında inşaat faaliyet konulunun diğer faaliyet kollarına oranla ölümlü kazalardaki yeri daha net anlaşılacaktır. SGK’nın yapmış olduğu faaliyet sınıflamasında inşaat sektörü 41, 42 ve 43 faaliyet kodlarında yer almaktadır.

Tablo 4. İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Hayatını Kaybeden Erkek İşçi Sayıları (2010-2017)

Faaliyet Kolu	Kişi Sayısı (Erkek)
41-Bina inşaatı	2066
49-Kara taşımacılığı ve boru hattı taşımacılığı	1447
42-Bina dışı yapıların inşaatı	1324
Bilinmeyen	981
43-Özel inşaat faaliyetleri	936
05-Kömür ve Linyit Çıkartılması	633
23-Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	379
25-Makine ve teçhizat hariç. fabrikasyon metal ürünleri imalatı	348
08-Diğer Madencilik ve Taşocakçılığı	331
46-Toptan ticaret, motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç	302

Kaynak: SGK, İstatistik Yıllıkları, Nisan 2019⁶

Erkek işçiler için ekonomik faaliyet sınıflamasının bilinmediği ölümler dikkat çekici boyuttadır. 981 erkek işçinin hayatını kaybettiği ekonomik faaliyet bilinmemektedir. Tablo 4’ten de anlaşılacağı üzere en fazla ölümlü iş kazasının yaşandığı sektörlerin başında inşaat sektörü gelmektedir.

İşçi sağlığı ve iş güvenliği önlemlerine dikkat edilmediği ve bu konudaki denetimlerin yetersiz olduğunu daha net ifade etmek için yakın zamanda inşaat sektöründe meydana gelen büyük kazaların analizini yapılması, konunun daha net anlaşılabilmesinde faydalı olacaktır.

“İstanbul Büyükşehir Belediyesinin yaptığı tünel inşaatında meydana gelen iş kazasında bir kişi hayatını kaybetti taşeron firmaya bağlı olarak çalışan işçiler iş güvenliği önlemlerinin alınmadığını ve Pazar günü çalıştırıldığını ifade ettiler.” Taşeron sistemin işçiler üzerinde kurduğu baskı sonucunda mesai

⁶ SGK İstatistik yıllıklarında faaliyet sınıflaması 2010 yılından itibaren yapılmaya başlandığı için bu çalışmada 2010-2017 yılları arasındaki faaliyet kollarına göre yaşanan toplam işçi ölümleri yansıtılabilmektedir. 2013 yılından sonra ise bütün faaliyet kollarında sınıflama yapılmıştır.

kavramı olmadan işçilerin aşırı çalışmaya zorlanması kazanın iş cinayetine dönüşmesine sebep olmaktadır (<https://www.evrensel.net/>).

“2012 yılında Esenyurt Marmara Park AVM inşaatında çalışan işçilerin kaldığı naylon çadırlarda yangın çıkması sonucunda 11 işçi hayatını kaybetti.” İnşaat sektöründe çalışan işçilerin çalışma koşullarının iyileştirilmesi kadar işçiler için şantiyelerde oluşturulan barınma alanlarının da güvenli olmasının hayati önem taşıdığını bir kez daha ortaya koyan olay kamuoyunda iş kazasından ziyade iş cinayeti olarak değerlendirilmektedir (<https://www.evrensel.net/>).

“2014 yılında Torun Center inşaatında asansörün 33’üncü kattan yere çakılması sonucu 10 işçi hayatını kaybetti. Kaza 19.45’te arama kurtarma ekiplerine ve itfaiye ’ye bildirilmiştir.” Çalışma saatinin saat 19.00 da sonlandırılması gerekirken işçilerin fazla çalıştırılması iş kazası riskini artıran aşırı çalışma ve zaman baskısının, kazada işçi sağlığı ve iş güvenliği önlemlerine dikkat edilmeden çalıştırılması kadar etkili olduğu görülmektedir (<https://www.evrensel.net/>).

“Adana Organize Sanayi Bölgesi’ndeki bir gübre fabrikasının çatı kaplamasını yapmak için vinçle çıkartılan 6 işçi, sepet halatının kopması üzerine 10 metre yükseklikten düştü. İşçilerden 5’i hayatını kaybetti.” Bir işte ilk önce işçi güvenliğinin sağlanması gerekirken işverenlerin maliyetleri düşürmek ve işi bir an önce bitirmek istekleri nedeniyle işçiler, işçi sağlığı ve iş güvenliği önlemlerine dikkat edilmeden çalıştırılmaktadırlar (<https://www.evrensel.net/>).

İnşaat sektörünün en fazla ölümlü iş kazasının yaşandığı sektör olmasına rağmen iş kazası önlemlerinin alınmaması bu alandaki ölümlü iş kazalarının devam edeceğini göstermektedir.

2.2.2. İnşaat Sektöründe Meslek Hastalıkları

İnşaat sektörü daha çok iş kazalarıyla gündeme gelmektedir. Ancak sektörün çalışma alanlarına ve maruz kalınan kimyasal, biyolojik, fiziksel, psikososyal risklerine baktığımızda meslek hastalığı açısından da son derece riskli bir alan olduğunu görmekteyiz. Buna bağlı olarak inşaat sektöründe yaygın olarak görülen meslek hastalıklarını genel olarak Tablo 5’te görüleceği gibi sınıflandırabiliriz.

Tablo 5. İnşaat sektöründe en sık karşılaşılan meslek hastalıkları

1	Gürültüye bağlı işitme kaybı
2	Titreşime bağlı gelişen beyaz parmak hastalığı
3	Karpal tünel sendromu
4	Bel rahatsızlıkları, tüm vücut titreşimine bağlı gelişen rahatsızlıklar dahil
5	Tozdan kaynaklanan meslek hastalıkları
6	Asbestten kaynaklanan hastalıklar
7	Kimyasallardan kaynaklanan meslek hastalıkları
8	Mesleki cilt hastalıkları
9	Mesleki astım
10	Mesleki kanser
11	Tetanos

Kaynak: Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, KOBİ'ler için İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Rehberi, 2011.

İnşaat sektöründe çalışanların karşılaşılabilecekleri meslek hastalıklarının birden çok sebebi vardır. Bunlar genel olarak kimyasal, fiziksel, biyolojik, psikosoyal sebeplerle ortaya çıkan meslek hastalıkları olarak sınıflandırılmaktadır. İlerleyen bölümde çalışma alanlarına göre yapılan sınıflandırmadan da anlaşılacağı üzere inşaat sektöründe çalışanlar için meslek hastalıklarına yakalanma olasılığı oldukça yüksektir.

2.2.2.1. Kimyasal Nedenlerle Meydana Gelen Meslek Hastalıkları

Kimyasal nedenlerle meydana gelen meslek hastalıkları genellikle hava yolu ile insanlara ulaşır. Duman, buharlaşan maddelerin yaydıkları tehlikeler, kokular gibi nedenlerden kaynaklanır. Solunum yolu ya da deri tarafından emilerek vücuda giren maddelerdir. İnşaat sektöründe bir diğer tehlike yaratan kimyasal gurubu aşırı metaller, aromatik ve alifatik bileşikler ve gazlar oluşturur. Son olarak ta sıvı-yarı sıvı kimyasallar ve çimento gibi yoğun toz içerikli maddeler sıralanabilir.

İnşaat sektöründe kimyasal nedenlerle çalışma alanlarına göre ortaya çıkan bazı meslek hastalıkları aşağıda Tablo 6'da gösterilmektedir.

Tablo 6. İnşaat Sektöründe Kimyasal Nedenlerle Ortaya Çıkan Bazı Meslek Hastalıkları ve Çalışma Alanları

Etken	Ortaya Çıkan Hastalık	İş Alanı
Kaynak Dumanı	Astım	Yıkım, delme, kazma vb.
Ağır Metaller	Kimyasal pnömoni, ağır metal zehirlenmeleri	Pnömatikmatkap, makineleri v.b. kullanımı
Uçucular	Sinir sistemi hastalıkları ve astım,	kazma, delme, yıkım işleri, matkap kullanımı
Araç Gazları	Emisyon Akut ve kronik solunum sistemi hastalıkları, anemi	Kapalı yada açık alanda makine ve araçlarla yapılan tüm çal.
Ağaç Tozları	Astım, nazal sinüs hastalıkları	Ağaç işleri, döşeme, kaplama, çatı işleri
Kaplama Malzemeleri	Akut,kronik akciğer hast. kan ve sinir sis. hast.	Yalıtım, kaplama çatı, yıkım, söküm işleri

Kaynak: Durmaz, 2017.

2.2.2.2. Fiziksel Nedenlerle Meydana Gelen Meslek Hastalıkları

Fiziksel riskler birçok alanda olduğu gibi inşaat sektöründe de yaygın olarak görülmektedir. Gürültü, sıcak, soğuk, radyasyon, titreşim ve basınç bunların en önemlileri arasında yer almaktadır. İnşaat sektöründe kullanılan makinelerin artmasıyla gürültü ciddi zararlara sebep olmaktadır. 28.07.2013 tarihli ve 28721 sayılı Çalışanların Gürültü ile İlgili Risklerden Korunmalarına Dair Yönetmelik'te yer alan önlemler alınmalı ve ölçümler yaptırılmalıdır. Özellikle hafriyatta havalı çekiç, diğer kazıcı ve delici iş makineleri, kaba yapıda kullanılan beton kırıcılar, beton vibratörleri ve kompaktörler, taşlama makineleri ve kesici diskler, darbeli matkaplar ve elektrikli testereleri kullananlar için tüm vücudu etkileyen titreşim ciddi bir tehlikedir. Bu kişilerde dolaşım bozukluğundan kaynaklanan bir hastalık olan “Beyaz Parmak” sendromu görülmektedir (Yüce, 2017, s. 18).

İnşaat işleri, meteorolojik şartlara da bağlıdır. Havanın çok soğuk veya sıcak olması özellikle dışarıda çalışan işçiler için tehlikeli bir durumdur. Bu işçilerde güneş çarpmaları, soğuktan donmalar, tansiyon yükselmesi ve düşmesine bağlı bazı rahatsızlıklar görülebilir. İyonize olmayan UV radyasyonun ana kaynağı, güneş ve elektriktir. Bu durum güneş altında çalışan ve ark kaynağı yapan işçilerde ciltte kanser, gözlerde katarakt hastalığı meydana getirir. İnşaat işleri birçok hava şartlarında (soğuk, sıcak, kuru ve nemli) gerçekleşebilir. Bu yüzden ortama uygun kişisel koruyucu donanımlar kullanılmalıdır. Kaynak işlerinde çok fazla meydana gelen çapaklardan ve iyonize olmayan mor ötesi

ışınından korunmak amacı ile göz koruyucu gözlük, maske ve kalkanlar temin edilmelidir. Zorlanma ve burkulmalar, inşaatlarda en çok karşımıza çıkan rahatsızlıklardır. Ayrıca tendinit, Karpal Tünel Sendromu, bel ağrısı gibi kronik fiziksel rahatsızlıklarla da sıkça görülmektedir. Bu tür rahatsızlıklar travmatik yaralanma, sürekli yapılan hareketler, ayakta ve fazla çalışma gibi nedenlerle ortaya çıkmaktadır (Yüce, 2017, s. 18).

İnşaat sektöründe fiziksel nedenlerle çalışma alanlarına göre ortaya çıkan bazı meslek hastalıkları aşağıda Tablo 7’de gösterilmektedir.

Tablo 7. İnşaat Sektöründe Fiziksel Nedenlerle Ortaya Çıkan Bazı Meslek Hastalıkları ve Çalışma Alanları

Etken	Ortaya Çıkan Hastalık	İş Alanı
Toz (talk, silikat, asbes, toz)	Pnömonyoz, asbestoz, mesotelyoma)	Yıkım ve delme, kazma ve benzeri tüm sür.
Titreşim	Uç damarlarda ve eklemlerde yapısal ve işlev. boz.	Pnömatik makine kullanımı
Gürültü	Mesleki işitme kaybı	Kazma, delme, yıkım işlerinde matkap kullanılması
UV ışınlar, Güneş ışığı	Cilt kanseri	Açık alanda yapılan tüm işler.
Ergonomik sorunlar (aşır kaldırma zorlayıcı ya da anatomik olarak uygunsuz konumlarda çalışma, yineleyici hareketler	Eklem hastalıkları, diskopatiler, sıkışma - tuzak sendromları (karpal, tünel vb)	

Kaynak: Durmaz, 2017.

2.2.2.3. Biyolojik Nedenler Sonucu Meydana Gelen Meslek Hastalıkları

Enfeksiyona neden olabilecek ortamlarda bulunmak ve zehirli maddeler örnek olarak gösterilebilir. Hafriyat işlerinde çalışanlarda toprakta barınan bazı mantar türleri akciğer enfeksiyonuna neden olmaktadır. Ayrıca birçok işçinin beraber çalışması uygunsuz barınma koşullarında toplu olarak barınmaları sonucunda tüberküloz, hepatit ve grip gibi bulaşıcı hastalıklar yayılabilmektedir (Yüce, 2017, s. 18).

Sektörde çalışan işçilerin barınma yerlerinin toplu olması, hijyen açısından elverişsiz olması, ortak kullanım alanlarının çok fazla olması ve çalıştığı şantiyede temas etmek zorunda kaldığı malzeme ve ortamların risk taşıması gibi nedenlerle sektör çalışanlarının biyolojik nedenlerle ortaya çıkan ve yayılabilen birçok hastalıkla karşı karşıya kalmalarına neden olabilmektedir.

İnşaat sektöründe biyolojik nedenlerle çalışma alanlarına göre ortaya çıkan bazı meslek hastalıkları aşağıda Tablo 8’de gösterilmektedir.

Tablo 8. İnşaat Sektöründe Biyolojik Nedenlerle Ortaya Çıkan Bazı Meslek Hastalıkları ve Çalışma Alanları

Etken	Ortaya Çıkan Hastalık	İş Alanı
Toprak yada binalarda yerleşen organizmalar	Yaralanmalar sonucu tetanos, akut ya da kronik akciğer hast.	Yıkım, söküm işleri, temel hazırlık işleri
Toplu yaşam alanı(işçi yatak. bar.) Hızla yayılabilecek insan kay. org.	Akut yada kronik solunum sistemi hastalıkları(tüberküloz vb. enf)	Özellikle uzun erimli süreçlerde işçi barakalarında yaşayanlar

Kaynak: Durmaz, 2017.

2.2.2.4. Psikososyal Meslek Hastalıkları

İnşaat sektörü gerek çalışma koşulları gerekse barınma koşulları açısından taşıdığı risklerle işçiler üzerinde yoğun stres yaratan bir sektördür. Çalışılan alan mevsime, hava koşullarına ve özellikle iş bulma olanaklarına göre işçileri göçe zorlamaktadır. Bir inşaat işçisi çoğu zaman işini kaybetmemek için ailesinden, çocuklarından uzak yerlerde uzun süre çalışmaktadır. Bu durum sektördeki psikososyal rahatsızlıkların başlıca sebebinin oluşturmaktadır. Tablo 9 inşaat sektöründe psikososyal nedenlerle ortaya çıkan bazı meslek hastalıkları sınıflandırılmıştır.

Tablo 9. İnşaat Sektöründe Psikososyal Nedenlerle Ortaya Çıkan Meslek Hastalıkları

Etken	Neden olduğu hastalık
Uygun olmayan barınma ortamı	Bit, pire benzeri paraziter hastalıklar, fekal- oral bulaşma geçebilecek (hepatit a ve b) enfeksiyon hastalıkları
Uzun süreli evden uzak çalışma, farklı ülkelerde yada kentlerde çalışma	Çeşitli psikolojik ve psikosomatik hastalıklar

Kaynak: Ergör, 2017.

2.2.2.5. Ölüm Tehlikesi Olan Meslek Hastalıkları

Bilindiği üzere inşaat sektörü iş kazası sonucu ölüm riskinin yüksek olduğu sektörlerin başında gelmektedir. Meslek hastalığı açısından bakıldığında ise SGK istatistiklerine göre inşaat sektöründe meslek hastalığı sonucu hayatını kaybedenlerin sayısı oldukça azdır. Bunun sebebi meslek hastalıklarının yeterince tespit edilememesi ve kayıt altına alınamamasıdır. Çünkü Tablo 10’da görüleceği üzere inşaat sektörü ciddi ölüm tehlikesi taşıyan hastalıklar için risk teşkil eden bir sektördür.

Tablo 10. İnşaat Sektöründe Ölüm Riski Fazla Olan Meslek Hastalıkları

İş Alanı	Görülen Hastalık
Tuğla döşeyenler	Periton tümör
Beton işçileri	Dudak, akciğer kanseri
Vinç operatörleri	Kanserler, vahşi ölümler
Şoförler, makine operatörleri	Dudak kanseri, kardiyovasküler
İzolasyoncular, tesisatçılar	Akciğer kanseri, pnömokonyoz
Taş işçileri	Kardiyovasküler
Metal işçileri	Kanserler, düşmeler
Marangozlar	Burun ve nazal sinüs kanseri

Kaynak: Ergör, 2017.

Birinci bölümde değinilen neo-liberal çalışma ilişkilerinden ortaya çıkan baskıcı emek rejiminin iş kazası ve meslek hastalıklarına etkisi, yukarıdaki bölümde derlenen istatistiki çalışmalardan da anlaşılacağı gibi oldukça fazladır. Neo-liberal dönemde yaygınlaşan taşeron çalışma ilişkileri özellikle inşaat sektöründe acımasız bir şekilde uygulanmış, insan emeği ve hayatı önemsiz hale

gelmiştir. Daha fazla kâr elde etme isteği işçi sağlığı ve iş güvenliğini önüne geçmektedir.

İnsanı meta üreten bir makine olarak gören işverenler, üretilen malın maliyetini kısa yoldan düşürebilmek için, işçi sağlığı ve iş güvenliği önlemlerinden tasarruf etme yoluna gitmektedirler. Zaten işçi açısından çok sayıda risk taşıyan çalışma ve yaşam alanları işçi sağlığı ve iş güvenliği önlemlerinin de yeterince yerine getirilmemesiyle daha da tehlikeli hale gelmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. GİRESUN İNŞAAT SEKTÖRÜNDE ALAN ARAŞTIRMASI

3.1. ALAN ARAŞTIRMASININ AMACI VE YÖNTEMİ

3.1.1. Alan Araştırmasının Amacı

Bu araştırmanın amacı, genel olarak önceki bölümlerde bahsedilen inşaat sektöründeki çalışma ilişkileri, sektördeki işçi sağlığı ve iş güvenliği, işçilerin iş kazası ve meslek hastalığı açısından son derece büyük risk taşıyan inşaat sektörünü tercih etme sebepleri ve iş bulma süreçlerinin Giresun ilindeki görünümü ele almaktır. Bu sektördeki çalışma ilişkisi taraflarının kendi menfaatleri doğrultusunda nasıl konumlandıklarını, bu konumlanma ilişkisinde taşeronun yeri, taşeronlaşmanın işçiler açısından yaşam koşulları ve çalışma koşulları üzerindeki etkileri nelerdir sorularına yanıt aranmaya çalışılacaktır.

Taşeron çalışma ilişkisinin inşaat sektörü için her geçen gün biraz daha derinleşmesi, güvencesizliğin artması, işçiler üzerindeki zaman baskısı, işçilerin kötü yaşam ve çalışma koşullarına mecbur bırakılması, tüm üretim süreci boyunca işverenin maliyetleri azaltma düşüncesiyle yakından ilişkilidir. Bu sistem içerisinde işçilerin zor da olsa eksik ya da tam aldıkları ücretleri dışında onları bu işe bağlayan neredeyse hiçbir sebepleri yoktur. Buna rağmen işçilerin bu sektöre olan yoğun talebinin altında yatan gerçek sebeplerin neler olduğunu ortaya çıkartmak, çalışmanın diğer amaçlarından birisini oluşturmaktadır.

Bir diğer etken olarak işçi sağlığı ve iş güvenliği alanında var olan yasaların işçilere ne kadar yansıdığı, işçilerin işçi sağlığı ve iş güvenliği konusunda yeterli eğitimi alıp almadıkları, aldıkları eğitimi uygulamada yerine getirme imkânları, işsiz kalma baskısının işçilerin kötü çalışma ve yaşam koşullarına katlanma noktasındaki etkisi gibi sorunlara dikkat çekilmeye çalışılacaktır.

3.1.2. Araştırma Yöntemi

Somut düzlemde Giresun iline odaklanan bu çalışmada orta ve büyük ölçekli rastgele seçilmiş 4 şantiyede 25 inşaat işçisi ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin odak noktasına işçiler alınmıştır ve bizzat çalıştıkları ortamlarda mola verdikleri sırada bu görüşmeler yapılmıştır. Asıl

görüşmelere başlanmadan önce soru formunun⁷ faydalı olup olmadığının test etmek amacıyla iki adet pilot görüşme yapılmış ve bu görüşmelerin yardımıyla soru formunda gerekli düzeltmeler yapılmıştır. İşçilerle yapılan görüşmelerde şantiye şefi, ustabaşı gibi işçilerin verecekleri cevapları etkileyecek kişilerin baskısı olmadan görüşmeler yapılmaya dikkat edilmiştir. Görüşmeye başlanmadan önce bu görüşme nedeniyle kendisini olumsuz etkileyebilecek herhangi bir durumun oluşmayacağı konusunda bilgilendirme yapılmıştır.

İnşaat sektöründe çalışan işçilerin çalışma ve yaşam koşullarını anlamak ve açıklamak için öncelikle ikincil kaynaklardan yola çıkarak çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu kaynaklar çalışma konusuna ilişkin çeşitli tarihlerde basılmış kitap, makale, konferans bildirimleri, sendika ve çeşitli sivil toplum kuruluşlarının konuya ilişkin raporları, kurum ve kuruluşların web sayfa ilanları gibi materyallerden oluşmaktadır. Ancak ikincil kaynaklardan yola çıkılarak yapılan çalışma inşaat işçileri hakkında çalışma ve yaşam koşulları, iş bulma süreçleri bu mesleği tercih etme sebepleri hakkında yeterli veri sunmamaktadır. İkincil kaynaklarda konuya ilişkin daha çok iki nokta üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bunlardan birincisi inşaat sektörünün işçi sağlığı ve iş güvenliği açısından riskli bir sektör olması ikincisi ise işçi sağlığı ve iş güvenliği alanında yapılmış ulusal ve uluslararası yasal düzenlemelerdir. Giresun ilinde ise inşaat sektöründe çalışan işçilerin yaşam koşullarını, çalışma koşullarını, çalışan işçiler içerisinde başka memleketlerden gelen işçilerin ne kadar yoğunluklu olduğu ve dışarıdan göç yoluyla gelen işçilerin yaşam ve çalışma koşulları hakkında herhangi bir çalışma yoktur.

İkincil kaynaklardan yola çıkılarak Giresun'daki inşaat sektörünün yapısı ve işleyişi hakkında genel bilgilere ulaşılsa da işçilerin dünyasına inmeden bu konuda gerçekçi bilgilere ulaşılamayacaktır. Çünkü ilgili literatürün tamamında inşaat sektöründe iş kazalarının çok sayıda olduğu bu sayıların gerçeği yansıtmadığı söylene de işçilerin neden sigortasız çalışmayı kabul ettikleri ya da başlarından geçen iş kazalarını bildirme noktasında neden çekindikleri konusunda net ve gerçekçi bilgiler elde edilememektedir. Amaç sadece işçilerin yaşam koşullarını ya da çalışma koşullarını tespit etmek değil neden bu koşullara katlandıklarını da ortaya koymaktır. Yoğunlukla birbirinin tekrarı olan

⁷ Bkz. Ek-1'de soru formu yer almaktadır.

Çalışmaların karşımıza çıktığı bu ortamda, birincil kaynaklara giderek doğrudan veri elde etmek gereklilik haline gelmiştir. Çünkü birden çok şantiyede asılı olan ve çalışma saatlerinin normalden fazla ve düzensiz olabileceğini gösteren üzerinde “alışma saatlerimiz esnektir” şeklindeki tabelaların varlığından sahaya inmeden söz edebilmemiz mümkün değildir. Bu çerçevede araştırma yöntemi olarak nitel araştırma yöntemi tercih edilmiş ve yarı yapılandırılmış görüşme formu çerçevesinde işçilerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

3.2. ARAŞTIRMA BULGULARI

3.2.1. Görüşme Yapılan İşçilerin Sosyolojik Özellikleri

Tablo 11. Görüşme Yapılan İşçilerin Genel Bilgileri

Kişi	Yaş	Medeni Durumu	Doğum Yeri	Eğitimi	İşe Başlama Yaşı	Mesleğe Başlama Yaşı
K-1	33	Bekar	Giresun	Lise	15	15
K-2	36	Evli	Malatya	Lise Terk	16	18
K-3	20	Bekar	Giresun	Lise	17	17
K-4	35	Evli	Giresun	Lisans	16	18
K-5	54	Evli	Trabzon	İlkokul	17	17
K-6	29	Bekar	Trabzon	Ortaokul	17	17
K-7	35	Bekar	Trabzon	Lise	20	22
K-8	41	Evli	Adıyaman	İlkokul	15	18
K-9	40	Evli	Zonguldak	İlkokul	18	26
K-10	44	Bekar	Çorum	İlkokul	18	18
K-11	29	Bekar	Giresun	Lise	18	22
K-12	35	Evli	Artvin	Lise	16	18
K-13	40	Evli	Giresun	İlkokul	14	20
K-14	33	Evli	Sinop	Lisans	16	16
K-15	37	Evli	Samsun	İlkokul	14	18
K-16	38	Bekar	Ordu	İlkokul	16	16
K-17	42	Evli	Ordu	İlkokul	13	20
K-18	37	Evli	Ordu	İlkokul	15	18
K-19	27	Evli	Samsun	İlkokul	16	18
K-20	29	Evli	Samsun	İlkokul	15	15
K-21	28	Evli	Giresun	İlkokul	15	18
K-22	38	Bekar	Giresun	Lise	16	16
K-23	36	Evli	Erzincan	Lise	19	24
K-24	24	Bekar	Giresun	Ön Lisans	14	21
K-25	39	Evli	Gümüşhane	Lise	16	16

Yukarıdaki Tablo 11’de görüşme yapılan işçilerin yaş, medeni durum, doğum yeri, eğitim durumu, işe başlama yaşı ve mesleğe başlama yaşlarını kapsayan sosyolojik özellikleri sunulmaktadır.

Görüşme yapılan işçilerin tamamı Türkiye’deki inşaat sektörü yapısına uygun olarak erkek olup bunların %36 bekar %64’ü evlidir. Sektörde çalışan işçilerin çoğunluğunun 30-40 yaş aralığında oldukları görülmektedir. 20-30 yaş aralığında sektörde yeni sayılabilecek işçiler ise genel olarak işsizlikten dolayı ve inşaat üzerine eğitim-öğretim veren liselerden mezun oldukları için bu sektöre

yönelmişlerdir. 40-50 yaş aralığında çalışanlar ise geçim sıkıntısını gidermek ve emekli olmak için bu mesleği devam ettirdiklerini ifade etmişlerdir.

Araştırmamıza göre Giresun'da bu sektörde çalışan işçilerin çoğunluğu Giresunlu işçilerden oluşmakla birlikte il dışından gelen işçilerinde de yine yoğun olarak çevre illerden geldikleri gözlemlenmektedir. Malatya, Erzincan, Adıyaman gibi illerden gelen işçiler ise genelde tanıdık aracılığıyla ya da taşeron firma aracılığıyla geldiklerini ifade etmişlerdir.

3.2.2. Mesleğe Başlama Süreci ve Başlama Nedenleri

Araştırmamızda da tespit ettiğimiz üzere birçok inşaat işçisi çok küçük yaşlarda bu sektörde çalışmaya başlamış ve eğitimlerine devam edememiş, daha sonra da herhangi bir vasıf gerektirmeyen bu mesleğe yönelmişlerdir. Görüşme yapılan 25 kişiden 4'ü 15 yaşın altında 21'i ise 15-20 yaş aralığında çalışma hayatlarına başlamışlardır.

İnşaat işçisi sektöre adım attığında kendisini taşeron sisteminin içinde bulmaktadır. Önceki bölümlerde bahsettiğimiz gibi taşeron sistem sektörde çalışan işçilerin üzerindeki yükü artırmaktadır. Taşeron sistemin işçilere dayatmış olduğu zor çalışma koşulları, işçi sağlığı ve iş güvenliğinden önce alacağı ücreti hesap eden işçi için kabullenilmiştir. Taşeron sistemin işçi maliyetlerini olabildiğince düşürerek ve işçilere olabildiğince daha fazla iş yaptırarak kârını artırmak istemesi işçiyi bir makineden farksız hale getirmektedir. Bu sistem içerisinde birçok inşaat işçisi çalıştığının asıl karşılığını alamamakta, kendisinden olabildiğince fedakârlık etmesine rağmen ailesine zaman ayıramamaktadır.

İşçilerle yapılan görüşmeler çerçevesinde tespit edilen bir başka konu ise inşaat sektöründe yaygın olan iş kazalarına rağmen işçilerin bu sektörü tercih etmesidir. Peki, işçiler neden bu sektörü tercih ediyor? Bu sorunun cevabı yapılan görüşmelerimizde de yer aldığı gibi, “*çok şükür çalışıyoruz*” ya da “*çok şükür zamanında almasak da ücretimizden kesinti olmuyor*” gibi düşünceler etkili olmaktadır. Bunun yanı sıra kişiler ya işsiz kaldıkları ve geçim kaygısı yaşadıkları için bu mesleği tercih ediyorlar ya da önceki işlerine oranlar daha fazla gelir elde edeceklerini düşündükleri için bu sektöre yöneliyorlar. Sektörün yoğun işgücü talebi ve işsizlik oranının 2018 yılı için %13'ün üzerinde olduğu düşünüldüğünde

işçilerin kaza riskinin çok olduğu ve çalışma koşullarının ağır olduğu bu sektöre tercihten ziyade zorunlu olarak girdikleri anlaşılmaktadır.

Görüşme gerçekleştirdiğimiz işçilerin mesleğe giriş hikâyelerini incelediğimizde işçilerinin tamamının zorunlu olarak bu işi tercih ettiği belirlenmiştir. Aşağıda verilen iki örnek olay, görüşme gerçekleştirdiğimiz işçilerin mesleğe giriş hikâyelerinin zorunluluk nedeniyle olduğunu ortaya koymaktadır.

Lise 1’de sınıfta kalmıştım. Bundan dolayı babam tarafından ceza olarak yanına gönderildiğim sıva ustası komşumuzun aracılığıyla başladım. Benim için kesinlikle tercih değildi zorunlu olarak bu mesleğe girmiş bulundum. Üzerime yapıştı sanki, bugün olmuş bu meslekte çalışmak istemiyorum. Arkadaşlarımın hepsi çok iyi işlerde çalışıyorlar (K-1, Giresun, 33).

Babam erken vefat etti. Bende çalışmıyordum. Annemin maaşı vardı o zamanlar kaç para bilmiyorum, babamdan kaldı. Yetmiyordu, doğrusunu demek gerekirse aç kaldık nerdeyse. Arkadaşlarım inşaatta çalışıyordu daha yeni başlamıştı onlar da. Sen de gel dediler ben de o şekilde başladım. Birkaç defa kaçtım ama sonra tekrar mecburiyetten çalışmak zorunda kaldım. Odur budur bu meslekteyim (K-16, Giresun,38).

Araştırmamızda işçilerin farklı sektörlerden de inşaat sektörüne geçiş yaptığı tespit edilmiştir. Daha önce maden sektöründe çalışmış bir işçi sektörün çalışma koşullarının kötülüğü ve tehlikeli bir iş olması nedeniyle alternatif olarak inşaat işini tercih ettiği belirtmiştir. Bu durum işçilerin genel olarak seçeneksizliğini de ortaya koymakta, tehlikeli ve riskli işlerde çalışmak işsizlikle mücadelede en önemli yöntem halini almaktadır.

İnşaatta çalışmadan önce madenciydim. Eşim çok korkuyordu kaza, ölümler, hastalık her şey var madende. Bırak bu işi deyip duruyordu. Benim de ciğerlerimde sorun çıkmaya başlayınca bıraktım madeni. İnşaata başladım. İnşaat baba mesleği aslında ama işte maden daha garanti iş diye düşünüyordum o zamanlar. Ama benim gibi madende çalışıp inşaat sektörüne geçen kişiler oluyor. Çünkü adam amele zaten

çalışmaktan başka çaresi yok. Bizim gibi adamları da ya maden ocakları kabul eder ya da inşaat gibi yerler işte (K-9, Giresun,40).

İnşaat sektöründe kayıt dışı istihdamın yüksek olduğuna çalışmamızın önceki bölümlerinde ayrıntılı olarak değinmiştik. Kayıt dışılığı artıran nedenler arasında araştırmamızdan elde ettiğimiz verilere göre de 18 yaş altı çalışanların bulunması ve kısa süreli çalışmanın yaygın olması gibi etkenler bulunmaktadır. Aşağıdaki örneklerde görüldüğü gibi sektörde çalışan işçiler çoğu zaman kısa süreli çalıştıkları için sosyal güvenlik açısından da korunmasızdırlar. İşçilerin çoğu zaman sigortasız çalışmalarının en önemli sebebi üstlendikleri inşaat işi bitene kadar şeklinde kısa süreli çalışmalarıdır.

Aşağıdaki iki örnek olayda inşaat işi öncesi çeşitli düzensiz işlerde çalışılmış, inşaat işinin düzenli ve sigortalı iş olduğu düşüncesiyle eş dost tanıdık yardımıyla sektöre giriş yapılmış ancak hayal kırıklığına uğranmıştır.

Geçim sıkıntısı nedeniyle İstanbul'da arkadaşlarım götürdü. O zamana kadar ufak tefek işlerde çalışırdım. Günlük işler tekstilde ortacılık yapardım. Sonra arkadaşlarım daha düzenli para kazanırsın sigortan olur dediler bu şekilde başladım ben de bu mesleğe. Ama yine de sigorta filan hak getire. Bu sektörde de çoğu zaman kısa süreli çalışıyorum (K-17, Giresun, 42).

Bu mesleğe başlamadan önce arkadaşımın babasının otobüsü vardı bir firmaya çalışıyordu ben de o otobüste muavinlik yapıyordum. Sigorta filan yok. Akralarımın çoğu inşaat işçisi, “Gel yanımızda başla çırak olarak.” dediler. “Şirket sigorta da yapıyor en azından sigorta başlangıcın olur.” dediler. Bende bıkmıştım muavinlikten bu şekilde bu mesleğe başladım. Pişmanım ama ücretlerde sıkıntı oluyor. Sigorta zaten yalan oldu (K-18, Giresun, 37).

Aşağıdaki örnek olaylardan da takip edilebileceği gibi, genel olarak işsizlik nedeniyle mesleğe yönelindiği ancak işçilerin inşaat sektöründe çalışmaktan memnun olmadığı gözlemlenmektedir. Mesleğe girişte bir diğer önemli nokta ise; birçok inşaat işçisi için bu mesleğin babadan oğula geçen kısır bir döngü içinde olmasıdır. Görüşmeler sırasında “baba mesleğini devam ettirdim” şeklindeki cevaplar ve devamında bu mesleği bırakmak isteyip de

bırakamamaları sektörde çalışanların kısır döngü içerisinde devam ettikleri sonucunu ortaya çıkartmaktadır. Geçim sıkıntısı nedeniyle başka bir mesleğe yönelmenin vakit kaybı olacağını ve çalışmak zorunda oldukları için yeni bir meslek öğrenme sürecine zaman ayıramayacaklarını düşündükleri için bu mesleği sürdürmektedirler.

Babam inşaat ustasıdır abim, küçük kardeşim, ben, hepimiz okuduk. Abim öğretmen kardeşim de asker. Ben de memur olurum isteseydim kamu yönetimi mezunuyum. Babamın işlerine yaz aylarında, tatillerde en çok yardım eden bendim. İşi öğrendim babamla beraber bu mesleğe girmiş bulundum (K-4, Giresun,35).

İşletme okudum ben 4 yıllık. Babam inşaatçı olduğu için ben de yazları onunla çalıştım. Babam memur olmamı istiyordu birkaç kez memurluk sınavına girdim ama olmadı. İşi de bırakamadım. Bir yandan iş bir yandan ders çalışamadım öylesine girdim kazanamadım. Şimdi de ameleliğe devam gördüğün gibi (K-14, Giresun,33).

Babam inşaatçı uzun yıllar Türkiye'nin her yerinde çalışmış, ben de okumadım baba mesleğine devam ediyorum. Yanlış yaptım aslında ama hayalim devam ediyor, uzman çavuş olmak istiyorum (K-19, Giresun,27).

Okuldan çıktım. Baba mesleği olduğu için madem okumadın dedi babam tuttu kolumdan inşaata getirdi. Başladım başlayalı da bu meslekteyim (K-20, Giresun,29).

Sektördeki işgücü talebinin fazla olmasına karşın iş bulma süreci genellikle kurumsallıktan uzak; eş dost, akraba, arkadaş, tanıdık aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu durum önceki bölümlerde bahsettiğimiz taşeronlaşmanın getirisi olan esnek çalışma, güvencesizlik, kayıt dışılık, aşırı çalışma ve çalışma esnasında uygulanan zaman baskısı gibi işçilerin işçi sağlığı ve iş güvenliğinden uzak çalışma koşullarına maruz kalmalarına sebep olmaktadır. Çünkü işçilerin arkasında onların haklarını savunacak kurumsal bir yapı yok ve iş bulma süreci neredeyse tamamen ilkel yollarla gerçekleşmekte. Aşağıdaki örnek olaylar bu durumu somut bir şekilde göstermektedir.

Tanıdık aracılığıyla başladığım meslekte edindiğim çevre sonucunda. Tanıdığım müteahhit ve benim gibi işçi arkadaşlarımla haberleşerek iş buluyorum (K-1, Giresun, 33).

Babamın meslek geçmişi nedeniyle bizi tanır. Halen daha işlerde babam da benimle birlikte geliyor yardım ediyor, yönlendiriyor. Yakın çevremiz bizi tavsiye ediyor çarkı çevirecek kadar iş bulabiliyoruz çok şükür (K-4, Giresun, 35).

Arkadaşlarım ve ustabaşılar aracılığıyla, önceden orduda bir meydan vardı oradan alırlardı bizi ihtiyacı olanlar. O işler yevmiye usulü olurdu iş bulamadığımız zaman giderdik oraya. O olay kalktı şimdi. Baya zamandır iş sıkıntısı yoktu ama bu sene işler çok azaldı bir anda durdu resmen (K-17, Giresun, 42).

Akrabamın küçük bir inşaat firması var. Genelde onunla çalışıyorum ama iki senedir onda durumlar pekiyi değil iş alamıyor. Buraya da o gönderdi beni müteahhit arkadaşımı (K-9, Giresun, 40).

İnşaat sektöründe yevmiye usulü çalışma yaygın olduğu için işçiler normalde çalıştıkları iş dışında tatil günlerinde inşaat sektöründe çalışabilmektedirler. Ücret karşılığı gerçekleştirilen haftada bir gün çalışma ilişkisinden çoğu zaman asıl işveren habersizdir. Yevmiye usulü işçi çalıştırmak taşeron firmanın aldığı işi zamanından önce teslim edip başka bir iş alabilmek için başvurduğu yöntemlerden birisidir. Bu çalışma ilişkisinde işçi bir günlük çalışma için sigorta talep etmediği için taşeron firma her durumda avantajlı konumda olacaktır.

Babam vefat ettikten sonra kabzımalcı bir akrabamın yanında çalışıyordum. Burada kazandığım para az olduğu için yakın bir arkadaşım izin günlerimde kendi çalıştığı inşaata yevmiyeci götürdü. Daha sonra da akrabamın yanından tamamen ayrılarak bu mesleğe yöneldim (K-2, Giresun, 36).

Liseden arkadaşımın babasının inşaat firması var onlarla çalışıyorum. Onlarda iş olmadığı zamanda tek tek inşaat firmalarını dolaşıyorum. Bulabilirsem yevmiyeci olarak çalışıyorum ya da ufak tefek tamirat

işlerine gidiyorum. Çevremdeki insanlar tanıyanlar çağırıyor (K-11, Giresun, 29).

3.2.3. İşçilerin Yaşam Koşulları

Araştırmamız sırasında görüşmelerin gerçekleştirildiği bazı şantiyelerde işçiler için oluşturulmuş temizlik ve barınma alanlarının görebildiğimiz ve işçilerden dinlediğimiz kadarıyla son derece sağlıksız ve güvenlikten uzak ortamlar olduğu anlaşılmaktadır. İşveren açısından önemli olan iş devamlılığı ve maliyetlerin düşürülmesi olduğu için ilk olarak işçi maliyetlerinin düşürülmesi yoluna gidilmektedir. İşçilerin yaşam koşullarına önem verilmemesi de bunun bir göstergesidir. Taşeronlaşmayla birlikte bu durum daha da derinleşmekte ve kontrolden çıkmaktadır.

İnşaat sektöründe bir fiil çalışarak geçimlerini sağlayan işçilerin bir şehre bağlı kalarak bu sektöre devam etmeleri pek mümkün değildir. Sektördeki iş imkânlarından yararlanabilmek için işçiler yapılaşmanın çok olduğu şehirlere doğru işçi göçü oluşturmakta ve işleri sona erene kadar o şehirlere yaşamaktadırlar. Görüşme yapılan işçilerin neredeyse tamamının Giresun dışında başka birçok ilde çalışmış olmaları bu ifadeyi destekler niteliktedir.

İnşaat şantiyelerinde oluşturulan iş dışındaki yaşam alanları, özellikle diğer şehirlere gelen işçiler için sağlık ve güvenlikten uzak yaşam alanlarıdır. İşçilerin hemen hemen hepsi bu koşullardan rahatsız ancak işsiz kalma kaygısı, ağır çalışma şartlarına katlandıkları gibi barınma konusundaki düzensiz ve sağlıksız koşullara katlanmalarını da gerekli kılmaktadır. Şöyle ki işçiler çalıştıkları inşaatın herhangi bir odasına kapı takıp camlarını da naylonla kaplayarak iş bitimine kadar orada kalabilmektedirler. Aşağıdaki görüşmeler işçilerin sağlıksız ortamlarını gözler önüne sermektedir.

Giresun'da olduğum sürelerde kendi evim olduğu için şanslıyım. Ancak normalde dışardan gelen işçiler için şantiyelerde oluşturulan barınma yerleri çoğu zaman sıkıntılı, pis, kış aylarında da soğuk oluyor. Farklı illerde çalıştığım zamanlarda bu kötü koşullara ben de maruz kalıyorum ancak şöyle de bir şey var; çok yorulduğumuz için kimse barınma koşullarını dert etmiyor gelip hemen yatıyoruz (K-1, Giresun,33).

Bazı günler köye gidemiyorum çalıştığımız inşaatta tamamladığımız bir oda var il dışından gelen birkaç arkadaş var onlarla beraber orada kalıyoruz (K-3, Giresun,20).

İl dışında çalıştığım durumlarda bunların hepsi büyük sorun oluyor. Özellikle barınma ve temizlik. Şantiyelerde bu açıdan hiçbir gelişme yok bundan on yıl yirmi yıl önce neyse şimdi de aynı devam ediyor, hatta daha da kötüleşti denilebilir. Burayı da görüyorsun haftada bir gün evime gidiyorum banyo yapmak için diğer arkadaşlar da burada idare ediyorlar bir şekilde (K-7, Giresun, 35).

İşçi sağlığı ve iş güvenliği için çıkartılan yasa, yönetmelik ya da yapıldığı söylenen denetimlere rağmen, inşaat şantiyelerindeki yaşam koşullarında çok fazla bir düzelmelerin olmadığı ortadadır. Şantiyelerde oluşturulan barınma koşulları, işçilerin her türlü tehlikeye açık olduklarını göstermektedir. Diğer illerden gelen işçiler içinse durum daha da kötüdür. Bu işçiler çalışmamız sırasında da sıklıkla rastladığımız gibi çalıştıkları inşaat barınma yerlerini kendileri inşa etmektedirler.

Şantiyede elimizden geldiği kadar, sunulan imkânlar ortada başka şansımız yok. Şu apartmanda alt katta tamamladığımız bir odada kalıyoruz En büyük sıkıntı barınma oluyor kış aylarında. Soba yakıyoruz bazen dumanı içeri veriyor bazen de güzel oluyor. Bazen de hiç yakmıyoruz bile (K-10, Giresun, 44).

Burada şantiyede kalıyorum prefabrik bina var aşağıda görmüşündür. Barınma konusunda sıkıntı yok akşam yemekleri sorun oluyor. Bir de küçük bize göre 1 oda 1 mutfak. Bir de koridor var. Bazen 6 kişiye kadar çıkıyor sayımız. Elektrikli ısıtıcı kullanıyoruz. Elektriği yan binadan alıyoruz patron onların elektriğini ödiyor her ay (K-13, Giresun,40).

Şu an buraya servisle geliyoruz. İşveren sağladı servisi. İnşaat alanında kalmıyorum, her gün git gel yapıyorum. Şehir dışında olduğum zamanlarda şantiyede konteynir koşullar vardı, oralarda kalıyordum. Herkes laftan anlamıyor ki adam ayakkabıyla giriyor koğuşa, terlik giyinmiyor, ter kokusu ayak kokusu çekilir dert değil işte (K-16, Giresun,38).

3.2.4. İşçilerin Çalışma Koşulları:

İnşaat sektöründe meydana gelen iş kazalarının başlıca sebeplerinden bir tanesi de çalışma koşullarının ağır olmasıdır. İşçiler şantiye alanlarından kategorilerine göre sıvacı, duvarcı, demirci, kalıpcı gibi çalışma gruplarına ayrılmış olsa da o inşaatı ilgilendiren tuğla taşıma, harç karma, inşaat gelen her türlü inşaat malzemesini boşaltma inşaat atıklarını yükleme gibi birçok işi yapmaktadırlar. Çoğu zaman uzun saatler boyunca ve mesai kavramı olmadan çalıştıkları için, çalışma koşulları daha da ağırlaşmakta ve dinlenme süreleri kısalmaktadır. Bu durum işçinin üzerindeki stresi ve iş yorgunluğunu artırmakta işle alakalı kazalara daha açık hale getirmektedir. Alan araştırmamızı yaparken görüştüğümüz K-18 işçisinin anlattığı “*İstanbul’da çalışırken bir apartmanın ikinci katının betonunu atıyorduk. Gece yarısı mikserin hortumunu kontrol eden arkadaş aşağı düştü iki bacağı birden kırıldı*” kaza örneğinde de görüleceği üzere inşaat işçisinin mesai kavramı olmayan ağır çalışma koşulları, iş kazası riskini artırmaktadır.

3.2.4.1. İşsiz kalma baskısı

Sektörde çalışan insanların hayatlarını sürdürecektir iş alternatiflerinin olmaması ellerindeki işe sıkı sıkıya bağlanmalarını gerekli kılmaktadır. İşçilerin örgütlü yapı oluşturup haklarını arayamamasının temelinde işsiz kalma baskısı vardır. Bu baskı işçilerin daha zor şartlarda daha düşük ücretlerde çalıştırılmasını olanaklı kılmaktadır. İşçiler işlerini kaybetmemek için maruz bırakıldıkları bütün kötü çalışma koşullarına itiraz etmeden çalışmakta ve bu konudaki şikâyetlerini bildirememektedir.

İşçilerin sürekli ya da uzun süreli çalışma istekleri olmasına rağmen, işsiz kalma baskısı nedeniyle işçiler çoğu zaman kısa süreli çalışmayı da kabul etmek zorunda kalmaktadırlar. Bunun sonucu olarak kısa süreli çalışan işçilerin sigortalılık işlemleri de ya hiç yapılmamakta ya da eksik yapılmaktadır. İşçiler de işsiz kalmamak için çoğu zaman sigortasız çalışmayı da mecburi olarak kabul etmektedirler. Önceki bölümlerde bahsettiğimiz gibi sektördeki kayıt dışı istihdamın %30’un üzerinde olması bu sektörde insanların sigortasız sadece ücret karşılığı çalışmayı kabul ettiklerini göstermektedir.

Birçok arkadaşım ben de dâhil işsiz kalmamak için birçok konuda sessiz kalmak zorunda kalıyoruz. Özellikle ücret konusunda ve sigorta konusunda. Az parayla sigortasız çalıştığım çok oldu (K-1, Giresun 33).

İşsiz kalırsak aç kalırız 3 çocuk var ikisi okula gidiyor. Allahtan annemin maaşı var ben para gönderemezsem de idare edebiliyorlar (K-2, Giresun 36).

Meslekte yeni sayılırım o konuda bir sıkıntı yaşamadım. Akrabalarım beni aldıkları işlere götürüyorlar. Ama bu sene sıkıntı olacak gibi sektör bitik durumda (K-3, Giresun 20).

İşsiz kaldığım zamanlar çok oldu. Ufak tefek işlerle koca bir yazı geçirdiğim de oldu (K-4, Giresun 35).

Evde geçindirilecek çok nüfus var çocuklar da okula başladı, çalışmak zorundayım ne iş olsa gidiyorum inşaatla ilgili. Şehir de fark etmiyor iş olsun yeter ki (K-7, Giresun 35).

Görüşmeler sırasında işçilerin bu sene için iş kaygılarının daha da arttığını söylemesi son zamanlardaki sektördeki daralmanın Giresun'a da yansıdığını göstermektedir. Son zamanlarda sektörde yaşanan daralmanın sebebi olarak Türk lirasındaki değer kayıpları, iç talepteki yavaşlama, finansallaşma ve sermaye birikiminin sebep olduğu sıkışma olarak gösterilebilir. Tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinde az da olsa büyüme gösterirken önceki bölümlerde bahsettiğimiz gibi bu gibi ekonomik daralma dönemlerinde ilk olarak etkilenen sektör inşaat sektörü olmuştur.

İşsiz kalmamak için en çok bu sene şehir değiştirdim. Nerede iş varsa oraya gidiyorum bende (K-8, Giresun, 41).

Son zamanlarda işler çok azaldı inşaat sektörü bıçak gibi kesildi sanki. Ordu'da keser sesi yok. Yine Giresun biraz daha iyi çevrede üç beş inşaat var (K-16, Giresun, 38).

İşçilerin gerek inşaat sektörünün değişken yapısı gerekse taşeronun işçiler üzerindeki işsiz kalma korkusunu artırmak için sergilediği politikalar işçiler üzerindeki işsizlik baskısını artırmakta ve işçileri her türlü koşula karşı daha itaatkâr olmaya zorlamaktadır. İşveren taşeronlaşma sayesinde işin bir bölümünü

bitiren işçilerden rahatlıkla kurtulabilmektedir ancak işçiler için tekrar iş bulmak sorun olmaktadır. Taşeron aracılığıyla geçici süreli çalıştırılan işçiler bir işi bitirdikten sonra başka bir işe geçene kadar işsiz kalmaktadırlar. Geçici süreyle çalışan inşaat işçisi için işsizlik olağan bir durumdur. Aşağıdaki ifadelerden de anlaşılacağı gibi işçiler arsında işsizlik konusunda adeta bir panik durumu vardır. Bu panik durumu da işveren için daha ucuz iş gücü, işçi içinse daha kötü çalışma ve yaşam koşulları demektir.

Bu yıl iş bulamıyoruz inşaat işleri çok yavaşladı. İstanbul'a gidecektim iki ay önce orada da iş yokmuş iyi ki gitmemişim bu işi buldum en az bir buçuk ay daha çalışırım burada. Bir de paramızı alabilsek (K-18, Giresun, 37).

Hem de çok özellikle bu sene iş bulmakta çok zorlanıyorum koca yaz geçti doğru düzgün çalışamadık (K-25, Giresun, 39).

Sonuç olarak inşaat işçileri piyasada iş bulabilmek için verdikleri mücadele sonrasında çaresiz bırakılarak daha az ücretle daha fazla çalışmaya razı olabilmektedirler. Diğer taraftan iş bulmak için oluşan rekabet ortamı işçiler arasındaki sosyal ilişkilerin zayıflamasına hatta kopmasına neden olarak işçiler arasındaki dayanışmayı ortadan kaldırmaktadır. İşçiler açısından bu etkilerin sonucu her geçen gün artarak devam eden yükü üstlenmek zorunda kalmaktır. Eksik ücretle ya da hiç ücret almadan çalışan, çalışma koşullarının kötü olduğu dile getirildiği zaman da işten çıkartmayla ve ücret ödememeyle tehdit edilen inşaat işçisi için ücret karşılığı emeğini sunma özgürlüğü dahi şüpheli hale gelmektedir. Çünkü işçinin kendi emeği için belirlediği karşılığı dile getirmesi işsiz bırakma tehdidiyle engellenmektedir. İşçi işverende biriken alacaklarını da alamadığı için, işten çıkarak o ücretten de vazgeçmeyi göze alamamaktadır.

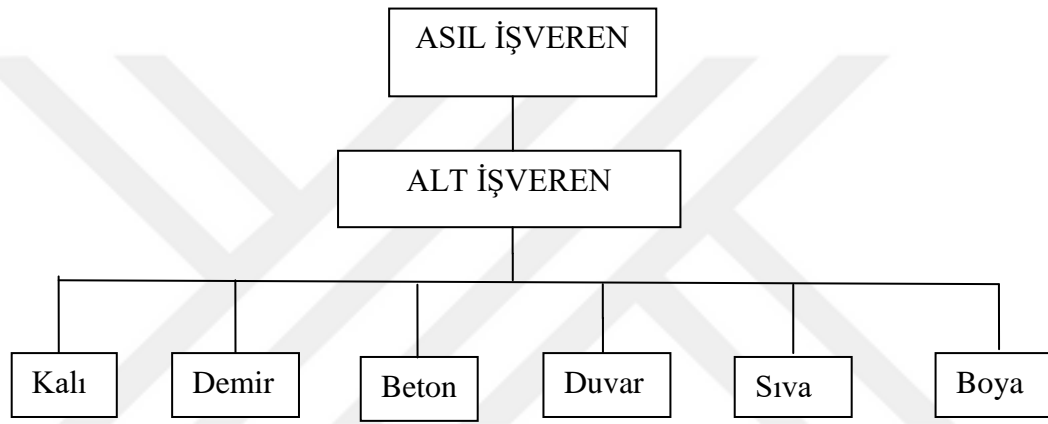
3.2.4.2. “İşverenimi tanımıyorum”

Görüşme gerçekleştirilen işçilerden 16'sı işverenini tanımadığını, 9 tanesi de tanıdığını ifade etmektedir. Bunun asıl nedeni işin bir kısmını başka bir aracı firmaya, yani taşerona devretmesidir. Aracı firma da kendi maliyetini düşüneceği için bunu en kısa yoldan işçiler üzerinden gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Önceki bölümlerde de bahsedilen işçi sağlığı ve iş güvenliği konusunda işçilerin son derece korunaksız olmaları, her hangi bir hak kaybı durumunda karşısında

muhatap bulamamalarının ve kayıt dışı istihdam edilmelerinin çıkış noktasını bu kısım oluşturmaktadır.

Görüşmeler sırasında işçilerden “işverenimi tanımıyorum, tanışsam bana ne faydası olacak” şeklinde alınan cevaplar gösteriyor ki işçilerin taşeron firma için değil de asıl işveren bağlı olarak çalıştıklarında da herhangi bir olumlu değişiklik beklentileri bulunmamaktadır. Taşeronun da taşeronunun mevcut olduğu sektörde bazı durumlarda asıl işverene ulaşmak oldukça zor bir durumdur. Çoğu işçi asıl firmanın ismini şantiyede asılı olan tabelasından öğrenmektedir.

Tablo 12. Taşeron Sistemin Genel Hiyerarşik Yapısı

Taşeron sistemin çalışma şeklinin yansıtıldığı tablo 12’de görüldüğü gibi işin bölünerek sürekli bir alttaki taşeronu aktarıldığı ve inşaat sektöründe işgücünü parçalayan taşeron sistem, işçilerin asıl işvereni tanımalarının ve herhangi bir hak kaybına karşı örgütlü bir şekilde haklarını savunmalarının önüne geçmektedir.

3.2.4.3. Ücret ve Sigortalılık Durumu

Bir inşaat işçisi için çalışma ve yaşam koşullarının kötü olduğu bir ortamda işsizlikten kurtulmuş olmak ve alacağı ücret dışında onu motive edecek başka hiçbir etken yoktur. Çünkü inşaat işçileri çoğu zaman ailelerinden uzakta kısa süreli işlerde kötü koşullarda emek yoğun olarak çalışan kişilerdir. Birçoğunun tek kaygısı ailesini geçindirebilmek, çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayabilmektir. Ataerkil toplumda erkeğin işsiz kalması ekonomik ve sosyal çöküntülerin yanı sıra psikolojik olarak da o kişiye ciddi kayıplar yaşatacak bir durumdur. Bu nedenle işçilerin üzerindeki işsiz kalma baskısı çok fazladır.

Akpınar (2009) ve Çınar (2018) inşaat sektöründe gerçekleştirdikleri alan araştırmalarında da ücret konusunda çok büyük sıkıntılardan bahsedilmiştir. Bu

çalışmada ise bu konuda nispeten biraz daha iyimser bir tablo olduğu söylenebilir. Şöyle ki çalışan işçilerden yarısı ücret konusunda sıkıntı yaşamadıklarından bahsetmişken diğer yarısı ücretlerin zamanında ödenmediğinden ve ödeneceğinin de kuşkulu olduğundan bahsetmişlerdir. Ağır çalışma koşullarına rağmen ücretlerinin az olması konusundan söz eden işçi ise neredeyse yoktur. İşçiler artık az da olsa kendilerine vaade edilen çalışma karşılığı ücretlerini almanın derdindedirler.

Ücret konusunda çok sıkıntı yaşadığım zamanlar oldu, ama çok şükür şu ana kadar Giresun'da zamanında alabiliyoruz. İki aydır çalışıyorum zaten Giresun'da. Ödemelerde sıkıntı olabilir diye söylentiler var bakalım. Umarım böyle devam eder ve sıkıntı yaşamayız (K-2, Giresun, 36).

15-20 günlük gecikmeler mutlaka oluyor. Bu durum bana normal geliyor artık. Gecikmeye razıyız kesinti olmasın yeter ki (K-4, Giresun, 34).

Burada alabiliyoruz henüz sorun olmadı ancak çalıştığım sürelerde alamadığım, eksik aldığım çok oldu (K-7, Giresun, 35).

İşçilerin ücret konusunda sıkıntı yaşamalarının yanı sıra götüre usulü çalışmaları, kısa süreli çalışmaları nedeniyle sigorta konusunda da ciddi sıkıntılar gözlemlenmiştir. İşçiler ücretlerini alamadıkları zaman sigorta kısmını da düşünmemektedirler “Paramızı alsak o da yeter sigorta onların olsun” şeklindeki ifadeler bu durumun bir göstergesidir. İşçilerin ücretlerinin elden dağıtılması, aslında kimin ne kadar maaş aldığını kayıt altına alınmamış olması, işverenin hem sigorta hem de ücret konusunda işçiler üzerinden kar sağladığının bir göstergesidir. İşçinin en temel iki hakkı olan ücret hakkı ve sigortalı çalışma hakkı işçilerin çaresizliğinden faydalanılarak ihlal edilmektedir.

Mesleğe başlama sürecinde işçilerin sigortalı çalışırız düşüncesiyle başladıkları ancak sonrasında sektörün bu konuda beklentilerini karşılamadığını aktarmıştık. Meslekte geçirdikleri uzun sürelere rağmen birçoğunun emekli olmak için yeterli pirim sayısına ulaşamamış olması da inşaat sektörünün sigortalı işçi çalıştıran bir sektör olmaktan uzak olduğunu göstermektedir. Bugün bakıldığında 2018 SGK verilerine göre inşaat sektöründe her 3 kişiden biri kayıt dışı, yaklaşık 750 bin kişi de sigortasız çalışıyor.

Şu an burası da büyük sıkıntıda, arkadaşım güvence verdi alacağız diye. İşverenle o görüşüyor. İnşaata geldiğinde biz ücret konusunda bir şey diyemiyoruz. Vereceğim demiş paranızı ama 3 aydır alamıyoruz. Küçük küçük birkaç defa aldık 3 ayda (K-15, Giresun, 37).

Götüre usulü çalışıyoruz iş bitince alıyoruz paramızı ama iş biter bitmez alamadığımız zamanlar da oluyor. Şura eksik bura yanlış diye bahaneler bulup kesinti yapıyor (K-5, Giresun, 54).

Normalde aylık almamız gerekiyor ama biz birkaç ay çalışıyoruz biraz para getirip dağıtıyorlar. Alacağımızın çoğu içerde alamadık henüz. Sürekli gün veriyorlar bize. O gün geliyor başka bir gün söylüyorlar. Bu sene batan müteahhit çok. Umarım bize denk gelmez de paramızı alabiliriz (K-13, Giresun, 40).

Ben 2 aydır bu arkadaş da 3 aydır para alamıyoruz. Bundan iki ay önce 10 bin TL verdiler 14 kişi paylaştık 700 TL para düştü kişi başı neye yetecek benim elektrik su doğalgaz faturam 150 TL aylık o da. Her şeyden kısarak kullanıyoruz parayı (K-16, Giresun, 38).

Aşağıdaki görüşmede işçinin yapmış olduğu bu değerlendirme 2003 yılı Avrupa'sına bakıldığında üzerinden 15 yıl geçmiş olmasına rağmen bahsedilen işçi hakları, çalışma koşulları, iş güvenliği önlemleri, denetim gibi birçok işçi sağlığı ve iş güvenliği hakları ülkemizde mevcut değildir. Yukarıda bahsedilen açıklamada işçilerin sahip olması gereken en temel haklardan mahrum bırakılmaları, bunun farkında olan kesimler tarafından da bu duruma göz yumulması işçilerin sonunu hazırlamaktadır.

Bu zamana kadar ücretimi zamanında aldığım tek yer Almanya, paramız günü gününe saati saatine yatıyordu. 2003 yılında 9 aylığına gittim fazla kalmamıza izin yoktu vatandaşlık lazımdı. Sonra geldim memlekete üç ay sonra tekrar gittim. O zaman ayda 1322 Euro alıyordum 2 Euro'yu bile veriyorlardı hiçbir kesinti olmadı. O zaman bana yatan prim miktarı ile bizde cumhurbaşkanına yatan prim miktarı aynıydı. Sosyal hakları barınma koşulları bize göre çok iyi. Günde 8 saat çalışıyorduk onların dediği gibi çalışmayanları anında çıkartıyorlar. İş güvenliği önlemleri çok

iyiydi. Kafamızdan baretı çıkartırsak çok şiddetli bir şekilde uyarılıyorduk (K-17, Giresun, 42).

3.2.5. İş Güvenliği Önlemleri ve Denetim

İş güvenliği önlemlerinin maliyetleri artırması nedeniyle işverenler gereken iş güvenliği malzemelerini sağlama, yasal prosedürleri yerine getirme konusunda isteksiz davranmaktadırlar. Bu değerlendirmeyi doğrulayacak nitelikte ifadeler işçilerin açıklamalarına da yansımıştır. Bu malzemelerin gerek işin niteliği gereği kullanılmasının bazı durumlarda mümkün olmaması gerekse işi yavaşlattığı gibi birtakım sebeplerle işveren tarafından emniyet halatı, baret, eldiven gibi malzemeler sağlansa dahi çoğu zaman işçiler tarafından kullanılmamaktadır. İşçilerin herhangi bir denetim ya da baskı altında olmasa dahi onları yavaşlattığı gerekçesiyle işçilerin güvenlik tedbirlerine dikkat etmemeleri sektördeki zaman baskısı algısını göstermektedir. Taşeron firmalar sistem içerisindeki bir üstteki başka bir taşeronla sürekli ya da daha uzun süreyle çalışabilmek için işi zamanından önce bitirmek istemektedirler.

29.12.2012 tarih ve 28512 Sayılı Resmi Gazete' de yayımlanan İş Sağliğı ve Güvenliği Hizmetleri Yönetmeliğinin 5. Maddesine göre “ *İşveren, işyerinde alınması gereken iş sağliğı ve güvenliği tedbirlerinin belirlenmesi ve uygulanmasının izlenmesi, iş kazası ve meslek hastalıklarının önlenmesi, çalışanların ilk yardım ve acil tedavi ile koruyucu sağliğ ve güvenlik hizmetlerinin yürütülmesi amacıyla; çalışanları arasında ilgili yönetmelikte belirtilen niteliklere haiz bir veya birden fazla işyeri hekimi, iş güvenliği uzmanı görevlendirir. On ve daha fazla çalışanı olan çok tehlikeli sınıf ta yer alan işyeri işverenleri ayrıca diğer sağliğ personeli görevlendirir. Gerekli niteliklere haiz olması halinde tehlike sınıfı ve çalışan sayısını dikkate alarak bu hizmetin yerine getirilmesini kendisi üstlenebilir.*” Yukarıdaki yönetmelik hükmünden de anlaşılacağı üzere işyeri hekimi ve iş güvenliği uzmanı işyerlerinde zorunlu olarak bulunmalıdır. Ancak görüşme yaptığımız işçilerde 17 tanesi işyeri hekimi ve iş güvenliği uzmanının olmadığını varsa bile bilmediklerini, 8 tanesi de işyeri hekimi ve iş güvenliği uzmanının işyerinde çalıştırıldıklarını ifade etmişlerdir.

Yapılan araştırmada görüşülen işçilerden 20 tanesi işveren tarafından sağlanan iş güvenliği önlemlerinin yeterli olmadığını 3 tanesi yeterli olduğunu 2

tanesi de kısmen yeterli olduğunu belirtmiştir. Görüşme gerçekleştirilen işçilerden 17 tanesi iş güvenliği eğitimi almış ve bu eğitimden sonra kendilerine sağlanan güvenlik önlemlerinin yeterli olmadığını ifade etmişler, işveren tarafından sağlanan malzemelerin kalitesiz olduğunu dile getirmişlerdir. Bazı işçiler kendilerine verilen inşaat eldivenleri kalitesiz olduğu ve çabuk parçalandığı için bu tür donanımları kendileri sağlamıştır.

Sağlanan malzemeler kalitesiz eldivenler hemen yırtılır. Halatlar ince ve önceden kullanılmış oluyor (K-11, Giresun, 29).

Şu ayağımdaki iş ayakkabısını kendim aldım. Eldiven ucuz eldiven dağıtıyorlar hemen parçalanıyor bu eldivenleri de kendim aldım (K-16, Giresun, 38).

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere işverenler işçilerin daha kaliteli çalışmalarını, bir nebze de olsa kendilerini güvende hissetmelerini sağlayacak işçi sağlığı ve iş güvenliği için gerekli en basit ekipmanların bile sağlanmasında kaçınılmaktadırlar.

3.2.5.1. İş Kazası

İnşaat sektöründe iş kazasını riskini artıran, kaza küçük birkaç sıyrıkla ya da hiç yara almadan atlatılabilecekken ölümle sonuçlanmasına sebep olan etkenler oldukça fazladır. Bu etkenler çoğunlukla işçi sağlığı ve iş güvenliği önlemlerinin alınmamasından kaynaklanmaktadır. Birinci ve ikinci bölümde bahsettiğimiz neo-liberal dönemde yaygınlaşan çalışma ilişkilerinin iş kazası ve meslek hastalıklarına olan etkisini alan araştırmamızda değerlendirmeye çalışacağız.

Zaman baskının olması demek günlük çalışma saatinin artması, dinlenme sürelerinin kısılması, işçinin üzerindeki stres ve yorgunluğun artması anlamına gelmektedir. Bir günlük süreçte uzun ve yoğun çalışmak demek çalışma ortamındaki mevcut risklere işçinin açık olabileceği anlamını doğurmaktadır. Üstüne bir de işçi sağlığı ve iş güvenliği önlemlerinden yoksun olarak çalışma eklendiğinde işçinin en ufak dikkatsizliği kaza geçirmesine, ağır bir şekilde yaralanmasına hatta hayatını kaybetmesine sebep olabilmektedir.

6 katlı bir inşaatın 4. Katında çalışıyordum siva ustasına istediği bir malzemeyi uzatırken dengemi kaybettim 4. Kattan aşağı inşaat atıklarını biriktirdiğimiz kamyonun içine düştüm inşaat atıkları küçük malzemeler

moloz vs. olduğu için çok set olmadı düşüşüm. Bacaklarımda ve sırtımda çizikler oldu sağ kolumda da derin bir yırtık oldu. Hastaneye götürdüler pansuman dikiş yapıldı ertesi gün işe devam ettim (K-2, Giresun, 36).

4. kattan aşağı düşüp ciddi bir yaralanma hatta ölüm tehlikesi atlatan bir işçinin ertesi gün işe devam etmesi kişinin bu işe ne kadar çok ihtiyacı olduğunun bir göstergesidir. Ufak tefek çizikler haricinde kolunda meydana geldiği derin yırtığı bile sorun etmeden işe devam eden işçinin çaresizliği ortadadır. Daha çok sektördeki taşeron sistemin adeta bir silah olarak kullandığı ve baskı unsuru olarak ortaya çıkan işsizlik, işçilerin sektördeki kötü çalışma koşullarına mahkûm edilmesinin en büyük sebebidir. İşçinin elindeki işini kaybetme korkusu bu koşullarda çalışmayı kabul etmesine sebep olmaktadır.

Ayağımın altındaki merdiven kırıldı sol elim elektrik sac kanalının içinde kaldı avuç içim parçalandı (K-3, Giresun, 20).

İzmit'te kalıp çakarken dengemi kaybettim bir anda kendimi yerde buldum. 2. kattan düştüm ayağım kırıldı. Şimdi öyle eskisi gibi tehlikeli işlere girmiyorum. Giresun'da çalıştığım sürelerde kaza geçirmedim (K-5, Giresun, 54).

Hayır, ufak tefek el yaralanmaları çivi batması gibi kazalar dışında kaza geçirmedim. Ağacın fazla kısmını keserle alırken elime vurdum ama derin bir yara olmadı keser çok keskin değildi keskin olsaydı daha kötü olurdu (K-7, Giresun, 35).

Aşağıdaki kaza örneğinde işçinin kaza sonucunda iki ay boyunca çalışmadığı görülmektedir. Tamamlanan ve yarım kalan 11 işçi görüşmelerinden anlaşıldığı üzere, işçilerin kaza sonucu çalışmadığı zamanlarda ücret alması, işverenle aralarındaki gayrı resmi anlaşmaya bağlıdır. Şöyle ki işveren işçinin başından geçen olayı iş kazası olarak ifade etmemesi karşılığında işçiye maaş ödemeye devam etmekte ve işçi eğer kirada oturuyorsa kendisine kira yardımında bulunmaktadır.

İş kazası çok geçirdim en büyük kazayı geçen sene geçirdim. İskeleden düştüm. İskelenin etrafında ağ vardı ama tutmadı beni demirlere çarpa çarpa düştüm. Sırtım baştanbaşa yırtıldı derin bir kesik oldu. Hastaneye

kaldırıldım dikişler alınana kadar da çalışamadım 2 aydan fazla sürdü çalışmaya başlamam (K-10, Giresun, 44).

İnşaat işleri kendi içerisinde uzmanlık alanlarına göre sıvacı, demirci, kalıp, beton işleri gibi kategorize edilmiş olsa da şantiyede herhangi kategoride çalışan işçinin kendi uzmanlık alanı dışında çalıştırıldıkları da sıklıkla görülmektedir. Bunun nedeni işverenin, işçiden en fazla nasıl faydalanabilirim mantığında hareket etmesidir. Az sayıda işçiyle kısa zamanda çok iş yapmak eğiliminde olan işveren mantığında işçinin şantiyede olduğu sürece her türlü işi yapması gerekmektedir. Kendi uzmanlık alanları dışında çalışan işçiler ise bu alanlarda çalıştığı sürelerde iş kazası risklerine karşı daha açık olacakları ortadadır.

Ufak tefek kazalar geçirdim. Ama bir gün akşama kadar inşaatta malzeme taşıdım. Normalde sıhhi tesisat işim ama şantiyede patron varsa boş durmak gibi bir durum olmuyor. Belimi incitmişim o an hissetmedim akşam ağrıdı 2 gün yatmak zorunda kaldım (K-11, Giresun, 29).

6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanun işverene çalışanların iş sağlığı ve güvenliğini sağlama görevini yüklemiştir. Buna göre; işveren bu sorumluluğunu yerine getirirken; mesleki risklerin önüne geçilmesi, eğitim ve bilgi verilmesi dâhil her türlü tedbiri alması, gerekli araç ve gereçlerin sağlanması, sağlık ve güvenlik tedbirlerinin değişen şartlara uygun hale getirilmesi ve mevcut durumun iyileştirilmesi için çalışmalar yapmakla yükümlüdür. Bütün bu tedbirlerin alınmasını sağladıktan sonra da uygulanıp uygulanmadığını denetlemekle yükümlüdür. Aşağıdaki kaza örneğine baktığımız zaman işverenin bu sorumluluklarının hiçbirini yerine getirmediği açıktır. İşçinin yaşadığı kazanın önlenmesi için işçinin iş tulumu ve eldiven gibi malzemeleri kullanarak çalışıyor olması yeterli olacakken böylesine basit önlemlerden dahi mahrum olarak çalıştırılmaktadır. Neticesinde işçinin başından geçen iş kazasında yaralanması kaçınılmaz olmuştur.

Geçen sen Giresun'da bir sitenin inşaatında çalışıyordum. Üst katlara kum çekerken seyyar vincin mekanizmasına elimi kaptırdım iki parmağım kırıldı. İnşaat genelde soğuk oluyor her yer açık sağdan soldan esinti oluyor o yüzden üzerimde kazak vardı. Vinç durdu bende kontrol etmek

için baktım. Takılmıştır diye sarstım birkaç defa. Mekanizma boşaldı birden kazağın kolu da sökülmiş oradan kaptı, bir anda elim mekanizmanın içine girdi. Yüzük parmağım ve serçe parmağım kırıldı (K-12, Giresun, 35).

Duvara delik delerken elimi matkaba kaptırdım. Koruyucu donanım yoktu, olmaması lazım çünkü. Matkap kullanan bir işçinin kollarının dirsekten aşağısında hiçbir şey olmaması gerekir. Eldiven ya da kazağın kolunun matkaba dolanma ihtimali çok yüksek. Böyle bir durumda parmak kopması gibi daha ciddi yaralanmalar olabilir (K-24, Giresun, 24).

İnşaat sektöründe işçi sağlığı ve iş güvenliği için öncelikli olarak gerçekleştirilecek kazaların olabildiğince önüne geçilmesi gerekmektedir. Bunun dışında önüne geçilemeyen, öngörülemeyen, bir anlık dikkatsizlik sonucu ortaya çıkan kazaların olması durumunda ise işçilerin bu kazalardan en az şekilde etkilenmelerini sağlayacak önlemlerin alınmış olması gerekmektedir. Sıklıkla iş kazalarının iş cinayetleri olarak nitelendirilmesinin sebebi işçileri koruyacak bu tür önlemlerin alınmamış olması hatta maliyetleri düşürmek için mevcut koşulların daha da kötüleştirilmesinden ileri gelmektedir.

Kaza geçirmedim ama birkaç defa inşaattan düşme tehlikesi geçirdim. Geçen gün iskelenin bir ayağı yerinden çıktı iskele sallandı geriye doğru gitti geldi ama yıkılmadı. Hemen indik tabi iskeleden sağlamlaştırıp devam ettik (K-13, Giresun, 40).

Evet, kalıpcı kolonun demiriyle kalıbı sıkıştırır yani ucunu kalıbı kavrayacak şekilde bükerek ama yanlış tarafa bükmüş bende demir bağlarken etire (bir çeşit kolon ve giriş bağlantı demirleri) bağlamak için kullandığım tel ayağıma dolaştı düştüm o yanlış bükülen demir omzumu sıyırıp boynuma girdi şurada izi var (K-16, Giresun, 38).

Sağ baldırımın üzerine 10'a 20 ağaç düştü kemik çatlamıştı 1 aydan fazla alçıda kaldı. İyileştikten sonra da bir süre çalışmadım. İki ay önce tekrar çalışmaya başladım (K-18, Giresun, 37).

İnşaat işçileri geçirdikleri kaza sonucunda hayatlarını kaybetmemiş olsalar dahi ciddi yaralanmalara her an ölüm tehlikesine maruz kalabilmektedirler. Ciddi yaralanmaların ardından uzun süre çalışma hayatından uzak kalabilmektedirler.

Bu süreçte işveren alınan iş kazası raporundan sonra çeşitli yollarla ufak tefek cezalar olsa da asıl yaptırımın uygulanabilmesi için işçinin bizzat tazminat istemesi, işverenin buna yanaşmaması durumunda ise dava yoluna gitmesi gerekmektedir. Açılan tazminat davalarının uzun sürmesi işçinin herhangi bir hak elde edemeyeceği düşüncesi neticesinde, işverenle kendi aralarında anlaşma yoluna gitmeyi tercih edebilmektedirler. Bu sayede büyük bir yükümlülükten kurtulan işveren içinse işçiyle anlaşma yoluna gitmek sorumluluktan ve itibar kaybından kurtulmak demektir.

Asansör boşluğu kapatmışlar ince bir suntuyla, ben de bir anlık dikkatsizlikle akıl edemedim orada asansör boşluğu olduğumu. Daha doğrusu biliyordum ama unutmuşum. Beşinci kattan düştüm, kolum kıldı. Hastaneye gittik iki kez ameliyat oldum iyileşmem 11 ay sürdü. İş kazası raporu aldık, sonrasında babam ilgilendi para aldı mı müteahhitten, ne yaptılar hiç bilmiyorum, dava açılmadı ama (K-20, Giresun, 29).

Yakın bir zamanda oldu pompa beton dökerken filiz demirini salladı kaşımı kırdı az kalsın gözüme girecekti. Şantiye arabasıyla hastaneye gittik pansuman yapıldı sonra geldim işe devam ettim (K-21, Giresun, 28).

İnşaat sektöründe birçok farklı nitelikte iş yapılmaktadır. Dolayısıyla iş güvenliği önlemleri de yapılan işin niteliğine göre olmak zorundadır. Örneğin, sıhhi tesisat yapan bir işçinin çoğu zaman baret takması pek mümkün olmamaktadır. Yaptığı iş gereği kafasını binadaki çeşitli boşluklara sokması gerekmektedir. “Zaten sabahtan akşama kadar önlem alsan da önemli değil ki. Adam şimdi bana diyor ki baretle gez. Kafanı öyle yerlere sokman gerekiyor ki taşıyamıyorsunuz baretini” (K-3, Giresun, 20). Bu durumda işçinin çalıştığı ortamda kazaya uğrayabileceği etkenlerin mümkün olduğunca ortadan kaldırılması doğru olacaktır.

İnşaat sektöründe meydana gelen kazalar sonucu işçiler kalıcı sakatlıklar yaşayabilir ve çalışma kabiliyetlerinin tamamını veya bir kısmını kaybedebilirler. Sosyal güvence bakımından zayıf olan işçiler çok fazla hak elde edemeyecekleri gibi çalışma hayatından da geçici veya tamamen uzaklaşmak zorunda kalabilmektedirler. Bu süreçte işveren tarafından sağlanan yardımlar ise tamamen onun inisiyatifine, vicdanına kalmış bir durumdur. Zaman zaman uzuv

kayıplarının dahi yaşanabileceği kazalardan sonra işçi ekonomik ve sosyal haklarının tamamını almış olsa bile, işçinin ve ailesinin yaşadığı sosyo-psikolojik kayıpların telafisi olmayacaktır.

Gördüklerim arasında en büyük kaza; 6 katlı bir inşaatta çalışıyordum. İnşaatin 4. katına malzeme çekmek için kurduğumuz seyyar vinç vardı. Bir gün malzemeyi yükledik ben de aşağıdayım. Yukarıdaki arkadaş malzemeyi aldı, vinci aşağı saldı. Vinç gelene kazar aşağıda malzeme taşıyorduk. Birden bir ses geldi feryat figan koştum vardım arkadaşın yanına. Vincin demiri sağ bacak kaval kemiğine düşmüş parçalamış, kemikleri dışarı çıkmış. Sonrasında hemen inşaat arabasıyla hastaneye götürdük. İşveren masrafları karşıladı sonra da 1 yıl boyunca kirasını ödedi yardım etti. Arkadaşım hala bu sektörde çalışıyor ayağı biraz topal kaldı (K-1, Giresun, 33).

İnşaat işçilerinin kendileri kaza geçirmemiş olsa dahi şahit oldukları kazlar kendilerini de etkilemektedir. Çalışma ortamı içerisinde kendisini sürekli olarak tehlikede hisseden işçilerin sağlıklı çalışmaları pek olanaklı değildir. Çalıştığı işin tehlikesinin farkında olup, bu tehlikelere karşı herhangi bir önlem alınmadığının da bilincinde olan işçilerin bu sektörde çalışmaları tercihten ziyade zorunluluktur. Hem çalışma koşulları hem de yaşam koşulları bakımından son derece tehlikeli olan bu sektörün istihdam kaygısı yaşamadan yoluna devam etmesi, üstelik işverenlerin işçilere karşı işten çıkartmayı bir tehdit olarak kullanması, sektördeki mevcut çalışma ortamının uzun bir süre daha değişmeden devam edeceğinin bir göstergesidir.

Tanık olduğum kazaların sayısı yoktur. Özellikle İstanbul'da çok karşılaştım. Birini bilmiyorum sonrasında ne yapıldı büyük bir kazaydı. "Ölmedi." dediler ama ne oldu haberimiz olmadı. Çift cepheye iskele kurmuştuk sıvacılardan birisi ön cephedeki iskeleden yan cepheye geçmek istedi. İçeriden dolaşıp gelmek yerine diğer iskeleye atlamış. Bağırma sesi duyduk, koştuk, baktık adam çakılmış yere. Cezalar geldi yüklü miktarda 10 bin TL işverene 10 bin TL şantiye şefine en az ceza da iş güvenliği uzmanına geldi 1300 TL (K-2, Giresun, 36).

Yukarıdaki kaza örneğinde işçinin tanık olduğu ciddi bir iş kazası sonucunda şantiyedeki sorumlu kişilere ve işverene kesilen bir takım cezalardan bahsedilmiştir. 10 bin TL'lik cezaların yüklü cezalar olduğunu söyleyen işçi için bu miktarda bir paranın büyük bir para sayıldığını söyleyebiliriz ancak yaşanan kazanın ve işçinin ciddi bir şekilde yaralanmasının asla karşılığı değildir. İşvereni bu tür kazalara karşı önlem almaya teşvik edecek bir ceza olmadığı gibi inşaat faaliyeti yürüten bir işveren için çok küçük bir ceza sayılabilir.

12 katlı bir bina inşaatında Yük asansörü yerinden çıktı yanında çalışan işçiyi onuncu kattan aşağıya çekti. Nasıl olduysa artık ayağına halat mı dolandı elbisesi asansörün bir yerine mi ilişti bilmiyorum asansörle beraber işçi yere çakıldı anında öldü. Asansörün düşme ihtimaline karşı önlemler alınmıştı aslında ama asansörün ağırlığı hesaba katılmadan alınmış önlemler. Sonradan, araştırma sonucu ortaya çıktı bunlar. Kazadan sonra ambulansla sağlık ekipleri geldi polis geldi. İş güvenliği uzmanı şantiye şefi mühendisler ne kadar yetkili kişi varsa gittiler. Bize de kazanın nasıl olduğunu sordular birkaç arkadaş çekindi anlatmak istemedi ama çoğumuz anlattık, sonrasında ne yapıldı bilmiyorum (K-4, Giresun, 35).

Evet, arkadaşın biri Antalya'da çalışırken harç kardiğimiz odada harç bitmişti. O da ispatulayla, harç kalıntılarını temizliyordu geri geri giderken arkasına bakmadan aşağı düştü. Allahtan bir alt katın iskelesine tutundu. İskele demirinin uç kısmında çapak varmış düşerken kolunu yırtmış baştanbaşa. Kazadan sonra kolunu sardık, sonra hastaneye gittiler geldi işe devam etti. Önemli bir yaralanma değildi (K-6, Giresun, 35).

İnşaat sektöründe ülkemizde her yıl ölümlerle sonuçlanan çok sayıda iş kazası meydana gelmektedir. Bu konuda bizlere veri sağlayan kurum ve kuruluşlar dışında, kişilerin kendi imkânlarıyla kısa bir internet araştırmasında dahi yaşadıkları şehirlerde inşaat sektöründe yaşanan birçok iş kazası haberine rastlanılabilmektedir. Bunlar genellikle şantiye içi trafik kazaları, inşaattan düşme şeklindeki kazalardır. Resmi haber sitelerinde haber değeri bulan bu kazalar bile kaza bildirimini yapılmadığı için istatistiklere yansımamaktadır.

Arkadaş ağaç motoruyla çatı fazlalıklarını temizlerken motoru kaydırды bacağına vurdu. Tam kaval kemiğinin üzerine geldi. Direk kemiğe geldiği için yarısına kadar kemiği parçalamış ama tamamen kırılmadı. Özel hastaneye götürdüler. 10 gün filan hastanede yattı kaynak yapmışlar bir de başka yerinden et alıp bacağının üzerini kapatmışlar (K-7, Giresun, 35).

Vinçle üçüncü kata demir kelebi(yaklaşık 500 kiloluk demir yığını) çıkartılıyordu orada vincin ucundaki demirleri çözmek için biri vardı normalde iki kişi olması lazım en az çünkü demir ağır bir kişi için çok zor. O çözmeye çalışırken vinç aniden hareket etti adama çarptı bir kısmı düştü demirlerin. Adam da aşağı düşmekten son anda kurtardı kendini ama kolu kırıldı. Hastaneye götürdüler daha da gelmedi inşaata. Sonrasında ne yaptılar para filan adlımı şikâyet etti mi bilmiyorum (K-9, Giresun, 40).

Hafriyat kamyonu çarptı arkadaşına. Kamyon şoförü biriyle kavga etti böyle yumruk yumruğa. Neyse araya girdik adam atladi kamyonu sinirli bir şekilde geri geri gelirken ani bir manevra yaptı bizim arkadaşına omzundan çarptı. Allaktan altına almadı savurdu omuzu parçalandı düşerken de kafasını vurdu. Hastanede iki ameliyat geçirdi 4 tane platin taktılar omzuna kamyon şoförü gözaltına alındı sonra da işten attılar tabi. İş kazası raporu aldı ne gerekiyorsa yapıldı çünkü polis karıştı işin içine (K-10, Giresun, 44).

Şantiyelerde çalışan işçiler uzmanlık alanlarına göre farklı şehirlerden, farklı bölgelerden gelebilmektedirler. Örneğin kalıpcılar Samsun'dan, duvarcılar Trabzon'dan, betoncular Diyarbakır'dan şeklinde her bir çalışma grubu farklı taşeronla bağlı olmak üzere aynı şantiyede çalışabilmektedirler. Dolayısıyla her bir işçi grubu arasında diğer işçi gruplarına karşı bir dayanışma eğilimi oluşmaktadır. İşgücünü parçalamak üzere tasarlanmış taşeron sistem bu durumu çoğu zaman kendi lehine kullanarak bir çatışma ortamı yaratmakta ve işçilerin örgütlenmesinin önüne geçmektedir. Bu durum işçilerin örgütlenmesinin önlenmesi dışında şantiye içerisinde kavgalara dahi dönüşmektedir. Birçok tehlikeli malzemenin kullanıldığı bir ortamda çıkacak kavgalarınsa sonuçları çok daha kötü olabilmektedir.

İnşaat sektöründe meydana gelen başlıca kaza tipleri: insan düşmesi, malzeme düşmesi, malzeme sıçraması, kazı kenarının göçmesi, yapı kısmının çökmesi, elektrik çarpması, patlayıcı malzeme kazaları, yapı makinası kazaları, uzuv kaptırma, el aleti ile ele vurma, sivri uçlu keskin cisim yaralanmaları, şantiye içi trafik kazaları şeklinde sıralanabilir. Sektörde çalışan bütün işçi grupları sektörde çalıştıkları sürece bu kaza tiplerinin hepsine maruz kalabileceklerdir. Yapılan işin niteliğine göre işçi gruplarının ölüm tehlikesi yüksek olan karalara maruz kalma ihtimalleri farklılık gösterebilmektedir. Örneğin, dış cephe sıvasını yapan işçiler iskele üzerinde çalıştıkları ve güvenlik önlemleri eksik bir şekilde ya da hiç önlem alınmadan çalıştıkları için yüksekten düşme ihtimalleri çok yüksektir. Kalıp işi yapan işçilerin el aletiyle ele vurma, keskin ve sivri uçlu alet yaralanmaları şeklindeki kazalara maruz kalmaları daha yüksek ihtimaldir.

4. katın ızgarasını döşerken adamın ayağının altındaki 5'e 10 (kalın düz kesilmiş dikdörtgen şeklinde uzun ağaç) döndü 2 metre yükseklikten aşağıya düştü belim belim diye bağıyordu. Hastaneye götürdüler beli kırılmış iş kazası raporu almış diye duyduk sonrasında ne yaptılar bilmiyorum (K-16, Giresun, 38).

Samsunlu bir işçi fortifle duvarın arasında kaldı. Bacağı kötü yaralanmıştı ambulans geldi götürdü sonra ne oldu bilmiyorum (K-17, Giresun, 42).

Oldu. Çimento taşıyan bir çocuk yerdeki kalasa takıldı, merdiven boşluğuna düştü. Allah'tan 2. kattaydık boynu zedelendi, kolu kırıldı. Durumu çok kötü değildi. Arabaya attık hastaneye gittiler. Rapor almadı ama işveren parasını kesmedi iş bitene kadar hem sigortası yattı hem parasını aldı (K-25, Giresun, 39).

“Ben 10. Katta çalışıyorum buradan aşağıya düşsem başımdaki baret beni mi kurtaracak, halat bağla deseler neyse, ama onu da sürekli oradan çıkart oraya bağla... iş yapamayız ki bu şekilde” Sıva yapan işçinin durumunu bu şekilde ifade etmesi, işçinin böyle bir tehlikenin farkında olduğunu ancak bu işi yaparken alacağı önlemlerin onun iş performansını etkileyeceğini düşündüğünü göstermektedir. İşçi için iş performansının önemli olmasının nedeni de işçiler üzerindeki zaman baskısı, işverenlerin az zamanda çok iş ortaya çıkartma istekleridir. Her ne sebeple olursa olsun iş güvenliği konusundaki yetersiz uygulamaların sonu sektördeki taşeron sistemin yarattığı ucuz insan emeği ve

yüksek kar elde etme düşüncesine çıkmaktadır. İşçi sağlığı ve iş güvenliği önlemleri için ayrılacak maliyet, işin süresinin uzayacak olması, işçilerin işsizlik korkusu nedeniyle birçok yanlış uygulamaya itiraz etmemeleri gibi sebepler bu alandaki boşluğu her geçen gün daha da derinleştirmektedir.

3.2.5.2. Meslek Hastalığı

Türkiye’de SGK kayıtlarına göre meslek hastalığına tutulma sayısı kadın erken toplam yıllık ortalaması 500 civarındadır. Meslek hastalığına yakalanma oranının en yüksek olduğu sektör yıllık ortalama 124 kişi ile maden sektörüdür. İnşaat sektöründe tespiti yapılan meslek hastalığı sayısı ise yıllık ortalama 15 kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. 10’dan fazla ölümcül meslek hastalığı riski taşıyan inşaat sektöründe son 11 yılda meslek hastalığından dolayı hayatını kaybeden kişi sayısı ise sıfır olarak kaydedilmiştir.⁸

Meslek hastalığı verilerinin düşük çıkmasını, çalışma şartlarının işçi sağlığı ve iş güvenliği açısından elverişli olmasına bağlamayı çok isterdik. Ancak bu durum, genel olarak meslek hastalığı teşhisi koyacak hastanelerin yetersiz olması ve kayıt dışı istihdamın yüksek oluşuna bağlanmaktadır. Bunun dışında, yaptığımız görüşmelerden çıkan sonuca göre de inşaat sektöründe çalışan işçiler arasında meslek hastalığı konusu pek bilinmemekte ve önemsenmemektedir. Görüşmelerimiz sırasında meslek hastalığı konusunda edindiğimiz tek bilgi *“Babam uzun yıllar meslekte çalıştığı için bel fıtığından birkaç defa ameliyat oldu”* şeklindeki ibaredir. Ancak basit bir örnek verecek olursak görüşme yaptığımız işçilerin çoğunluğunun karşılaştığı çivi, demir, matkap gibi delici ve kesici inşaat malzemelerinin yol açtığı yaralanmalar tetanos gibi hastalıklara sebep olabilmektedir.

Çalışmamızda işçilerden dinlediğimiz barınma koşulları düşünüldüğünde ikinci bölümde bahsettiğimiz biyolojik nedenlerle ortaya çıkan meslek hastalıklarının tamamının görülme ihtimali yüksektir. Kendi memleketleri dışında çalıştıkları yerlerde inşaat işçileri genellikle toplu olarak bir arada kalmaktadırlar. Birkaç işçinin aynı odada kaldığı ortamda tüberküloz hepatit ve grip gibi bulaşıcı hastalıkların işçileri etkilemesi ve işçiler arasında yaygınlaşması sıklıkla görülmektedir.

⁸ Bu hesaplama SGK tarafından yayınlanan son 11 yıllık meslek hastalığı verilerinden yola çıkılarak yapılmıştır.

3.2.5.3. Denetim

İnşaat sektörü işçi sağlığı ve iş güvenliği konusunda belirgin eksikliklerin olduğu bir sektör olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer yandan baktığımızda çıkarılan onca kanun ve yönetmelik çerçevesinde düzenlenen güvenlik önlemlerinin uygulanması bu sorunu büyük ölçüde ortadan kaldıracaktır. Uygulamayı sağlamanın yolu da denetimden geçmektedir. Ancak maalesef görüşme gerçekleştirilen kişilerin de belirttiği gibi denetimler yetersiz ve çoğu zaman da göstermelik yapılmaktadır. Bugün bakıldığında birçok inşaat firmasının evrak üzerinde hiçbir eksikliği yoktur. Aynı firmanın şantiye alanına bakıldığında ise çalışma koşulları, yaşam koşulları, işçi sağlığı ve iş güvenliği önlemleri konusunda çok fazla eksik vardır.

İşçi sağlığı ve iş güvenliği önlemlerinin sağlanması işverenin inisiyatifine bırakılmamalıdır. İşveren tarafından bu konuda gerekli imkânlar sağlansa dahi bunların uygulanmasının da işçilerin inisiyatifine bırakılmaması gerekmektedir. Hava sıcak olduğu için baretini takmayan, çelik uçlu ayakkabısını giyinmeyen ya da zaman kaybetmemek için kendini halata bağlamadan inşaatın tehlikeli bölgelerinde çalışan işçilere sıklıkla rastlanmaktadır. İşçi sağlığı ve iş güvenliği önlemleri kesin olarak uyulması gereken kurallara bağlanmalı ve bu kuralların uygulanabilirliği de en üst seviyede olmalıdır.

Yapılan araştırmada görüşülen işçilerin 22 tanesi denetimin olmadığını 3 tanesi de kısmen olduğunu söylemişlerdir. Yukarıda açıkladığımız üzere, işçi sağlığı ve iş güvenliği önlemlerinin sağlanması işveren inisiyatifine bırakılmamalıdır. Denetim mekanizmalarının geliştirilip doğru bir şekilde işletilmesi ve hukuksuz uygulamalara karşı cezaların caydırıcı olması gerekmektedir.

Hayır. Bir keresinde Samsun'da çalışırken şantiye şefi gelip baret takma konusunda uyarıyordu işçileri ama sıvacılara bir şey demiyordu. O sırada biz iç cephede çalışıyorduk (K-1, Giresun, 33).

Bir firmanın büyük bir inşaatında demir işi yapıyorduk. Ben taşeronla bağlı ustabaşı olarak çalışıyordum. Üç dört kişi geldi, denetim yapıyorlar. Beni bir odaya aldılar çapraz sorgu yapıyorlar. Biri soruyor "Baret verdiler mi?" diyorum "Evet." "İş güvenliği eğitimi aldınız mı?" "Evet."

“Çizme verdiler mi?” “Evet.” “Halat verdiler mi?” “Verdiler.”. Bir o soruyor bir o. Halbuki sorduklarının hiçbirini yok yalan söylüyorum. Neden yalan söylüyorum biliyor musun? Şimdi ben bunlara doğruyu söylesem tutanak tutacak Ankara’ya gönderecekler sonra firmaya ceza gelecek filanca kişinin ifadesi üzerinde şunlar şunlar yapılmamış. Ne olacak sonra kolumdan tutacaklar kapı dışarı. Demem o ki denetim olsa kaç yazar (K-18, Giresun, 37).

İşsizlik korkusu, başım belaya girer korkusu denetim aşamasında da karşımıza çıkmaktadır. Yukarıda aktarılan görüşmelerden de anlaşılacağı gibi işçi bilerek doğruları söylememektedir. Sistemin bir tehdit unsuru olarak kullandığı işsizlik baskısı işçinin doğruları söylemesini engellemiştir.

3.2.6. İşçilerin Gelecek Beklentileri

Görüşme gerçekleştirdiğimiz işçilerin 5 tanesi gelecekle alakalı tek beklentilerinin emekli olmak olduğunu ifade etmekle birlikte çalışmadıkları ya da sigortasız olarak çalıştıkları zaman imkânları dâhilinde kendi sigortalarını yatırdıklarını söylemişlerdir. 4 tanesi ise sigorta primini tamamlamış ancak yaş sınırına takılmışlardır. *“35 yıldır çalışıyorum bu meslekte. Prim gün sayımı geçen sene tamamladım ama hala emekli olamadım. Bu sene emekli olacağım. Emekli olur olmaz mesleği de bırakacağım.”* 5. Görüşmeden elde ettiğimiz bu bilgiye göre işçi 35 yıldır meslekte çalışıyor olmasına rağmen geçen sene primini doldurduğunu söylemesi meslekte geçirdiği sürelerin çoğunda sigortasız çalıştığını göstermektedir.

Mecburiyetten bu mesleğe başlayan işçilerden bazılarının aşağıdaki iki örnekten de anlaşılacağı üzere başka bir mesleğe geçme ümitleri vardır. İşçilerin *“düzenli bir işim olmasını çok isterdim”* şeklindeki ifadeleri kısa süreli çalıştıklarını, sık sık işsiz kaldıklarını göstermektedir.

Daha yaşım küçük, umarım bu meslekten kurtulurum. Düzenli bir işim olmasını çok isterim. Bu meslekten evlilik hayali bile kuramıyorum (K-1, Giresun, 33).

Uzman çavuşluk için uğraşıyorum. Yaş sınırı varmış bu sene son hakkım inşallah olacağım olursam bu meslekten de kurtulmuş olurum. Asker olmak inşaattan daha az tehlikelidir (K-19, Giresun, 27).

Evli ve çocukları olan işçilerin tamamı gelecekle alakalı beklentilerini çocuklarının okuması ve kendileriyle aynı kaderi paylaşmamaları yönündedir. Aşağıdaki 3 örnek görüşmede ifade edildiği gibi inşaat sektöründe çalışan işçilerin iyi bir gelecek beklentileri yoktur. İşçiler kendi yaptıkları işle devlette çalışan bir işçinin yaptığı işi ücret ve diğer özlük haklarını bakımından kıyaslamaktadırlar. Serbest piyasa koşullarında işverene nerdeyse tamamen korunmasız olarak çalışan işçileri hak ettikleri birçok imkândan mahrum kalmaktadırlar.

Bu saatten sonra ne geleceği! Çocuğum da bu meslekte, en büyük pişmanlığım bu. Keşke hiç girmeseydi bu işlere. Şimdi de başka yerde iş bulamıyor, o da eğitimsiz kaldı (K-5, Giresun, 54).

Ben inşaatçıyım bundan sonra başka bir meslek öğrenmem başka bir işte çalışmam çok zor. İnşaatçının çalışma koşulları ve sosyal hakları iyileştirilmeli. Mesela inşaat işleri çok ağır, çalışma koşulları kötü tehlikeli, çalışma saatleri çok fazla peki neden biz asgari ücret alıyoruz. Emekli olunca 1200 TL alacağım. Bu gün karayollarında çalışan bir kadrolu işçisi emekli olunca 4000 TL maaş alıyor (K-17, Giresun, 42).

Bir beklentim yok yavaş yavaş ailemin geleceğini hazırlıyorum. Bir ev aldım yakında oraya taşınacağım çocuk olunca ayrı eve taşınmak icap ediyor (K-14, Giresun, 33).

İnşaat sektöründeki mevcut çalışma ve yaşam koşulları, işçilerin eğitimsizlik, işsiz kalma baskısı gibi nedenlerle başka mesleğe geçememeleri, ücretlerin az olması ve zamanında ödenmemesi, işçi sağlığı ve iş güvenliğinin yetersiz olması gibi etkenler inşaat işçilerini zorlayan ana etkenlerdir. 1950’li yıllarda Almanya, Hollanda, Fransa, Belçika gibi Batı Avrupa ülkelerine gerçekleşen işçi göçlerinin önünün açılması durumunda inşaat işçileri daha iyi bir gelecek elde edebilmek adına başvurabilecekleri alternatif bir çözüm olabilecektir.

Hiçbir beklentim yok keşke okuyabilseydim ben de. Benim gibi insanların ne beklentisi olacak. Eski dönemdeki gibi olsa yurt dışına giderdim işçi olarak (K-18, Giresun, 37).

İlk iki bölümde anlatılan çalışma ilişkilerinin değişen boyutu ve yeni çalışma ilişkileri işçi sağlığı ve iş güvenliği açısından ortaya çıkarttığı sonuçlar alan araştırmamızda da net bir şekilde görülmektedir. Esnek çalışma saatleri,

zaman baskısı, aşırı çalışma, güvencesizlik, kısa süreli çalışma gibi neo-liberal dönüşümün getirisi olan çalışma ilişkilerinin tamamı inşaat sektöründe karşımıza çıkmaktadır. Böyle bir çalışma ortamında kendisine rahatlıkla yer bulan taşeron çalışma sistemi, inşaat sektörünün hemen hemen her alanında görülmektedir. İşçi haklarını yok sayan taşeron sistemin parçalı çalışma ilişkileri işçilerin haklarını aramak için dayanışma içerisinde olmalarını da engellemektedir. Mevcut yasal düzenlemelerdeki uygulama ve denetim eksikliklerinin fazla olması da işçileri bu konuda tamamen yalnız bırakmış ve işverene mahkûm hale getirmiştir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İnşaat sektörü, etkilediği alt sektörlerle beraber çok sayıda üretim aracının kullanıldığı bir sektördür. Üretim araçlarının temininde, başka bir deyişle sektörde kullanılan hammadde temininde dışa bağımlı olunması sektörün kriz dönemlerinden ve döviz kuru dalgalanmalarından diğer sektörlerle oranlar daha fazla etkilenmesine neden olmaktadır. Sektörde meydana gelen üretime dayalı olmayan bir büyümenin kalıcı olması düşünülemez. İnşaat sektöründeki büyümenin kalıcı ve istikrarlı olması için dışa bağımlılığının önüne geçilmesi gerekmektedir.

Yapılan çalışmada Türkiye’de inşaat sektörünün büyüme dönemlerinde dahi istihdam sayılarında çok fazla bir değişimin olmaması sektördeki büyümenin istihdamsız bir büyüme olduğunu göstermektedir. Sektörün yoğun işgücü talebine karşılık istihdamsız büyüme olarak değerlendirilmesinin nedeni ise işgücünün önemli bir bölümünün kayıt dışı olarak çalıştırılmasıdır. Bununla beraber sektörün içinde beslediği taşeron sistemin ve kayıt dışı çalıştırmanın her geçen gün derinleşmesi emeğin en çok sömürüldüğü sektör olarak artı değeri yüksek, ancak katma değeri düşük olan bir sektör olarak karşımıza çıkmaktadır.

İnşaat sektörünün geniş bir alana yayılmış olması, istihdam kapasitesinin kayıt dışı istihdamla beraber değerlendirildiğinde yüksek olması, bünyesinde çalışan işçilerin çalışma ve yaşam koşullarının da yakından incelenmesini gerekli kılmıştır. Sektörde çok tehlikeli işler sınıfına giren çalışma alanlarının mevcut olması işçi sağlığı ve iş güvenliği konusunun da sıklıkla gündeme gelmesine neden olmaktadır. Aşırı çalışmanın, kayıt dışı istihdamın, zaman baskısının, güvencesizliğin, taşeronlaşmanın, kaçak göçmen işçi istihdamının, işsizlik baskısının yoğun olarak yaşanması bu problemi daha da derinleştirmektedir. Sektördeki çalışma ortamında mevcut olan risk faktörlerinin olabildiğince ortadan kaldırılması gerekirken sektörün içinde barındırdığı taşeron sistem buna izin vermemektedir.

Taşeron sistem içerisinde; sermayeyi sağlayan kesim ile işveren kesim birbirinden ayrılmaktadır. Sermaye sahibi olan şirket yapılan işi finanse edip çıkan işleri kendi adını kullanarak satar. Bu ilişkide çalışan işçileri etkileyen nokta ise işverenin sermaye sahibinden aldığı para ile işçilere ödediği miktar arasındaki farktır. Taşeron firmalar aradaki farkı artırmak için işçilerin iş güvenliği

önlemleri, yaşam koşulları barınma koşulları, sağlık güvenceleri gibi işçi hakları üzerinden tasarruf sağlamaktadır. Ayrıca işçilerin aldığı ücret ise yapılan iş ve çalışma süresinin karşılığı olmaktan çok uzaktır. Taşeronların bu yolla kazanç sağlamaları çalışma ortamındaki işçilerin karşılaşılabilecekleri risklerin ölümcül boyutlara ulaşmasına sebep olmaktadır.

Neo-liberal politikaların çalışma ilişkilerini biçimlendirmesinin bir sonucu olarak inşaat işçileri, işverenin yapacağı usulsüz uygulamalara karşı korunaksız hale gelmişlerdir. Eğitim seviyesinin düşük olması, işsizlik, geçim kaygısı gibi sebeplerden dolayı sektörde çalışmak zorunda olan işçiler, işverenlerin daha fazla kar elde etme isteği nedeniyle birçok konuda köşeye sıkışmıştır. İnşaat sektöründeki iş kazası ve meslek hastalığı oranlarının bilinen ve kayıt dışı istihdamın yüksek olmasından dolayı tahmin edilen rakamları ise oldukça yüksektir. Buna rağmen sektörün işçi bulmakta zorlanmaması, çalışanların işsizlik nedeniyle sektöre olan mecburiyetlerini göstermektedir. İşçilerin bu kadar kötü çalışma ve yaşam koşullarına karşı, çalışma ilişkilerinin taşeron sistem tarafından; etnisite, eş dost akraba, hemşericilik, göç yoluyla çalışmaya gelen grupların karşı karşıya kalmaları şeklinde düzenlenmiş olması, işçiler arası olabilecek bir dayanışmanın önüne geçmektedir. Bu sayede işçilerin daha savunmasız bir şekilde sistemin yönlendirmesi doğrultusunda çalışmaları sağlanmaktadır.

İNŞAAT SEKTÖRÜNDE bahsedilen, işçileri birçok konuda olumsuz etkileyen karmaşık çalışma ilişkilerini alan araştırmasından yola çıkarak değerlendirdiğimizde araştırma bulguları aşağıdaki gibi karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmada 25 inşaat işçisiyle yarı yapılandırılmış görüşme formu çerçevesinde görüşmeler gerçekleştirilmiş ancak 11 kadar görüşme işçilerin dinlenme sürelerinin az olması, işverenin işçiler üzerindeki zaman baskısı, bu görüşmeden dolayı başlarına bir şey gelmesinden çekinmeleri gibi sebeplerden dolayı tamamlanamamıştır.

Çalışma alanındaki işçiler arasında her ne kadar lisans ve ön lisans mezunu işçiler olsa da genel olarak çeşitli nedenlerden dolayı eğitimlerine devam edememiş bundan dolayı da eğitim seviyesi düşük işçiler yoğunluklu olarak sektörde görülmektedir. İşçilerin mesleğe giriş yaşlarının düşük olması, eğitim seviyelerinin düşük olması, yapılan işlerin özellikle mesleğe girdikleri ilk yıllarda

kısa süreli olması, yevmiye ve götürü usulü çalışmanın yaygın olması, birçoğunun uzun yıllar meslekte çalışmış olmasına rağmen emekli olamaması gibi durumlar, kayıt dışı istihdamın inşaat sektöründe yaygın olduğunu bir kez daha göstermektedir.

Mesleğe başlama sürecinden etkili bir faktör olarak karşımıza çıkan mesleğin babadan oğula geçmesi, sektörde çalışan işçilerin belirli bir sınıfsal yapıya büründüklerini göstermektedir. İşçilerin, ailedeki diğer bireylerin eğitim seviyesini artırmaya yönelik istek ve çabası vardır, ancak başta ekonomik nedenler olmak üzere çeşitli nedenlerden dolayı bu amaçlarına ulaşamamışlardır. İşsizlik ve beraberinde getirdiği geçim sıkıntısının bir sonucu olarak da bu kısır döngü devam ettirilmektedir.

İnşaat sektöründe, özellikle dışarıdan göç yoluyla gelen inşaat işçileri için barınma koşulları başlı başına bir sorundur. Şantiyelerdeki barınma alanlarının bazı durumlarda işçiler tarafından oluşturulması ve toplu olarak kalınması, işçilerin temizlik gibi insani ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanması gibi durumlar sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. İşverenin işçi maliyetlerini azaltma çabası nedeniyle bu konuda herhangi bir düzenlemeye gidilmemektedir. Bu tarz ortamlarda kalmak zorunda olan işçiler ise iş kazası ve meslek hastalıkları açısından korunaksızdırlar.

İş bulma süreci genellikle eş dost akraba aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Bir taşeronu bağlı olarak çalışan işçi ya da ustabaşı çevresindeki kendisi gibi inşaat işçisi olanlara haber verir ve onlarında istihdam edilmesini sağlar. Ancak bu istihdam ilişkisinin de genellikle iş bitimine kadar sürmektedir. Bunun gibi kısa süreli ve kurumsallıktan uzak istihdam ilişkileri, işsizlik baskısı nedeniyle işçilerin düşük ücretlerle sigortasız olarak çalışmayı kabul etmelerine sebep olmaktadır. Bu aşamada işçilerin aldıkları ücret aylık olarak belirlenmiş olsa da ödeme zamanı ve miktarı genellikle işveren tarafından belirlenmektedir. Şöyle ki işçilere iş bitimine kadar cüzi miktarlarda ödemeler yapılmakta asıl ödeme ise iş bittikten sonra yapılmaktadır. Bunun sebebi işçiyi alacaklı hale getirip işverene bağlılığını artırmak, işçinin kötü çalışma koşullarına rağmen işi devam ettirmesini sağlamaktır.

İşçilerin büyük bir kısmı taşeron sistemin yaygın olmasından dolayı asıl işverenlerini tanımamaktadır. Taşeron çalışma ilişkisi içerisinde hiyerarşide bir üstteki taşerondan veya işverenden aldığı işi zamanından önce bitirme baskısını taşeron firmalar işçilere yansıtmaktadır. Zaman baskısının işçilere yansıtılması, standart olan çalışma saatlerine uyulmamasına, günlük çalışma süresinin 15 saate kadar çıkmasına neden olmaktadır. Bu durum da işçiler üzerindeki stresi artırmakta, işçilerin işçi sağlığı ve iş güvenliği önlemlerine dikkat etmeden çalışmalarına sebep olmaktadır.

İnşaat sektörü iş kazası bakımından en riskli sektörlerin başında gelmektedir. Görüşme gerçekleştirdiğimiz işçilerin tamamı ya kendisi iş kazasına maruz kalmış ya da çalıştığı ortamda birden fazla kez iş kazasına tanık olmuştur. Bu kazaların önemli bir kısmı da iş kazası olarak bildirilmemiştir. Ölümlü iş kazalarının en büyük sebebi ise; işçi sağlığı ve iş güvenliği önlemleri konusunda işverenin üzerine düşen görevleri yeterince yerine getirmemesi, alınması gereken önlemleri almamasıdır. Sektörde iş kazaları kadar tehlike arz eden meslek hastalıkları hakkında ise işçiler son derece bilinçsizdir. İnşaat sektörünün meslek hastalıkları bakımından barındırdığı risklerin farkında değildirler.

İş kazası sonucu uzun süre tedavi gören ve işe devam edemeyen işçilerin çalışmadıkları sürelerde ücret ve sigortalılık gibi haklarının devam etmesi kaza sonrasında işverenle yaptıkları gayri resmi anlaşmalara bağlı olduğu görülmektedir. İşçilerin başından geçen kazanın iş kazası olarak bildirilmemesi karşılığında, işveren tarafından işçiye ücretinin ödenmesine devam edileceği, sigorta priminin çalışmadığı sürelerde de yatırılacağı, kira yardımı gibi çeşitli taahhütler verilmektedir.

Şantiyelerde çalışan işçiler uzmanlık alanlarına göre farklı şehirlerden, farklı bölgelerden gelmektedirler ve iş bulma koşulları eş, dost, akraba, tanıdık aracılığıyla sağlanmaktadır. Bu sayede İşgücünü parçalayan taşeron sistem bu durumu kullanıp bir çatışma ve rekabet ortamı yaratarak işçilerin örgütlenmesinin önüne geçmektedir. Çalışma ortamının tehlikeli olması ve yaşam koşullarının kötü olmasına rağmen sektördeki işçi istihdamı da bu sayede sektöre uğramadan devam etmektedir.

İşçilerin birçoğu, yasal bir platformda örgütlenerek haklarını arayabilecekleri, kötü çalışma ve yaşam koşullarına karşı mücadele edecekleri, seslerini duyurabilecekleri araçlardan biri olan sendikalaşma konusunda bilinçsizdir. Şöyle ki görüşme gerçekleştirilen işçilerden 7 işçi sendikal faaliyetleri devlete karşı gelmek olarak nitelendirmiş, 10 işçi sendika hakkında herhangi bir bilgisinin olmadığını söylemiştir. Sendika hakkında bilgi sahibi olan 8 işçi ise inşaat sektöründe aktif olarak rol alan sendikalara güvenmemektedirler.

Sonuç olarak ortaya konulan bulgulardan dolayı ilk önce inşaat sektöründeki kayıt dışı istihdamın önüne geçilmesi gerekmektedir. Sonrasında ise mevcut elverişsiz çalışma ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi, çalışma sırasında canını ortaya koyan işçilerin emeklerinin karşılığını almaları gerekmektedir. İnsan emeğini metalaştıran kapitalist çalışma ilişkileri nedeniyle işçi sağlığı ve iş güvenliği konusu işverenlerin, sermaye sahiplerinin ve onların kurmuş oldukları taşeron sistemin inisiyatifine bırakılmamalıdır. Bu konuda ortaya konulan yasaların ve yaptırımların bir an önce uygulanabilir hale getirilmesi, cezaların caydırıcı olması ve denetim mekanizmalarının geliştirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2011). *KOBİ'ler için İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Rehberi: Risk Değerlendirmesi, İSG Performans İzleme ve Sağlık Tehlikeleri*. Ankara.
- Akpınar, T. (2009). *Türkiye'ye Yönelik Düzensiz Göçler ve Göçmenlerin İnşaat Sektöründe Enformal İstihdamı* (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.
- Alkışer, Y., & Yürekli, H. (2004). Türkiye'de Devlet Konutunun Dünü, Bugünü, Yarını. *İTÜ Dergisi*, 3(1), 63-74.
- Altınel, H. (2011). *İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği*. Ankara: Detay.
- Anlı, A., & Osmay, S. (2007). Türkiye'de Kentsel Dönüşüme Yöntemsel Bir Yaklaşım. *METU JFA*, 2(24:2), 57-82.
- Arslan, İ. (2007). *Konut Ekonomisi*. Sakarya: Sakarya.
- Atasoy, M., Başağa, H. B., & Temel, B. A. (2015). *İnşaat Sektöründe Çalışan İşçilerin Profilleri ile İş Sağlığı ve Güvenliği Hakkındaki Bilgi Düzeyi, Trabzon Ölçeğinde*. (İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Senpozyumu) (s. 245-255). TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası, İzmir.
- Ateş, A. T. (2011). *Türkiye'de İnşaat Sektörünün Ekonomik Büyümeye ve İstihdama Katkısının Ampirik Analizi* (Yüksek Lisan Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.
- Balaban, O. (2011). İnşaat sektörü neyin lokomotifi?. T. Bora (Ed.), *İnşaat Ya Resulullah* içinde, (s. 17-33). İstanbul: İletişim.
- Baldemir, E., Gökalp, M. F., & Avcı, M. (2005). Türkiye'de Kayıtdışı Ekonominin Mımcık Model İle Tahminlenmesi. *süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(2), 231 - 243.
- Baybora, D. (2013). *Türkiye'de İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları ve Sosyal Güvenlik Sistemi İçindeki Yeri*. (Avrasya Ekonomileri Uluslararası Konferansı) (s. 328-336). Beykent Üniversitesi, İstanbul.
- Berk, M., Önal, B., & Güven, R. (2011). *Meslek Hastalıkları Rehberi*. Ankara: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı.
- Bilir, N. (2011). Meslek Hastalıkları. *Hacettepe Tıp Dergisi*, (42), 147-152.
- Bozkurt, K., & Balmumcu, Ö. (2018). Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme: Gelişmekte Olan ülkeler İçin Bir Panel Veri Analizi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (Prof. Dr. Harun Terzi Özel Sayı), 391-406.
- Coşkun Beyan, A., & Demiral, Y. (2016). Meslek Hastalıkları ve Sürveyans. *Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 16(58-59), 89-95.
- Çavuşoğlu, E. (2004). *Hegomonik Bir Süreç Olarak Türkiye Kentleşmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi/Fen Bilimler Enstitüsü, İstanbul. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.

- Çavuşoğlu, E. (2017). İslamcı Neo-Liberalizmde İnşaat Fetih ve Mülkiyet Üzerindeki Simgesel Hale. T. Bora (Ed)., *İnşaat Ya Resulullah* içinde, (s. 131-151). İstanbul: İletişim.
- Çelik, A. (2007). Eğreti Emek - Parçalanmış Sınıf. *Birikim Dergisi* (217), 122-133.
- Çelik, E., & Güney, A. (2017). Kayıtdışı İstihdam Olgusu ve Türkiye'de Kayıt Dışı İstihdam. *İkdisadiyat Dergisi*, 1(1), 213-248.
- Çınar, S. (2018). İnşaat İşgücü Piyasasında Yeni Aktörler ve Yeni Çatışmalar: Türkiyeli İşçilerin Gözünden Suriyeli İnşaat İşçileri. *Çalışma ve Toplum*, 1(56), 121-138.
- Çınar, S. (2014). Taşeron Çalışma İlişkilerinde İnşaat işçileri. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 17(2), 37-70.
- Demirbilek, T. (2005). *İş Güvenliği Kültürü*. İstanbul: Legal.
- Duman, E., & Etiler, N. (2013). İnşaat Sektörü ve İşçi Sağlığı. *Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 13(48), 30-38.
- Duman, E., & Hamzaoğlu, O. (2011). İstanbul'da Bir Şantiyede Çalışanların İş kazalarının İzlemi. *Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 11(40), 35-42.
- Durmaz, T. (2017). *Yapı İşlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Mevzuatı ve Yeni Gelişmeler* (Doktora Tezi), Ege Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.
- Ellwood, W. (2002). Küreselleşmeyi Anlama Klavuzu. B. D. Genç (Çev.). İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Engin, S. (2018). *Türkiye'de İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Mevzuatının Gelişimi ve İş Kazaları Üzerine Etkileri* (Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, Kocaeli. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.
- Ercan, A. (2010). Türkiye'de Yapı Sektöründe İşçi Sağlığı ve İş Güvenliğinin Değerlendirilmesi. *Politeknik Dergisi*, 13(1), 49-53.
- Ercan, F. (1997). Tarihsel ve Toplumsal Bir Süreç Olarak 'Kapitalizm' ve 'Esneklik'. *95-96 Petrol-İş Yılığ* içinde Petrol-İş (s.661-693). İstanbul: Petrol-İş.
- Ercan, F., Gültekin Karakaş, D., & Tanrıyılmaz, K. (2008). *Türkiye'de Sermaye Birikimi, Sanayileşme Politikaları ve Sektörel Değişimler*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
- Ergör, A. (2007). *İnşaat İşkolu ve Meslek Hastalıkları*. (İş Sağlığı ve Güvenliği Sempozyumu) (s. 235-240). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Eşkinat, R., & Tepecik, F. (2015). İnşaat Sektörüne Küresel Bakış. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), 25-41
- Gerek, H. N. (2008). *İş Sağlığı ve İş Güvenliği*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Gölküsz, E. (2009). İnşaat Sanayiinde Uluslararasılaşma ve Sermayeler Arası İlişkiler. *Praksis Dergisi* (19), 157-189.

- Gülalp, H. (1983). *Gelişme Staratejileri ve Gelişme İdeolojileri*. Ankara: Yurt Yayınları.
- Güler, M. A. (2015). Ulusal İstihdam Stratejisi Bağlamında Türkiye'de Güvencesiz Çalışma. *Çalışma ve Toplum*, 46(3), 155-190.
- Gürcanlı, E. (2008). Dünyada ve Türkiye'de İş Güvenliğinde Geline Durum ve İnşaat Sektörü. *TMMOB Ölçü Dergisi*, (Şubat 2008), 90-99.
- Gürcanlı, E. (2013). İnşaat Sektöründe Gerçekleşen Ölüm ve Yaralanmaların Analizi. *Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 13(48), 20-29.
- Gürcanlı, G. E. (2013). Kurlsız ve baskıcı emek rejimine bakarken: İnşaat Sektöründe İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 11(41), 48-81.
- Ilıman, E. Z. (2015). Türkiye'de Meslek Hastalıkları. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 1(1), 21-36.
- İlhan, M. B. (2008). *İnşaat Sektörünün Girdi-Çıktı Analizi ve İthalata Bağımlılığı*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Kalaycı, C., & Kalan, E. (2017). Türkiyer'de Kayıtdışı İstihdamla Mücadele Politikalarının Amacı. *Uluslararası Ekonomi İşletme ve Politika Dergisi*, 1(1), 17-34.
- Kapar, R. (2012). Ekonomik Krizlerin Çalışanların Sağlığı ve Güvenliği Üzerindeki Etkileri. *Çalışma ve Toplum*, 3(34), 73-100.
- Kara, M., & Tatlısöz, F. (2008). Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketlerini Belirleyen Faktörlerin Ekonometrik Analizi. *KMU İİBF Dergisi*, (10), 1-23.
- Karadeniz, O. (2012). Dünya'da ve Türkiye'de İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları ve Sosyal Koruma Yetersizliği. *Çalışma ve Toplum*, 3(34), 15-75.
- Kart, E. (2016). İstihdam İlişkilerinin Taşeronlaşmış Formları ve Aracı Aktörleri: İnşaat Sektöründe Ustabaşlar. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(2), 225-251.
- Kaya, V., Yalçınkaya, Ö., & Hüseyin, İ. (2013). Ekonomik Büyümede İnşaat Sektörünün Rolü: Türkiye Örneği (1987-2010). *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27(4), 148-167.
- Kılıç, R., & Demirbaş, E. (2012). Türkiye'de Kamu İnşaat Harcamalarının Belirleyicileri ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 3(2), 84-97.
- Koçak, H. (2013). İnşaat İş kolunda İstihdamın Yapısı ve Emek Rejiminin Özellikleri. *Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 13(47), 13-23.
- Kolsuz, G., & Yeldan, A. E. (2014). 1980 Sonrası Türkiye Ekonomisinde Büyümenin Kaynaklarının Araştırılması. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 1(40), 49-66.
- Lordoğlu, K., & Aslan, M. (2012). Türkiye İşgücü Piyasalarında Etnik Bir Ayrımcılık Varmıdır. *Çalışma ve Toplum*, 2(33), 117-145.
- Mahiroğulları, A. (2017). Türkiye'de Kayıtdışı İstihdam ve Önlemeye Yönelik Stratejiler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 22(2), 547-565.

- Merriam, S. (2013). *Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*. S. Turan, (Çev.). Ankara: Nobel Akademik.
- Mütevellioğlu, N., & Sönmez, S. (2009). *Küreselleşme, Kriz ve Türkiye'de Neoliberal Dönüşüm*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi.
- Ofluoğlu, G., & Uysal, F. (2000). İş kazaları ve Meslek Hastalıklarından Kaynaklanan Psiko-Sosyal Sorunların Dışsal Maliyeti. *Kamu-İş Hukuku ve Özel İktisat Dergisi*, 5 (4). 1-8.
- Oğuz, Ş. (2012). Türkiye'de Kapitalizmin Küreselleşmesi ve Neoliberal Otoriter Devletin İnşası. *Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 12(45-46), 1-16.
- Oktayer, A. (2014). Türkiye'de Finansal Serbestleşme ve Derinleşme Süreci Üzerine Nitel Bir İnceleme. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 4(1), 73-100.
- Önder, N. (2013). Türkiye'de Kadın İşgücünün Görünümü. *Çalışma Dünyası Dergisi*, 1(1), 35-61.
- Özden, A., & Haçikoğlu, M. (2017). *İnşaat Sektörü*. (Ekonomik Araştırmalar Departmanı Mayıs 2017 Raporu) s. 1-34.
- Özen, İ. (2016). *İnşaat Sektöründe İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulamaları Üzerine Bir Alan Araştırması* (Yüksek Lisans Tezi), Üsküdar Üniversitesi/Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.
- Özkan, Ö., & Hamzaoğlu, O. (2014). Esnek İstihdamın İşçi Sağlığına Etkileri. Ö. M. Koşar (Ed.), *Türkiye'de Esnek Çalışma* içinde (s. 185-207). İstanbul: Evrensel Basım.
- Sarıpek, D. B. (2016). Zaman Baskısı Altında Çalışma ve Boş Zaman Algısı. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 14(4), 112-127.
- Sarısoy, İ., & Sandıkçı, H. (2010). Türkiye'de İnşaat Sektöründeki Kayıtdışı Faaliyetlerin Sosyal Güvenlik Pirimleri ve Vergisel Açından Değerlendirilmesi. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları* (s. 45-66). İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- SPK, (2010). *Sermaye Piyasası Kurulu Payların Halka Arzında Kullanılacak Taslak*. Ankara: SPK.
- Sönmez, A., & Şimşek, F. (2011). Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yaşanan Gelişmelerin Küçük Ölçekli Bir Aile İşletmesi Üzerindeki Etkileri. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 6(2), 93-114.
- Süzerk, S. (2011). *İş Hukuku*. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Şahin, Ç. (2011). Kentsel Dönüşüm, Küresel Kentler ve İnşaat Sektörünün Parlayan Yıldızı. *Toprak İşveren*, (92), 1-28.
- Şahin, Ç. (2014). Türkiye'de Göçmen İşçiler Sorunu. *Toprak İşveren Dergisi* (104), 20-30.
- TMMOB. (2016). *İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği*. Ankara: Türkiye Makina Mühendisleri Odası .
- Türkün, A., Aslan Ş., & Şen B. (2014). 1923 - 1980 Döneminde Kentsel Politikalar ve İstanbul'da Konut Alanlarının Gelişimi. A. Türkün (Ed.),

Mülk, Mahal, İnsan İstanbul'da Kentsel Dönüşüm içinde (s. 3-97). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Türkün, A., Öktem Ünsal, B., & Yapıcı, M. (2014). 1980'ler Sonrasında İstanbul'da Kentsel Dönüşüm. A. Türkün (Ed.), *Mülk, Mahal, İnsan İstanbul'da Kentsel Dönüşüm* içinde (s. 79-133). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Üzar, U. (2017). Türkiye'de Üretken Sermaye Oluşum Sürecinin Bir Bileşeni Olarak Yabancı Sermaye Girişleri. *Uluslararası Akademik Değer Çalışmaları Dergisi*, 3(9), 124-138.
- Yağmuroğlu, Z., Günaydın, H. M., & Kale, S. (2011). İş Gereksinim Analizi Yönteminin İş Güvenliği Bağlamında İncelenmesi. *İşçi Sağlığı ve Güvenliği Sempozyumu*, (s. 195 - 200). Çanakkale.
- Yanık, C. (2013). Etnisite, Kimlik ve Milliyetçilik Kavramlarının Sosyolojik Analizi. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi* (20), 226-237.
- Yeldan, E. (2000). Küreselleşen Türkiye Ekonomisinde Bölüşüm ve Birikim İlişkileri. *Toplum ve Hekim*, (136), 242-247.
- Yeldan, E. (2014). Neoliberal Küreselleşme İdeolojisinin Kalkınma Söylemi Üzerine Değerlendirmeler. *Praksis*, (7), 19-34
- Yılmaz, F. (2009). Küreselleşme sürecinde gelişmekte olan ülkelerde ve Türkiye'de iş sağlığı ve güvenliği. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(1), 45-72.
- Yüce, S. (2017). *İnşaat Sektöründe İş Kazalarının Tipleri ve Kazaların Azaltılmasına Yönelik Alınacak Önlemler* (Yüksek Lisans Tezi), Mersin Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, Mersin. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Yücesan-Özdemir, G. (2010). Despotik Emek Rejimi Olarak Taşeron Çalışma. *Çalışma ve Toplum*, 4(27), 35-50.

İnternet Kaynakları:

- Çiçekli, B. (2009). *Göç Terimleri Sözlüğü*. erişim https://www.goc.gov.tr/files/files/goc_terimleri_sozlugu.pdf. [Erişim Tarihi 21 Mayıs 2018].
- <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>. [Erişim Tarihi 10 Temmuz 2018].
- <http://toprakisveren.org.tr/tr-tr/alt-sayfalar/170/makaleler>. [Erişim Tarihi 11 Kasım 2018].
- <http://www.guvenlicalisma.org/12826-2014-yili-is-cinayetleri-raporu-en-az-1886-isci-yasamini-yitirdi>. [Erişim Tarihi 30 Kasım 2018].
- <http://guvenlicalisma.org/20028-sermayenin-iscilere-fizik-siddeti-yayginlasiyor-mayis-ayinda-en-az-16>. [Erişim Tarihi 4 Şubat 2019].
- <https://www.petrol-is.org.tr/haber/guvenesiz-calismaya-karsi-toplu-sozlesme-stratejileri-7666>. [Erişim Tarihi 5 Mayıs 2019].

- <https://www.evrensel.net/haber/91380/torun-center-insaatinda-asansor-yere-cakildi-10-isci-oldu>. [Erişim Tarihi 15 Haziran 2019].
- http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/emekli/sikca_sorulan_sorular/meslek_hastaligi. [Erişim Tarihi 17 Haziran 2019].
- Maç, N. (2007). *İnşaat Sektörü Raporu*. erişim http://www.kto.org.tr/d/file/insaat_sektoru_rapor.pdf. [Erişim Tarihi 1 Eylül 2018].
- Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK), 2007-2017 İstatistik Yıllıkları http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari. [Erişim Tarihi 12 Nisan 2019].
- Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği. (2017). *İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Raporu*. erişim <https://www.mmo.org.tr/kitaplar/isci-sagligi-ve-guvenligi-2017-oda-raporu>. [Erişim Tarihi 9 Ağustos 2018].
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 1998-2018 Gayrisafi Yurtiçi Hasıla İktisadi Faaliyet Kollarına Göre. <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metodtemelist>. [Erişim Tarihi 10 Temmuz 2018].
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 1988-2017 İşgücü İstatistikleri İktisadi Faaliyet Kollarına Göre. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007 [Erişim Tarihi 9 Eylül 2018]
- Ünsal, S. (2010). *Taşeronluktan Sanayiciliğe*. erişim http://intes.org.tr/content/insaat_sektoru_tarihce_suha_bey.pdf. [Erişim Tarihi 30 Mayıs 2018].

EKLER

EK-1. Yarı Yapılandırılmış Soru Formu

Genel Bilgiler

1. Doğum tarihi?
2. Cinsiyeti?
3. Medeni durumu?
4. Doğum yeri?
5. Eğitim durumu?
6. Hanedeki birey sayısı?
7. Ailenin aylık toplam geliri?

Aile fertleri hakkında bilgi:

Akrabalık Derecesi	Cinsiyeti	Doğum Yeri	Yaşı	Eğitimi	Şu andaki İş	Aylık Gelir

Mesleğe Başlama Süreci ve Başlama Nedenleri

8. İlk işinize başlama yaşıınız?
9. Mesleğe başlama yaşıınız?
10. Mesleğe giriş hikâyenizi kısaca anlatır mısınız? Neden bu mesleği tercih ettiniz? Tercih mi zorunluluk mu?
11. İş bulma koşulları nelerdir? (kimler ya da hangi kurumlar aracılığıyla)
12. Daha önce başka bir işte çalıştınız mı?

Yaşam Koşulları

13. Yaşadığınız yer? (il merkezi, ilçe, köy, kasaba)
14. Yaşanılan yerde yer değişikliği yapıp yapmadığı?
15. Temel ihtiyaçları karşılama durumları? (barınma, eğitim, sağlık, ulaşım, beslenme, temizlik)
16. Yaşadıkları yerde çevreyle olan ilişkiler?
17. Sosyal aktiviteler için zaman bulabiliyor musunuz?

Çalışma Koşulları

18. Şu anda yapılan iş ve pozisyonu?
19. Çalışma süresi? (haftada kaç gün, günde kaç saat)
20. Çalışma süresi içinde dinlenme ve mola verme durumları?
21. Çalışma ortamınız hakkındaki düşünceleriniz nelerdir? (tehlikeli, pis, gürültülü)
22. İşsiz kalma baskısı var mı?
23. Taşeron firma için mi çalışıyorsunuz yoksa doğrudan asıl işverene bağlı olarak mı çalışıyorsunuz?
24. İşvereniniz (şirket) kim tanıyor musunuz?
25. Giresun dışında inşaat sektöründe çalıştığınız iller?
26. Ücretler tam ve zamanında alınabiliyor mu?
27. Aile bireylerine para gönderebiliyor mu? Gönderebiliyorsa ne kadar?

28. İşverene karşı işçiler arasında dayanışma var mı?
29. Sendika hakkında düşünceleriniz nelerdir?

İş Güvenliği Önlemleri ve Denetim

30. Ufak ta olsa iş kazası geçirdiniz mi? Kazadan biraz bahseder misiniz?
Nerede ne zaman hangi işi yaparken oldu?
31. Kaza esnasında güvenlik önlemleri alınmış mı?
32. Kaza geçirdiyseniz sonucunda neler yapıldığı?
33. Kaza sonucu çalışmadığınız süreler içinde ücret alabildiniz mi?
34. Kazayla alakalı rapor aldınız mı? Almadıysanız neden?
35. İş yerinde tanık olduğunuz iş kazası oldu mu? Olduysa ne yapıldı?
36. Yapılan işle alakalı koruyucu donanımlar sağlanmış mı?
37. İş güvenliği uzmanı ve iş yeri hekimi atanmış mı?
38. İş güvenliği eğitimi aldınız mı? Eğitim aldıysanız öğrendiklerinizi uygulamada yerine getirebiliyor musunuz?
39. Sizce işveren tarafından sağlanan iş güvenliği önlemleri yeterli mi?
40. İş güvenliği konusunda denetim olduğunu düşünüyor musunuz?
41. Gelecekle alakalı beklentileriniz nelerdir?

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı-Soyadı	Tamer ÇELİK
Doğum Yeri-Tarihi	Hanak-25.12.1988
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü
Yüksek Lisans	Ordu Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri A.B.D
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri (varsa)	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Giresun Üniversitesi
İletişim	
E-Posta Adresi	Tamer_7_2@hotmail.com
Tarih	08.07.2019